

”Hyvä tarinankertoja ennen kaikkea tietää”

Kertojaksi oppimisesta kerrottua

Jenny Viitanen
Pro gradu -tutkielma
Folkloristiikka
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Tammikuu 2014

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

VIITANEN JENNY: ”Hyvä tarinankertoja ennen kaikkea tietää” Kertojaksi oppimisesta kerrottua

Pro gradu -tutkielma 101s., 3 liites.

Folkloristiikka

Tammikuu 2014

Tarkastelen pro gradu -työssäni Tarinamestarin koulutusohjelma -hankkeen (TarinaMesta) koulutukseen osallistuneiden opiskelijoiden kokemuksia ja niiden vaikutuksia kertojan taitojen kehittymiseen. Tarkastelemalla haastateltujen matkaa tarinamestareiksi etsin vastauksia kysymykseen *Minkälaisia kertojatyyppisiä koulutukseen osallistui?* Tärkein tutkimuskysymykseni on *Millaiseksi kertojaksi opittiin koulutuksen keinoin?*

Tutkimusaineisto koostuu koulutukseen osallistuneiden loppuhaastatteluista sekä videoituista harjoituksista. Haastatteluaineistoa tarkastelin folkloristisen kerronnantutkimuksen ja erityisesti muistelukerronnan näkökulmasta. Haastattelut olen teemoitellut ja lähiluvun avulla erittelin tiivisteiden pohjalta pelkistetyt koosteet. Kaikista videoituista harjoituksista tekemiäni koosteita vertasin haastatteluaineiston tuloksiin.

Aineiston analyysin tuloksena erittelin kolme kertojatyyppiä. *Viihdyttävät kertojat* keskittyivät voimakkaimmin luomaan kuuntelijalle elämyksiä viihteellisyyden, huumorin ja luontokokemuksen yhdistelmänä. *Perinnettä siirtävät kertojat* tavoittelivat kuuntelijaa hyvän ja hyvin kerrotun tarinan kautta – joka myös opetti ja jätti kuulijansa muistiin jotain faktatietoa elämyksen lisäksi. *Voimaantuneet kertojat* etsivät koulutuksen jälkeenkin vielä kerrontansa ja oman henkilökohtaisen perinteensä suuntaa.

Tarinamestareilla on selkeästi syttynyt koulutuksen aikana oivallus tiedon merkityksestä ja niistä mahdollisuuksista mitä paikallinen ympäristö ja perinne uusiokäytettynä kerronnan sisällöille tarjoaa. He ovat nyt parhaimmillaan tietäviä ja myös yksilöllisesti esiintymistilanteissa oivaltavia. Olemassa olevan tiedon hyödyntämisestä voi todeta tulleen koulutuksen aikana kaikille tarinamestareille rutiininomaisempaa. Erityisesti esiintymistilanteita simuloineet videoitut ja analysoidut harjoitukset sekä vertaispalaute olivat tarinamestareille itselleen merkittävimpiä vaikuttajia siihen, millaisiksi kertojiksi he kehittyivät vuoden aikana.

Asiasanat: Kerronta, perinne, koulutus, matkailu

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen aihe ja tausta	2
1.2. Tutkimuskysymykset ja tutkimusongelman rajaus	3
1.3. Koulutuksen tausta	4
1.3.1. <i>Ongelmaperustainen oppiminen</i>	4
1.3.2. <i>”TarinaMesta – oppimisen ja kehittymisen paikka”</i>	5
1.4. Paikantuminen folkloristiseen kenttään	9
2. KÄSITTEET JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS	12
2.1. Kerronnan tutkimus ja kerronta	12
2.1.1. <i>Kertomus ja tarina – folklorististen termien määrittely</i>	15
2.1.2. <i>Folkloristinen tutkimus kansankertojista</i>	17
2.2. Perinne ja perinteen elämän vaiheet	19
2.2.1. <i>Perinteen uusiokäyttö</i>	22
2.2.2. <i>Tarinamatkailu, matkailutarinat ja tarinatuotteet</i>	24
3. AINEISTO JA MENETELMÄT	26
3.1. Tutkimusaineisto	27
3.2. Haastattelijan asema	29
3.3. Tutkimusmenetelmät	31
3.4. Tutkijan asema	33
4. TUTKIMUSTULOKSET	36
4.1. Kertoja tarinamestareiden näkökulmasta	38
4.1.1. <i>Kertojan repertuaari</i>	38
4.1.2. <i>Mikä sitten on tarina – ja entä kertomus?</i>	42
4.1.3. <i>Esiintyminen, itsevarmuus ja vuorovaikutus</i>	47
4.1.4. <i>Viihdyttävät, tietoa siirtävät ja voimaantuneet kertojat</i>	55
4.2. Voiko tarinankertojaksi oppia? – kääpiöiden salaisuuden lähteillä	58
4.2.1. <i>Odotukset ja käytäntö – opiskelijan näkökulma</i>	59
4.2.2. <i>Koulutuksen kehittämät kertojan osa-alueet</i>	68
4.2.3. <i>Perinnettä hyödyntävä ja uusiokäyttävä matkailukertoja?</i>	79
5. PÄÄTELMÄT	88
6. POHDINTA	92

Lähteet.....	94
Tutkimusaineisto	94
Haastattelut	94
Videoaineisto	94
Havainnointi ja suulliset tiedonannot	94
Aikakausilehdet	95
Verkkosivut	95
Käsikirjoitukset	96
Kirjallisuus	96

LIITTEET

Liite 1

Liite 2

Liite 3

1. JOHDANTO

Lappi on Suomen matkailun suosituimpia kohteita ja alueen matkailutoimijat pyrkivät jatkuvasti uudistumaan ja kehittämään uusia keinoja matkailijoiden houkuttelemiseksi. Muutamia vuosia sitten Suomessa matkailun kehittämiskeskustoissa puhuttiin elämyksistä ja elämysteollisuudesta. Nyt tarinankerronnasta on tullut pohjoisen matkailun uusi innovaatio ja kehittämistoiminnan osa-alue. Kehityssuunta on kulttuurisesti kestävä matkailun¹ näkökulmasta hyvä, sillä kertomukset ovat käytännössä pohjaton lähde luoda uutta sisältöä palveluihin. Matkailijoiden kannalta kertomukset ovat yksinkertainen tapa tutustua paikalliseen elämään. Elämästä, ihmisistä, luonnosta ja historiasta riittää kerrottavaa ja kuunneltavaa. (Poikela & Poikela 2012a, 13.; Jokiahho & Lavia 2007, 42 - 43.)

Matkailun voi nähdä opettavaisena kokemuksena, koska matkailija ei lähde kotiin pelkästään elämyksiä kokeneena, vaan myös jotain paikallisesta elämästä tai itsestään oppineena (Poikela & Poikela, 2012a, 12 - 13). Hiljaisuus ja kertomus voivat olla merkityksellisempi kokemus kuin viihteellinen ilta laskettelukeskuksessa. Parhaimmillaan nämä kaksi Lapin matkailun vastakkaista puolta eivät ole toisiaan poissulkevia vaan täydentäviä, jolloin pohjoisen matkailun vetovoimaisuus kehittyy entisestään. (Niemi, 2012.)

Pro gradu -työni käsittelee kertojaksi kouluttautumista yhtenä polkuna Lapin tarinamatkailun kehittämisen verkostossa. Kehittäessään matkailutyön sisällöntuotantoa Tarinamestarin koulutusohjelma oli Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan täydennyskoulutuksena erilainen hanke kokeilleessaan ongelmaperustaisen pedagogiikan koulutusmuotoa sekä hyödyntäessään olemassa olevaa perinnettä. Hanke antoi folkloristisesta näkökulmasta hyvän mahdollisuuden tutustua kertojan taitojen kehittymiseen ja vertailla samalla vanhojen kansankertojien jatkumoa nykyajan kaupallisissa matkailukertojissa.

¹ Kulttuurisesti kestävässä matkailussa otetaan huomioon paikallisen kulttuurin pitkäkestoiset sosioekonomiset, ekologiset ja mentaaliset rakenteet. Samalla huomioidaan arkiset kulttuuria luovat prosessit sekä tiedostetaan keiden etua niillä ajetaan. (Petrisalo 2001, 137; Siivonen 2009, 69 - 70)

1.1. Tutkimuksen aihe ja tausta

TarinaMesta eli Tarinamestarin koulutusohjelma -hanke oli täydennyskoulutusta erityisesti lappilaisille matkailualan toimijoille ja mikroyrittäjille, jotka halusivat kasvattaa osaamistaan ja kehittää ammattitaitoaan matkailijan opastamisessa ja sisällöntuotannossa. Koulutus järjestettiin 2009–2012 ja se oli Lapin ELY-keskuksen² ESR-ohjelman³ osarahoittama. Kokonaisuudessaan hanke piti sisällään kaksi vuoden mittaista mestaritasoni nimettyä koulutusta sekä lopuksi yhden puolen vuoden jatkokoulutuksen jo valmistuneille tarinamestareille. (Poikela & Poikela 2012b, 18 - 19.)

TarinaMestassa opiskeltiin laaja-alaisesti tietoutta Lapista ja tarinankerronnasta. Koulutuksessa hyödynnettiin moderneja apukeinoja, kuten videokameraa ja verkkooppimisympäristöä. Lisäksi kokeiltiin uusia ja erilaisia fyysisiä oppimisympäristöjä eri puolilla Lappia. (Poikela & Poikela 2012b, 18 - 19, 24 - 25.) Pedagogisista työtavoista ja koulutuksen tavoitteista vastasivat hankkeen luojat Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnasta, hankkeen tieteellinen johtaja, professori Esa Poikela ja tutkimusjohtaja, hankkeen pedagoginen johtaja, apulaisprofessori Sari Poikela avustajineen. Lisäksi tärkeä hahmo oli toimittaja ja tarinankerronnan pääkouluttaja Tapani Niemi, joka toimi hankkeen taiteellisena johtajana. Hänen pohdinnoistaan tarinankerronnan koulutuksen kehittämiseksi ja yhteydenotosta Esa Poikelaan koko hanke sai alkujaan ideansa.

Koulutukseen osallistujien valinnassa painotettiin lappilaisen arjen ja elinkeinojen omakohtaista tuntemusta ja mahdollisuuksien mukaan perinteisen lappilaisen ammatin harjoittamista. Valitsijoiden ajatus oli, että tiedonhankinnalla oli helpompi syventää osaamistaan, kun oli olemassa pohjatietoa. Lisäksi hakijoiden oli ennakkoon oletettu yleisesti olevan kiinnostuneita vanhasta paikallisesta kulttuurista ja tarinankerronnasta. Opiskelijoita aloitti ensimmäisellä kurssilla 29, mutta valmistuneita oli 14. Toisen kurssin aloitti 27 opiskelijaa, joista näyttöön asti jatkoi 11. (Poikela & Poikela 2012b, 18 - 20.)

² Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus) on 1.1.2010 toimintansa aloittanut valtiotieteiden tutkimuskeskus. ELY-keskuksen tehtävät muodostuvat entisen Lapin TE-keskuksen, Lapin tiepiirin ja Lapin ympäristökeskuksen tehtävistä.
<http://www.ely-keskus.fi/FI/ELYKESKUKSET/LAPINELY/> luettu 31.1.2012

³ ”Euroopan sosiaalirahaston (ESR) ohjelmasta tuetaan työllisyyttä ja osaamista edistäviä hankkeita. Rahoituksella tuetaan heikoimmassa asemassa olevia ryhmiä ja edistetään tasa-arvoisuutta.”
http://www.rakennerahastot.fi/rakennerahastot/fi/02_eu_rr_ohjelmat/02_esr/index.jsp luettu 31.1.2012

Koulutusohjelma kiinnosti lappilaista mediaa koko toimintansa ajan ja tarinamestareita esiintyi lehdissä, televisiossa ja radiossa (Poikela & Poikela 2012b, 20). Tutustuin tarinamestareihin ensimmäisen kerran Levin sanomista löytyneen artikkelin kautta (Levin sanomat maaliskuuhuhtikuu 2010). Jäin pohtimaan, keitä nämä perinteeseen nojaavat matkailun ammattilaiset olivat ja minkälaiseen koulutukseen he oikein olivat ottaneet osaa. Otin yhteyttä hankkeeseen ja sovimme alustavasti opinnäytetyön tekemisestä tarinamestareista. Sain ensin valmiin haastatteluaineiston litteroitavaksi ja lopulta päädyin hankkeeseen töihin projektisihteeriksi. Jälkeenpäin tarkasteltuna käytännön tason syvempi tutustuminen koko koulutusohjelman toimintaan ja pedagogisiin malleihin auttoi ymmärtämään, mistä kaikessa oikeastaan oli kyse. Monet pintapuoliset näkökulmat ovat parin vuoden aikana muuttuneet tiedoksi ja tutkimusaineiston analyysin avuksi.

1.2. Tutkimuskysymykset ja tutkimusongelman rajaus

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani tarinankerronnan koulutukseen osallistuneiden kokemuksia ja niiden vaikutuksia kertojan taitojen kehittymiseen. Tärkein tutkimuskysymykseni on *Millaiseksi kertojaksi opittiin koulutuksen keinoin?* Tavoitteena ei ole kuvata kehitettyjä kertomuksia tai niiden sisältöjä, vaan keskittyä siihen, miten tietämyksen ja taitojen kasvaminen vaikuttaa kerrontaan. Miten tarina, kertomus ja kerronta heidän kertomanaan määrittävät ja ennen kaikkea, missä osa-alueissa tarinamestarit kokevat kehittyneensä ja miten he perinteen hyödyntämiseen suhtautuvat. Onko kertojaksi ylipäätään mahdollista oppia?

Kysyn, mihin koulutukseen osallistuneiden näkemykset asettuvat suhteessa perinteisten kertojien tapoihin tuottaa uutta repertuaaria sekä ilmaista kertomisen taitojansa. Tarkastelemalla haastateltujen matkaa tarinamestareiksi etsin ensin vastausta toiseen tärkeään kysymykseen – *Minkälaisia kertojatyyppejä koulutukseen osallistui?* Näin ollen tulkitin haastatteluaineiston sekä aikaisemman tutkimuskirjallisuuden valossa eroja ja yhtäläisyyksiä koulutukseen osallistuneiden nykyaikaisten sekä perinteisten kertojien välillä.

Tarkastelunäkökulman ja tutkimuskysymyksien muodostumiseen on vaikuttanut saatu aineisto, joka on koottu koulutuksen arviointiaineistoksi. Aineisto koostuu Tapani Niemien toteuttamasta neljäntoista ensimmäisen kurssin osallistujan videoidusta loppuhaastattelusta sekä heistä kolmentoista lähijaksolla videonauhoitetuista harjoituksista. Koulutuksellisesta näkökulmasta tehtiin kysymyksiin vastatessaan tarinamestareiksi opis-

kelleet kuitenkin kertovat kokemuksestaan ja paljastavat näkemyksiään kertomisen taidosta ja siinä kehittymisestä. Tutkimusaineisto paikantuu näin folkloristisen tutkimuksen piiriin. Käsittelen alaluvussa 1.4. aihetta tarkemmin.

Opittuihin taitoihin ja tietoihin keskityttäessä tarkastelun ulkopuolelle jäävät valmistuneiden opiskelijoiden kerronnalliset lopputuotteet. Joidenkin koulutusohjelmasta valmistuneiden ammatillinen kehitys kertojina oli aineiston muodostamishetkellä vielä kehittymässä, joten aiheeseen syventyminen koko ryhmää tarkasteltaessa on käytännössä ajankohtaista vasta muutamien vuosien päästä. Haastateltujen perinteen tuotteistamiseen ja perinnerepertuaariin syventyminen on mahdollinen jatkotutkimuksen kohde.

1.3. Koulutuksen tausta

Huolimatta tutkimusaineiston tarkastelusta folkloristisesta näkökulmasta en ole voinut sivuuttaa koulutuksen taustalla vaikuttaneita pedagogisia menetelmiä ja koulutusohjelman kokonaisuuden muodostaneita elementtejä. Tutkimuksellisesti on tärkeä avata niin taustalla kuin konkreettisestikin läsnä olleita teoreettisia ja toiminnallisia osia, jotta tutkimusaineisto olisi ymmärrettävissä ja analysoitavissa.

1.3.1. Ongelmaperustainen oppiminen

Tarinamestarin koulutusohjelmassa käytettiin ongelmaperustaista pedagogiikkaa (Problem Based Learning eli PBL), jonka keskeisimpiä ajatuksia on oppimisen ja sen ohjauksen rakentaminen työelämästä lähtevien ongelmien ympärille. Suomessa on käytössä ongelmaperustaisen oppimisen syklimalli (ks. LIITE 1). (Poikela & Nurmenmaa 2002, 35; Poikela & Poikela 2010a.) Oppiminen pohjautuu PBL:ssä enemmän yhteistyöhön, vuorovaikutukseen ja toimintaan kuin passiiviseen ulkoa opetteluun tai samojen harjoitusten toistoon. Verrattuna koulutukseen, jossa kouluttaja jakaa omaa tietoaan, perustuu PBL osallistujien osaamisen tuottamiseen ja eri näkemysten kohtaamiseen. (Barret & Moore 2011, 115 - 119; Poikela 2003a; 2006; Poikela & Poikela 2010a.)

Opiskelijan kehittyminen käynnistyy koulutuksessa, mutta sen pitäisi jatkua myöhemmin omaehtoisesti ja työelämässä opittuihin kokemukseen ja tietoon perustuen. PBL:n lähtökohtana on koulutuksen kyky vastata työelämän haasteisiin ja tarpeisiin. Tästä syystä myös osaamista arvioidaan työelämälähtöisin menetelmin esimerkiksi näyttötilanteissa. (Poikela 2003a; 2006; Poikela & Poikela 2010a.)

Ongelmaperustaisen oppimisen perusta on yhteistoiminnallisessa ja pienryhmässä tapahtuvassa tutoriaali-istunnossa, jota ohjaa tutor-opettaja. Istunto kestää kahdesta neljään tuntia. Yhdessä istunnossa yleensä päätetään ja aloitetaan uusi ongelmasykli. Ensimmäisessä vaiheessa (ks. LIITE 1) osallistujien täytyy päästä yhteisymmärrykseen ongelmasta. Toisessa vaiheessa pyritään selvittämään osallistujien alkutietämys aiheesta tuottamalla ideoita ongelmasta. Kolmas vaihe on esiin nousseiden käsitteiden ryhmitteilyä niin, että samanlaiset käsitteet yhdistetään ja erilaiset erotetaan omaksi ryhmäkseen. Neljäs vaihe on oppimisen kannalta keskeisten ja oleellisten ryhmien valinta ongelmien eli teemojen alueiden mukaan. Oppimisen tehtävät ja tavoitteet määrittyvät valittuun aihealueeseen, kun viidennessä, tutoriaalın päättävässä vaiheessa selvitetään aihealueeseen liittyvät epäselvät asiat ja tiedonpuutteet, joihin vastataan itsenäisen opiskelun vaiheessa. (Poikela & Poikela 2010a; 2012b 23 - 25.)

Kuudes vaihe tarkoittaa siirtymistä itsenäiseen opiskeluun yksin tai pienryhmissä. Sen aikana opiskelijat hankkivat tietoa monesta eri lähteestä. Seitsemäs vaihe aloittaa uuden tutoriaalın, ja siinä selviää kuinka hyvin ongelman käsittely on onnistunut ja miten se pystytään käsitteellistämään uudelleen. Paluu skenaarioon ja alkuvaiheeseen tapahtuu kahdeksannessa vaiheessa, jolloin myös selkiytyy kokonaiskuva ongelmanratkaisun ja oppimisen kehittymisestä. Näin luodaan perusta prosessin jatkamiselle. Arviointi on tärkeä osa jokaista syklin vaihetta, mutta oppimisen kannalta on oleellista käydä syklin lopuksi palaute- ja arviointikeskustelua. Opiskelijat saavat näin arvokasta tietoa omasta oppimisestaan, ryhmäprosessista ja ongelmanratkaisun kehittymisestä. Tämän jälkeen ryhmä voi siirtyä seuraavan syklin aloittamiseen. (Poikela & Poikela 2010a; 2012b 24 - 25.)

Ongelmat toimivat oppimisprosessin käynnistäjinä, joten ongelman laatiminen on suoritettava huolella. Ajatukset ongelmien takana voivat olla myös enemmän todellisuuslähtöisiä tai yhteiskunnallisia, kuten esimerkiksi opiskelijoiden tekemät havainnot arjen pulmista. Koulutuksessa opiskelijoiden on opittava ratkaisemaan ongelmia sellaisessa muodossa, kuin niitä kohdataan työelämän käytännötilanteissa. (Poikela 2003a; 2006; Poikela & Poikela 2010a; 2012b.)

1.3.2. ”TarinaMesta – oppimisen ja kehittymisen paikka”

TarinaMesta eli Tarinamestarin koulutusohjelma perustui ongelmaratkaisun ja tiedonhankinnan yhdistämisestä niin, että matkailuyrittäjille kehittyisi samalla uusi oppimista

ja osaamista tuottava työtapa. Koulutuksessa tietoa ei jaettu suoraan ohjaajilta opiskelijoille eikä tavoitteena ollut vain yksittäisten tehtävien ratkaisu. Oppiminen rakennettiin kohderyhmän kannalta merkityksellisten matkailuosaamiseen liittyvien ongelmien ympärille. Näitä ongelmia ratkoessa kehittyivät ammatilliset tiedot ja taidot, jotka johtivat menetelmän mukaisesti varsinaiseen oppimiseen. Ongelmaperustaisen oppimisen sovelluksena TarinaMestan toteutus on opettanut myös kouluttajia toimien PBL:n tutkimusalustana ja käytäntöjen kehittämisen paikkana. Projekti toimi kokeilualustana koulutusmenetelmän aikuisopiskelun käytännön sovellutukselle ja tuotti jatkossa hyödynnettävissä olevan koulutusmallin. (Poikela & Poikela 2012b)

TarinaMestassa lähiopetus toteutettiin kerran kuukaudessa kaksipäiväisinä lähijaksoina yhteensä kahdeksan kertaa. Kokonaisuudessaan koulutus jaettiin viiteen pedagogiseen elementtiin: tietoverstaaseen, tarinapajaan, jatulinverkkoon, tuotekammiin ja matkailun näyttämöön. Elementit rakennettiin seuraamaan edellä esitettyä ongelmaratkaisun sykliä muokattuna tarkoitukseen sopivaksi, sekä uudelleen ja sopivammin nimettyinä. Nimien vaihtamisella muokattiin PBL:n sanastoa vastaamaan pohjoisen matkailun ja matkailukerronnan sanastoa, koska toteutuksessa haluttiin välttää aikuisopiskelijoille vierautta synnyttävää akateemista kieltä. (Poikela & Poikela 2012b, 23.)

Tietoverstas oli lähijaksolla toteutettu istunto, jonka aikana opiskelijat muotoilivat annetusta teemasta ja siihen liittyvästä virikkeestä itselleen oppimistehtävän. *Sää, vuodenaajat ja vuotuiskierto* -teema ilmensi Lapin kahdeksaa vuodenaikaa ja perinteisen elämäntavan vuotuiskiertoa mukailevaa rytmiä. *Erämaa, eräjärvi ja eräpirtti* herättelivät näkemään pohjoisen erämaiden merkitystä ja historiaa. Mystiset teemat *Tarujen pohjoisen kirjokansi* ja *Seita, saivo ja shamaani* avasivat pohtimaan ympäristön lisäksi yli-luonnollisia elementtejä entisajan arjessa. *Ruokaperinteen ja tapakulttuurin* teema tutustutti pohjoisen yksinkertaisten raaka-aineiden lähteille. Tätä teemaa jatkoivat konkreettisesti maistettavissa ollut ja toiminnallinen tilaisuus nimeltään *Emäntien pidot*. Teemana *Saamenmaan monet kulttuurit* haastoi näkemään menneen ja nykyisen monikulttuurisen Lapin. *Moderni Lappi* taas toi ryhmät pohtimaan jälleenrakennettua, teollista ja nykyaikaista matkailun Lappia. (Niemi, Poikela & Poikela 2012, 34 - 37)

Ryhmiin jaettu joukko valitsi joukostaan puheenjohtajan, sihteerin sekä tarkkailijan, ja istuntoon osallistui vielä ohjaaja eli tuutori (Niemi, Poikela & Poikela 2012, 37). Ryhmän ratkaistavana oli teemaan sidottu pulma, tilanne tai haaste, josta he annetun virik-

keen avulla vapaasti assosioiden kirjasivat mieleen nousevat asiat. Virike eli triggeri saattoi esimerkiksi olla vanha piirretty kuva lappalaisista 1700-luvulta ja kuvan pohjalta ryhmä lähti työskentelemään tietoverstaassa. Koulutuksen yhdeksi onnistuneeksi virikkeeksi havaittiin ryhmän kanssa toteutettu kävely Pyhätunturin ympäristössä ennen tietoverstaan uuden istunnon aloittamista. (Poikela & Poikela 2012b, 24; Niemi, Poikela & Poikela 2012, 37.) Toinen innoittajana hyvin toiminut virike oli lyhytelokuva ”Kiiskis-markkinat”, joka kertoi syyskalastuksesta Sodankylässä ennen patojen rakentamista. (Hakkarainen & Poikela 2011, 178 - 179)

Tarvittaessa tuutori ohjasi umpikujaan ajautunutta, tiettyjä syklin käsittelyvaiheita ohittamaan pyrkivää tai keskusteluissaan rönsyilevää ryhmää, mutta enemmän käyttäen kysymyksiä kuin suoria vastauksia. Keskustelu esimerkiksi palautettiin asioiden ja käsitteiden ryhmittelyyn, jos ryhmä oli virikkeen jälkeisestä ideointivaiheesta siirtymässä suoraan ongelmien muodostamiseen ilman käsitteiden ryhmittelyä. Ryhmän tuli itse etsiä vastaukset, eikä tutor toiminut tietolähteenä. Ryhmänä työskennellessä saatiin esille yhteinen tieto aiheesta samalla, kun kartoitettiin mitä lisätietoa ongelman ratkaiseminen vaatii ja mistä sen löytää. Lopputuloksena oli oppimistehtävä ratkaistavaksi seuraavaksi kerraksi. (Poikela & Poikela 2012b 21 - 24; Niemi, Poikela & Poikela 2012, 37.)

Siirtyessään itsenäisen tiedonhankinnan pariin opiskelijat käyttivät tiedonhaussa hyväkseen muun muassa paikalliskirjastojen aineistoja ja haastattelivat lähiseutunsa asukkaita ja perinteentuntijoita. Kotona tehtävä oppimistehtävän kirjallinen tuotos piti palauttaa verkko-oppimisympäristö Optimaan ennen lähijaksoa. Jatulin verkko⁴ eli Optima on Lapin yliopistossa käytössä oleva verkkopohjainen oppimis- ja työskentely-ympäristö, jossa opiskelijat pystyivät vaihtamaan kuulumisiaan ja keskustelemaan toistensa kanssa. Optimaan toimitettiin kaikkien nähtäväksi lähijaksojen ohjelmat, lisättiin tietoverstasistuntojen pöytäkirjat ja jokaisen opiskelijan toimesta pyrittiin palauttamaan oppimistehtävät ennakkoon. Koulutuksen alussa Optimasta oli tarkoitus kehittää aktiivinen oppimisympäristö, jonka avulla myös tietokoneen käyttöä vierastaneet aikuisopiskelijat innostuisivat kehittämään taitojaan. (Poikela & Poikela 2012b, 24 - 26; Niemi, Poikela & Poikela 2012, 37, 39.)

⁴ Jatulin tarha tarkoittaa muinaista kivistä johdettua labyrinttikuviota, josta verkkoympäristön palikkamaisen ulkonäön kautta johdettiin nimi Jatulin verkko

Etätehtävien palautus Optimaan tai siellä käytävä keskustelu ei ollut aina työkiireiden ja muiden aikuisopiskelun haasteiden vuoksi mahdollista, mutta muiden töihin ennalta tutustuminen helpotti ongelmanratkaisun uudelleenintegroitua seuraavalla lähijaksolla. Kerätyt tiedot käytiin heti seuraavan lähijakson istunnon alussa huolellisesti pienryhmissä suullisesti läpi ja kirjoitettiin yhteiseksi koosteeksi isolle paperille. Lopuksi ryhmät kokoontuivat vielä yhteen ja esittivät tiivistelmän aiheestaan. (Poikela & Poikela 2012b, 24 - 27; Niemi, Poikela & Poikela 2012, 37.)

Tarinapajassa tietopohjaa laajennettiin siirryttäessä muokkaamaan opittu asia matkailutarinoiksi. Lyhyen tarinakäsikirjoituksen avulla kiteytettiin jokin tarina aiemmin opituista tiedoista. Matkailutarinan ei kuitenkaan ollut pakko liittyä juuri käsiteltyyn aiheeseen, vaan tarkoituksena oli kehittää vanhoja kertomuksia tai ylipäätään pyrkiä yhdistämään kaikkea vanhaa tietoa uuteen kerrotussa muodossa. Matkailijoiden ainutlaatuisten ja alkuperäisten kokemusten metsästys asettaa matkailualan toimijoille haasteita kertojan taitojen kehittämisessä, kun tarkoituksena on viihdyttää kuulijaa, mutta niin etteivät faktatiedot ole vääriä, puuttuvia tai vaihtoehtoisesti liiallisia. Siksi pajatyöskentelyn aikana pyrittiin oppimaan myös itsensä tarkastelua ulkopuolisen silmin. Apuna käytettiin ”yksisilmäiseksi haueksi” nimettyä videokameraa sekä muiden opiskelijoiden ja ohjaajien kommentteja. Tallennetut esitykset katsottiin aina päivän päätteeksi koostetusti ja niistä tehtiin ryhmissä vertaisarviot ja ohjaajien arviot, joista keskusteltiin yhdessä. Tarinapajatyöskentely oli jaettu aina kahdelle päivälle. (Poikela & Poikela 2012b, 25 – 26; Niemi, Poikela & Poikela 2012, 37 - 38.)

Tuotekammissa opiskelijat esittelivät omia matkailutuotteitaan ja niihin liittyviä tarinoita. Tuotekammin ideana oli tarinatuotteiden kehittäminen ja niiden testaaminen käytännössä kriittisten silmien edessä. Alkuperäiseen projektisuunnitelmaan tällainen konkreettinen toiminta ei suoranaisesti kuulunut, mutta opiskelijoiden tarve saada kommentteja omien tuotteidensa kehittämisestä synnytti sen. Ammatillisen palautteen saaminen oli esimerkiksi yrittäjinä toimiville avuksi varsinkin tuotteen laadullisessa ja sisällöllisessä hiomisessa. Tuotekammin tilaisuudet ajoittuivat varsinaisen opetuksen jälkeiseen iltaan eli vapaa-aikaan. Joskus esitellyt tuotteet olivat vielä idean tasolla, välillä taas pitkälle kehitettyjä tarinallistettuja matkailutuotteita, joihin tekijät itse kaipasivat uusia sisältöjä toistettuaan samoja matkailutarinoita kymmeniä vuosia. Esimerkiksi Muonion Jerisjärvellä kurssilaiset pääsivät kokemaan shamaanin kodassa tarinallisen tulistelun

sellaisena kuin sitä on ympäri maailmaa saapuneille matkailijoille pitkään tarjottu. (Poikela & Poikela 2012b, 26; Niemi, Poikela & Poikela 2012, 38 - 39.)

Matkailun näyttämö tarkoitti näyttökoetta, johon kertojan taitojen opiskelu huipentui, kun koulutuksen aikana jalostetut taidot ja tarinat siirtyivät aitoon ympäristöönsä. Näytön kriteerit kehitettiin koulutuksen ohjaajien toimesta ja niihin totuteltiin jo varsinaisten lähipäivien aikana (ks. LIITE2). Näytön tarkoituksena oli arvioida oppimisen tuloksia ja siinä kiinnitettiin huomiota operatiiviseen, sosiaaliseen, reflektiiviseen ja kognitiiviseen osaamiseen. Operatiivisella osaamisella tarkoitettiin yleisiä kerronnan taitoja, kuten itsensä ilmaisu ja ympäröivän todellisuuden kiinnittäminen kerrontaan. Sosiaalisen osaamisen kohdalla tarkkailtiin kertojan vuorovaikutustaitoja yleisön kanssa; miten hän otti yleisön huomioon, parhaimmillaan osallisti ja innosti osallistumaan kertomukseen. Reflektiivisellä osaamisella tarkoitettiin kerronnan muuttuvien tilanteiden ennakoimista ja niiden hallintaa. Huomio kiinnitettiin erityisesti kykyyn luoda uutta tai soveltaa jo olemassa olevaa kerrontatilanteessa. Kognitiivisessa osuudessa tarkkailtiin yleistä osaamista eri kerrontatekniikoissa ja tietämystä Lapista. Kognitiivista osaamista tarkkailtaessa huomioitiin osaaminen eri tietopohjien hyödyntämiseksi. (Poikela & Poikela 2012b, 27 - 29; Niemi, Poikela & Poikela 2012, 39 - 40.)

Näytössä keskeisintä oli tarinan rakentaminen ja kerronta, jota muun kerronnan aikaisen toiminnan oli tarkoitus palvella. Aittoa tilannetta vastaavalla näyttämöllä testattiin opiskelijoiden kyvyt tuottaa tarinoita Lapista matkailijoiden kokemusten syventämiseksi. Näyttöjä järjestettiin Inarin Saamelaismuseo Siidassa, Äkäslompolon Navettagalleriasa, Luostolan hevostilalla ja Rovaniemen kaupunginkirjastolla folklorefestivaali Jutajaisten yhteydessä. Osa näytöistä esitettiin yleisön edessä ja muutamat ryhmän jäsenille ja ohjaajille. (Poikela & Poikela 2012b, 27.)

1.4. Paikantuminen folkloristiseen kenttään

Folkloristisessa tutkimuksessa on tehty useita tutkimuksia henkilökohtaisesta kerronnasta, kokemuskerronnasta ja muistelukerronnasta. Olen hyödyntänyt Ulla-Maija Peltosen tutkimusta *Punakapinan muistot* (1996) työväen muistelukerronnan muotoutumisesta ja työväen folkloresta vuoden 1918 jälkeen. Yhteisesti jaettujen muistojen kokemuskerronta oli tärkeä keino jakaa virallisen muistelun unohtamia kokemuksia ja pitää yllä yhteisöllisyyttä. Toinen hyödyntämäni folkloristinen tutkimus on Taina Ukkosen (2000) *Menneisyyden tulkinta kertomalla*, jossa hän on tutkinut telakkatyöläisnaisten kerrontaa

ja tarkastellut muistelun ja kerronnan merkitystä henkilökohtaisen historian ja kokemuskerronnan tuottamisessa ja tulkitsemisessa. Pyrkinessään esittämään muistelijoiden omia tulkintoja on hän pohtinut haastattelutyön ongelmakohtia soveltaessaan muistitietohistorian periaatteita. (Ukkonen 2000.) Lisäksi Taina Ukkonen ja Kaarina Koski ovat avanneet kertomusta käsitteenä ja kerronnan tutkimusta yleisesti sekä folkloristiikan näkökulmasta (Koski 2007; Koski & Ukkonen 2007; Ukkonen 2003).

Kansankertojien persoonallisuuksien ja elämäkokemusten vaikutusta kerronnan esittämiseen ja tulkintaan on Anna-Leena Siikala (1984) tutkinut kauhajokelaisten kertojien keskuudessa. Kertomusten muodostumiseen ja kerrontatilanteiden merkityksiin Annikki Kaivola-Bergenhøj (1988) pureutui sysmäläisen kansankertojan Juho Oksasen analyysin avulla. Olen hyödyntänyt molempia tutkimuksia tässä työssä.

Lene Anderssen (2011) on tanskalainen etnologi, joka osallistui tarinankerronnan koulutukseen Tanskassa ja kuvasi teknisiä malleja, joita nykyaikaiset kertojat käyttävät luodessaan vuorovaikutussuhteen yleisöön ja laajentaessaan repertuaariaan. Olen vertaillut hänen tutkimustyönsä tuloksia ja Tarinamestarin koulutusohjelmasta valmistuneita kertojia ja heidän työtapojaan. Lisäksi kanadalaisen Julie Cruikshankin (2000) *The Social Life of Stories* tutkimus tuki perinteen välittämisen merkitysten ja syiden ymmärtämistä yksilöiden kohdalla kuin myös yhteisöjen välisissä suhteissa. Cruikshankin Kanadan Yukonin alueen maantieteellisen ja kulttuurisen erityisyyden ja perinteen välittymisen suullisten muotojen tutkimus antoi pohjaa tarkastella Suomen harvaan asuttua Lappia omana erityisalueenaan. Yhdysvaltalaisen Albert Lordin laaja (2003; 1960) *The Singer of Tales* oli kansanomaisten laulajien kehittymistä ja oppimista käsittelevissä osissa taas vertailukohta osassa tarinankertojaksi kehittymisen analyysia.

Perinteen uusiokäyttöä ja elämää tutkinut Lauri Honko (1990) kehitti *Folkloreprosessin* jäsentääkseen perinteen elämän vaiheet. Kahdeksantoistaosainen malli jakaantuu perinteen ensimmäiseen ja toiseen elämään, jossa jälkimmäinen esittelee perinnetietoisuuden ja sen hyödyntämisen malleja. Itkuvirsien uutta tulemistä tutkiessaan Anna-Liisa Tenhunen (2006) jatkoi väitöstyössään Hongon jäljillä kehittäessään perinteelle kolmannen elämän. *Itkuvirren kolme elämää* mukaisesti perinteen elämän vaiheet ovat sovellettavissa koskemaan mitä tahansa perinnettä, myös kerrontaa. Olen hyödyntänyt Hongon ja Tenhusen tutkimuksia tarkastellessani tarinakerronnan uutta nousua ja koulutusta.

Perinteen hyödyntämistä matkailutarkoituksessa tutkinut kulttuuriantropologi Katriina Petrisalo (2001) tarkasteli Hoilolan kylän Korpiselkä-talon kehitysvaiheita historian lyhyen ja pitkän aikavälin muutoksien näkökulmista. Korpiselkä-talon vaiheet liittyvät laajempaan yhteiskunnalliseen ja ajalliseen kehitykseen, jossa matkailua tietoisesti edistettiin perinnetietoutta hyödyntämällä. Petrisalon tutkimustyö perinteen hyödyntämisen tavoista ja oikeuksista tukee matkailukerronnan, TarinaMestan ja sen osallistujien tarkastelua osana Lapin matkailun kehittämistyötä. Uusinta tutkimusta perinteen uusiokäytöstä ovat pro gradu -töissään tehneet Tuomas Hovi (2007) ja Kati Tiitola (2011). Hovin tutkielma on mielenkiintoinen soveltaessaan Lauri Hongon folkloreprosessia historiallisen Draculaan eli Vlad Tepesiin liittyvän perinteen ja sen soveltamisen tutkimukseen. Kati Tiitola tutki kansanperinteen uutta elämää nuorten Juurileireillä. Osana rituaalista toimintaa, tuotettiin perinteen avulla mielikuvia menneisyydestä ja hyödynnettiin niitä identiteettien rakentamisen välineinä. Eri tavoin, mutta yhtäläillä mielikuviin ja elämyksiin pyritään matkailukerronnalla.

Folkloristinen ote antaa mahdollisuuden lähestyä tutkimusaineistoa tiedostaen yksilölliset kokemukset, mutta samalla huomioiden kollektiivisen kerronnan mahdollisuudet. En ole voinut olla huomioimatta kerrottuja kertomuksia ja matkailutarinoita, vaikka työssäni pääpaino on ollut tarinankerronnan opiskelun ja perinteen tuotteistamisessa. Tutkimusaineistoa olen pyrkinyt lähestymään kulttuurien tutkimukselle ominaisella ymmärtävällä ja aineiston tuottajien omia ääniä etsivällä lähestymistavalla. Kollektiivisesti jaetut kokemukset ja niistä kertominen ovat myös osa folkloristisen tutkimuksen kenttää. Tästä näkökulmasta ei siis ole yhtä totuutta, vaan henkilökohtaisia näkemyksiä kertomuksista, kerronnasta kuin kertojaksi oppimisesta. Muisteltaessa tuotetaan kokemusta koulutukseen osallistumisesta.

Kerroksellisuutta purkaessa olen määritellyt kertomusten ja tarinoiden osalta niin perintetutkimuksen näkökulman kuin tarinoita hyödyntävän matkailuteollisuuden näkökulman. Eri puolten käsittelyn tarkoituksena on avata niitä monipuolisia mahdollisuuksia, joita perintetutkimuksella on antaa matkailun kehittämistyöhön. Tuloksena ei siis ole pelkästään paikantuminen folkloristiseen kerronnan tutkimuksen kenttään, vaan käytössä olevien käsitteiden selkeyttämällä on tarkoitus olla osa matkailun ja perintetutkimuksen välistä tutkimuksellista vuoropuhelua. Perinteen toinen ja kolmas elämä tulevat käsitellyiksi perinteen tuotteistamisen yleisestä näkökulmasta sekä tarinankertojaksi oppimisen, ja koulutuksen sekä sen yhteydessä toteutetun tuotteistamisen kautta.

Tarinankertojien koulutus ja kertojaksi oppiminen ovat osa folkloristisen tutkimuksen kenttää. Pyrin kiinnittämään aiheen sisältöineen kansanomaisten kertojien jatkumoon vertailemalla aineistoa aikaisempiin kertojista tuotettuihin tutkimuksiin. Niiden syvällistä analyysia hyödyntäen on mahdollista tarkastella tarinankerronnan koulutukseen osallistuneiden taitojen kehittymistä sekä huomioida kerronnassa esiintyviä perinteisiä elementtejä mikäli niitä on havaittavissa.

2. KÄSITTEET JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Kertomusten tutkimus on sovellettuna yleistynyt eri tieteenaloilla viime vuosikymmenien aikana. Yhteiskuntatieteissä, kasvatustieteissä ja psykologiassa tätä tutkimusta kutsutaan narratiiviseksi tai kerronnallisuuden tutkimukseksi, koska kyse on kertomuksista ja niiden paikasta ihmisten elämässä. Narratiivisen tutkimuksen kohdalla eri tieteenaloja yhdistää pyrkimys laadullisin menetelmin irtautua luonnontieteistä ja kvantitatiivisistä metodeista. (Hyvärinen 2006, 1 - 2; Ukkonen 2003.)

Narratiivisen ajattelun ja tutkimuksen lähtökohtana on ihmisille tyypillinen tapa ymmärtää maailmaa ja tuottaa merkityksiä kertomalla. Elämällä ja kertomuksella on kiinteä yhteys, koska kertomukset järjestävät yksilön ja yhteisön elämää ja sosiaalista vuorovaikutusta. Kertomukset eivät ole vain heijastuksia ja kuvauksia. Niiden avulla rakennamme yksilön ja yhteisön identiteettiä ja kehitämme vuorovaikutussuhteita. Kerronta onkin tulevaisuuteen suuntautunutta toimintaa, jonka avulla aktiivisesti tuotetaan ja tulkitaan todellisuutta. (Hyvärinen 2006 1 - 2; Ukkonen 2003; Kohler Riessman 2008, 105 - 106.)

Käsittelen seuraavaksi kerronnan tutkimusta, kerrontaa, kertomusta ja tarinaa folkloristisesta näkökulmasta. Jatkan samalla perinteen uusiokäyttöön perinteen eri elämien vaiheiden kuvauksen kautta. Näin pyrin tarpeeksi kattavasti avaamaan kerronnan ja kertomusten käyttöä matkailun parissa, jotta pystyn aineiston analyysissä käyttämään eri käsitteitä selkeästi määriteltynä.

2.1. Kerronnan tutkimus ja kerronta

Kertomukset eivät ole Taina Ukkosen mukaan ikkuna todellisuuteen, vaan ne ovat osa todellisuutta ja mahdollistavat tutkimuksissa totuuden metsästyksen sijaan kulttuurisen tulkinnan elämälle ja tapahtumille. Narratiivisen tutkimuksen kohteina voivat olla mitkä

tahansa elämää koskevat ilmiöt, mutta olennaisinta on näiden ilmiöiden hahmottaminen kehittyvinä kulttuurisina tai sosiaalisina prosesseina. (Ukkonen 2003.)

”Ihminen elää elämäänsä aivan kuin se olisi kertomus, jonka päähenkilö hän itse on, ja tämän kertomuksen avulla hän jäsentää elämänsä tapahtumia ja moninaisuutta luoden niistä mielessään johdonmukaisen kokonaisuuden. Ihmiselämä rakentuu narratiivisista projekteista, joilla aina on tietty alku, käännekohta ja päätös; tällainen rakenne on tyypillistä elämälle itselleen ja elämästä kerrotut tarinat jäljittelevät tätä ihmiselämään itseensä sisältyvää rakennetta.”
(Ukkonen 2003)

Suomalaisessa folkloristisessa tutkimuksessa narratiivinen näkökulma on aiempaa kerronnantutkimuksen lähestymistapaa täydentävää ja sen lähtökohdista on tuotettu tietoa hyödynnettäväksi kertomisen tehtävistä ja merkityksistä, kerronnallisista malleista, ilmaisukeinoista ja kertojista sekä kertomusten tyypillisistä rakennepiireistä ja henkilöasetelmista. (Ukkonen 2003, Koski & Ukkonen 2007.) Nykyfolkloristiikassa narratiivinen näkökulma on vaikuttanut erityisesti siinä, että kertominen nähdään tulkintana tai tapana tuottaa merkityksiä. Kertomus ei vain kuvaa menneisyyden tapahtumia, vaan myös tulkitsee niitä osana epävarman tulevaisuuden ymmärtämistä. Kerronta on prosessi, jossa kertomuksia tuotetaan, ylläpidetään ja uudelleen tuotetaan kulttuurisesti määrittyvien ja tilannesidonnaisten kerronnanmallien ja ilmaisutapojen mukaisesti. (Ukkonen 2003, Koski & Ukkonen 2007, Cashman 2011, 1.)

Teoreettiset tavoitteet kohdistuivat pitkään folkloristisessa kerronnantutkimuksessa eri lajien ominaispiirteiden ja kulttuuristen tehtävien määrittelyyn ja luokitteluun (esim. Honko 1988). Luokitusperiaatteet eivät koskaan toteutuneet täysin käytännössä ja pyrkimys kertomusperinteen systemaattiseen luokitteluun tiedostettiin mahdottomaksi tehtäväksi. Lajien merkitystä ei kuitenkaan hylätty kertomusten analysoinnissa, vaan teoreettisen kehityksen myötä lajista on tullut käytännöllinen ja muuttuva kerronnan tuottamisen ja tulkinnan malli. (Ukkonen 2003; Koski & Ukkonen 2007.)

Folkloristiseen kenttään henkilökohtaisen kertomuksen määritteli Lea Virtanen kokemukuvauksena tapahtumasta, jonka joko kertoja itse tai joku hänen lähipiiriinsä kuuluva on kokenut. Kokemusten kertausta ja kerrontaa voidaan Virtasen mukaan pitää perinteen esiasteena ja kasvualustana. (Virtanen 1982, 173.) Folkloristisessa kokemus- ja muistelukerronnan tutkimuksessa on lajiteoriaa pidetty tärkeänä työkaluna muistitietoa aineistoa tutkittaessa. Kerronnan lajeja on hyödynnetty, sillä kerronnan muoto- ja rakennepiirteet ovat kiinteästi yhteydessä kertomusten sisältöön. Erilaisten kertomuslajien kautta käsitellään menneisyyttä eri tavoin, vaikka kertojan kokemukseen perustuva ker-

tomus on useimmiten sisällöltään yksilöllinen. Kertomuksen muoto kuitenkin noudattaa kulttuurisia malleja ja sitoo näin kokemuskerronnan yhteisölliseen kertomisen traditioon. (Virtanen 1982, 173 - 174; Ukkonen 2000, 21 - 22, 24; Ukkonen 2003; Koski & Ukkonen 2007.)

Henkilökohtaisen kerronnan on havaittu sisältävän kertomisen yhteisöllisiä muotoja, kertomisen perinteitä ja yhteisöllisiä arvoja ja asenteita samalla kun ne sisältävät henkilökohtaisesti merkittävää ainesta. Taina Ukkonen toteaa henkilökohtaisen kerronnan määrittelyn ongelmaksi juuri henkilökohtaisuuden erilaisuuden ja monitasoisuuden. (Ukkonen 2000, 25 - 26.) Henkilökohtaisen kerronnan nimityksen oheen tutkijat ovat ottaneet käyttöön kokemuskerronnan, koska kerrotut kokemukset eivät välttämättä ole henkilökohtaisesti koettuja. Ne voivat silti olla kertojalle merkittäviä. (Ukkonen 2000, 26.)

Lähimenneisyyteen perustuvan kerronnan tutkimuksessa on yleistynyt muistelukerronnan käsite (ks. esim. Ukkonen 2000; Peltonen 1996). Sen avulla voidaan ryhmän mennyttä rakentaa yhteisesti, vaikka kaikki eivät olisi kerrottua tilannetta henkilökohtaisesti kokeneet. Yhteisen muistelun ja mieleen palauttamisen kautta luodaan mennyttä, jonka avulla jäsennetään ryhmän nykyisyyttä, identiteettiä ja historiaa. Muistellun yksilöllisesti tai yhteisöllisesti koetun perinteen säilymiseen ja kertomiseen yhteisössä vaikuttaa olennaisesti kokemuksen merkitys kuulijoille. (Peltonen 1996, 27, 39.)

Yhteisöllistä muistamista käytetään hyväksi tuottaessa asiantuntijoiden näkemyksiä kyseenalaistavaa historiaa ja menneisyyttä. Muistelukerronta korostaakin kokemusten merkitysten muistamisen tärkeyttä eikä niinkään itse kokemuksesta kertomista. (Ukkonen 2000, 30.) Muistitietoa tutkittaessa on keskeisintä kertojan subjektiivisuus. Kerronnasta ei etsitä oikeaa tai väärää todellisuutta, vaan kokoamalla ryhmän kertomukset saadaan tulokseksi tietyn ryhmän subjektiivinen kokemus. (Peltonen 1996, 33.)

Tarinankerronnan koulutukseen osallistuneet jakoivat vuoden ajan yhteisen kokemuksen kukin omista lähtökohdistaan. Kokemukseensa pohjaten haastatellut pystyivät analysoimaan koulutusta, mutta ennen kaikkea muistelemaan kokemustaan. Huolimatta yksilöllisistä eroavuuksista on tiivis ryhmä tuottanut myös yhteistä kokemusta ja erityisesti tapaa miten tarinankerronnasta kerrotaan, joten aineiston

tarkastelu muistelukerronnan näkökulmasta oli luonnollinen lähestymistapa. Ottamalla huomioon taustalla vaikuttavan perinteen ja menneisyyden monikerroksellisuuden ei kerronnan ja kokemuksen tutkimuksesta tullut tarinamestareiden kohdalla vain koulutuksen tapahtumien kuvausta (Peltonen 1996, 33).

Haastattelemalla tuotetun aineiston kertomusten syntyyn vaikuttaa myös tutkijan osallistuminen. Haastatteluaineiston tutkimuksellisen luonteen selventäminen on osa tutkimustulosta sekä tuloksen lähdekriittistä tarkastelua. Tutkimus, tutkija ja vuorovaikutteinen intiimi tilanne vaikuttavat väistämättä kertojaan, kerrontaan ja kertomusten tehtävään. Kerronta haastattelutilanteessa on siitä huolimatta tulkittu vuorovaikutukseksi, jonka aikana kertoja pääsee jäsentämään omaa elämäänsä sekä muokkaamaan käsitystään itsestään. Tilannetta on kuvattu yksityisluontoiseksi sekasorroksi, joka selkiytyy kertoessa ja ihmisen on samalla mahdollista muodostaa kokemuksistaan kerronnallisia kokonaisuuksia. (Kaivola-Bergenhøj 2007; Ukkonen 2000; Koski & Ukkonen 2007)

2.1.1. Kertomus ja tarina – folklorististen termien määrittely

Kertomus viittaa perinteentutkimuksessa terminä jonkin kertomisen arvoisen tapahtuman kertaamiseen, eikä sen yksityiskohtainen määrittely ole tutkijoiden mielestä ollut aina tarpeen. Termiä käytetään yleiskielessä ja eri tieteenaloilla yhteisnimityksenä usealle eri kerronnan lajille, välillä määrittäen sitä muodon ja toisinaan taas sisällön perusteella. Kansanperinteen muuttuvasta luonteesta johtuen kerronnan lajien tunnistamiseen ja nimeämiseen toivotaan kuitenkin edelleen tutkimuksissa kiinnitettävän huomiota. Yleisessä käytössä kertomusten luokittelu ei ole käytännöllistä, mutta tutkimuksen apuvälineinä ja kerronnan sisällöistä keskusteltaessa lajiluokittelut kuten satu, tarina, juttu, memoraatti, huhu, juoru ja vitsi ovat paikallaan. Niillä jokaisella on omat sisällölliset, rakenteelliset ja tyylilliset piirteensä, joita voidaan taas muulla tutkimuksella syventää. (Honko 1988, 103 - 106, 120; Virtanen 1991, 178; Kaivola-Bergenhøj 1988, 7 - 9, 15; Koski 2007; Cashman 2011, 108.)

Kertomuksen piirteisiin kuuluu, että sen sisällöllä on ajallinen yhteys, joka määrittää kertomuksen kulkua. Sen sisältö rakentuu tiettyyn järjestykseen asetuvien tapahtumien ja toimintojen mukaan, kun aika, kulttuuriset rakenteet ja jaetut mallit jäsentävät kertomuksia. Ihmiset tuntevat omassa kulttuurissaan yleiset kertomukset ja perinteiset kansankertomukset; he tietävät minkälainen kertomus on ja mitä siihen kuuluu. Näiden erilaisten kertomusten sisältöjen tuntemisen avulla kuulija ymmärtää kuulemansa ja jopa

pystyy pelkistämään kertomuksen peruselementit muistiinsa ja esittämään sen myöhemmin. (Siikala 1984, 22 - 24, 28; Hyvärinen 2006; Ukkonen & Koski 2007.)

Yleisesti tarkasteltaessa kertomuksien kohdalla ei silti aina puhuta juonellisesti selkeästä kokonaisuudesta. Kertomukset eivät ole arkisen jutustelun kaltaisia kertakäyttötuotteita, vaan niiden luonteeseen kuuluu pitkäaikainen toisto. Arkisistakin kokemuksista voidaan tehdä toistettavina kertomuksia, kunhan ne ovat jollain tavoin uskottavia. Kertomuksien kertojan ei tarvitse olla sen luoja, joten ne saattavat elää pitkiä aikoja kertojalta toiselle suullisesti siirtyen. Vuosikymmenien aikana kertomuksista karsiutuvat yksityiskohdat, jolloin ne sisältävät toimintaa ilman henkilökohtaisia mielipiteitä. Huolimatta käsitellyistä vakavistakin teemoista, ei kritiikki ja syyttely kuulu kertomuksen luonteeseen. Tunteisiin viittaavia adjektiiveja on kertomuksissa vähän, mutta tunteita ilmaistaan muilla kerronnan keinoilla. (Kaivola-Bergenhøj 1988, 7 - 9, 15.; Kaivola-Bergenhøj 2007.)

Kerronnan esitys on aina vastavuoroista toimintaa ja siitä voidaan käyttää yhdessä esiintymisen kanssa ylätermiä performanssi. Terminä performanssi sisällyttää niin perinteen luovan tuottamisen kuin taiteellisen tapahtuman eli performanssitilanteen, johon kuuluvat esittäjä, tuote, kuulijakunta ja puitteet. Tutkimustilanteissa esitystilanteita tarkkailaan kerronnan dynamiikan ja osallistujien vuorovaikutussuhteiden kautta. Kerrontatilanteen performanssin muotoutumiseen ja siinä tapahtuvaan viestintään vaikuttavat sekä kertojat että kuulijat, kaikkine aikaisimpine kokemuksineen. (Kaivola-Bergenhøj 1988, 20 - 21.)

Tarina on folkloristisessa tutkimuksessa määritelty kertomuksen erityistyyppiksi. Tarina on totena pidetty yksiepisodinen kansankertomus, joka esittää stereotyyppisesti draamaattisen tapahtuman kulun. Tarina ei jätä kertojalle tästä syystä mahdollisuutta variointiin ja muunteluun samalla tavoin kuin esimerkiksi memoraatit, jotka ovat kokemuskertomuksia yliluonnollisista kokemuksista. Saduista tarinat eroavat siinä, että niitä pidetään totena. (Virtanen 1991, 178 - 179, 190; Helsingin yliopisto 2001.) Tarinoilla on kiinteä rakenne ja niihin kuuluvat stereotyyppiset repliikit. Vaihtelua tuovat hahmojen ja tapahtuma-ajan ja -paikan muuntelu. Yleensä totuutena kerrotut tarinat ovat tapahtuneet lähiympäristössä jollekin tutulle tai tutun tutulle. Juoniaineksen toistettavuus tekee näistä kertomuksista tarinoita. (Virtanen 1991, 190.) Tarinat ovat osa kansanomaista kertomataidetta ja niiden katsotaan olevan perinnäisiä kansankertomuk-

sia. Tutkimuksellisella kentällä tarinat on jaettu yliluonnollisiin uskomustarinoihin, historiallisiin tarinoihin sekä paikallistarinoihin. Nykyaikaista kiteytynyttä kertomusperinnettä nimitetään nykytarinoiksi tai yleiskielessä ”urbaaneiksi legendoiksi”. (Virtanen 1991, 190 - 196.)

Uskomustarinat perustuvat uskomukseen yliluonnollisista voimista ja olennoista sekä näiden kohtaamisista reaali maailman kanssa. Koska uskomisen ja totena pitämisen määrittely on vaikeaa, on uskomustarinoiden keskeisimmäksi informaatioksi esitetty tapaa, jolla kerrontaa tuotetaan ja kerronnan kohdetta merkityksellistetään. (Peltonen 1996, 51.) Historiallisilla tarinoilla ja paikallistarinoilla tarkoitetaan rakenteellisesti stereotyyppisiä ja todelliseen maailmaan, historialliseen tapahtumaan tai henkilöön liittyviä kertomuksia. Ne ovat merkittäviä ilmaistessaan kansanomaisia historiakäsityksiä. Historiallisten tarinoiden ja paikallistarinoiden kerronta on mahdollistanut ongelmallisten asioiden käsittelyä symbolisella tasolla. (Peltonen 1996, 50; Helsingin yliopisto 2001.) Tarinoiden todellisuuspohjaan on jollain tavoilla uskottu ja niillä on usein ollut liittyväkohtia kertojiansa sosiaaliseen todellisuuteen. (Peltonen 1996, 51.) Tarinoiden levineisyys on määrittänyt niiden jakoa vaellustarinoihin ja paikallistarinoihin. Huolimatta universaaliudesta on tarinoiden kertoja liittänyt ne yleensä tiettyyn aikaan ja paikkaan. Paikallisilla tarinoilla on esiintymisalueellaan jollain tavoin yleistynyt esitysmuoto. (Helsingin yliopisto 2001; Peltonen 1996, 51.)

2.1.2. Folkloristinen tutkimus kansankertojista

Perinteinen folkloristinen kerronnan tutkimus keskittyi pitkään kertomustekstien juonten ja rakenteiden tutkimiseen, kunnes näkökulma vähitellen siirtyi kertomusten tuottajiin eli kertojiin. Suullinen perinne nähtiin ensin anonyyminä ja kollektiivisena kulttuuripääomana. Kertojien jakaminen perinteen aktiivisiin ja passiivisiin kantajiin sekä muut kertojien tyyppittelyt johtivat huomion kiinnittämisen myös kerrontatilanteisiin. Esityskeskäinen folkloristiikka tuli tekstiin painottuneeseen tutkimukseen verrattuna yhtä voimakkaaksi kohteeksi 1960-luvulla, kun tutkimusten painopiste siirtyi esitysten suoriin ja tulkintoihin. (Aro 1996, 45; myös Enges 2012)

Vaikka yksilöt erottuvat toisistaan kertojina, he ovat sen kulttuurin tuotteita, jossa elävät. Anna-Leena Siikala (1984) on tutkimuksessaan kauhajokelaisista kertojista korostanut kertojien suhdetta elinympäristönsä kulttuurimiljööhön ja olemassa olevaa henkilökohtaista suhdetta perinteeseen sekä sen merkitystä tulkintaan. Suhteen pohjalta kerto-

ja muokkaa oman tulkintansa avulla perinnekertomuksen repertuaariinsa sopivaksi. Esiintyvän kertojan tuottaman oman tulkinnan lisäksi kerronnan sisältöön vaikuttaa myös perinneorientaatio, joka ohjaa kertojan mielenkiinnon suuntautumista ja siten myös vaikuttaa repertuaarin muodostumiseen. Perinneorientaatiota ja sen osana aiheiden valintaa selittävät kertojan persoonallisuus, hänen elämäkokemuksensa ja maailmankatsomuksensa. (Siikala 1984, 13 - 14.)

Kaivola-Bergenhøj kuitenkin huomauttaa, että kollektiivitradiioon kuuluvan kertojan repertuaari ei selity pelkästään persoonallisuudella tai elämänvaiheilla. Sen muodostumiseen vaikuttaa olemassa olevan perinteen tarjonta sekä kuulijoiden odotusten, hyväksynnän ja vaatimusten osuus. Lisäksi hyvien kertojien taustalta on löydetty useampia oppimestareita, joilta kertomuksia on omaksuttu. (Kaivola-Bergenhøj 1988, 15.) Kaivola-Bergenhøj havaitsi, että kertomusta muokkaavat myös muutokset esitystilanteissa, erilaisten kuulijoiden asettamat vaatimukset sekä kertojan halu vaikuttaa yleisöönsä. Perinnetuote muuntuu näin jokaisella esityskerralla, vaikka kollektiivisesti hyväksyty sisällön ydin pysyy samana. (Kaivola-Berhenhoj 1988, 15, 22.)

Kertoja ei ole koskaan vain passiivinen kertomusten toistaja, joka välittää perinnettä muuttumattomana edelleen. Kaivola-Bergenhøj on kuvannut kertojan ja kertomuksen kohtaamista kolmivaiheisena prosessina, joka koostuu kertomuksen oppimisesta, sen muistissa säilyttämisestä ja sen kertomisesta. Kertoja voi vaikuttaa siihen, mitä hän halua oppia, mitä opitusta muodostuu osaksi hänen käyttämäänsä repertuaaria, miten hän muuntelee kertomusta, ja miten hän kasvattaa ja muuntelee repertuaariaan. Kertojalla on siis hyvin aktiivinen osuus prosessin jokaisessa vaiheessa. (Kaivola-Bergenhøj 1988, 15; Kaivola-Bergenhøj 1989, 47 - 48.)

Kollektiivitradiioon kuulumisen merkitsee sitä, että itse kertomus on sen yhteisön hyväksymä, jossa se kerrottuna elää. Tämä ei tarkoita erityistietouden hallitsemista tai yksilöllisten mielipiteiden ilmaisemista, sillä sosiaalinen kontrolli ohjaa kertomista. Kertojasta tulee osa tätä kollektiivitradiotiota kertomaan alettuaan, eikä kertomusta enää silloin rakenteeltaan ja tyylistään muokata. Kertojat ovat kuitenkin yksilöitä ja heidän välillään on suuriakin eroja, jotka ilmenevät esitystekniikassa, repertuaarin koostumuksessa ja kertojan ja yleisön vuorovaikutuksesta. (Kaivola-Bergenhøj 1988, 15; Kaivola-Bergenhøj 1989, 47.)

Kaivola-Bergenhøj näkee Lauri Hongon tapaan perinteen kantajan yhtenä tuntomerkkinä näkemyksen perinteen luovasta tuottajasta (Kaivola-Bergenhøj 1988, 15, 23; Honko 1990, 118). Perinteen tuottamisen säännöt tunteva kertoja ei ainoastaan esitä muilta oppimaansa perinnettä, vaan hyödyntää tuttuja kerronnan sisältö-, rakenne- ja tyyllielementtejä ja sepittää niiden avulla muistissaan olevista tietoaaineksista uusia kokonaisuksia. Kerronnan narratiivit kiteytyvät harvoin stereotyyppisiin muotoihin, sillä juuri poistamalla ja lisäämällä yksityiskohtia kertoja pitää sisällön raikkaana, sitouttaa sisällön kulloiseenkin yleisöön ja paljastaa osaamisensa. (Kaivola-Bergenhøj 1988, 15, 23; Kaivola-Bergenhøj 1989, 47). Perinnelajeihin keskittyvässä tutkimuksessa juuri tällaiset kerrontakokonaisuudet ovat haastavia, sillä kertojat yhdistelevät perinnelajirajoja huomioimatta hyvinkin erilaista ainesta keskenään (Siikala 1984, 86). Perinteeseen nojautuva kertoja tuntee kollektiivisen perinteen ja kunnioittaa sitä, mutta ei ole sen orjuuttama (Kaivola-Bergenhøj 1989, 47).

Nyky aikaista tarinankerronnan perinteentutkimusta edustaa tanskalainen etnologi Lene Andersen (2011), joka osallistui Tanskassa tarinankerronnan koulutukseen sekä havainnoi samalla nykyaikaisia kertojia eri esitystilanteissa. Andersen erotti tutkimustensa perusteella kolme erilaista kertojatyyppeä. Harrastuksena tai työkseen tarinakerrontaa tekevästä nykyaikaisista kertojista osa pyrki kertomaan vanhoja kertomuksia muuttumattomina ja välttämään moderneja ilmaisuja. Vanhaa kieltä pidettiin elossa sanoin, joita ei enää muuten käytetty. Samalla kertomuksiin saatiin luotua tunnelmaa ja kokemusta menneisyyden läsnäolosta. Toiset kertojat katsoivat kuulijoiden ymmärryksen olevan tärkeämpää ja muuntelivat vanhoja kertomuksia vähän tai jopa hyvinkin moderneiksi. Kolmas Andersenin havaitsema kertojien ryhmä koostui vanhat kansanperinteen aihealueet hylänneistä uuden sukupolven tarinankertojista. He saattoivat sepittää itse kertomuksia kirjallisuudesta, omista tai sukunsa kokemuksista tai keksien kertomuksia tunnettujen historiallisten sisältöjen ympärille. (Andersen 2011, 45.)

2.2. Perinne ja perinteen elämän vaiheet

Arkipuheessa sekä perinteentutkimuksen piirissä perinne on käsitteenä määritelty yhtä aikaa olemassa olevan säilyttämiseksi ja menneisyyden mentaliteettien ja kulttuuristen muotojen varioinniksi. Perinne siirtyy sukupolvelta toiselle tiedon ja osaamisen tuotteina sekä prosesseina. (Anttonen 2005, 39; Anttonen 2009, 2.) Modernit perinteen ilmiöt voivat olla lyhytkestoisia, mutta taustaltaan vanhoja. Itsestään selvyyskinä pidettyjä

perinteen osa-alueita voidaan tietoisesti haluta suojella muutokselta. (Apo & Anttonen, 2001; Anttonen 2005, 38 - 39.) Varjelusta huolimatta elävän perinteen yhtenä ominaisuutena on sen prosessimainen muutos ja variointi (Honko 1990; Anttonen 2005, 39). Muuntelu eli variaatio on yksi suulliselle perinnetuotteelle ominaisista piirteistä (Virtanen 1991, 26).

Pertti Anttonen (2009) määrittelee perinteen aiemmin tehdyn ja ajatellun toistamiseksi sekä uusintamiseksi. Perinteen keskeisiä merkityksiä määritellään ja mahdollistetaan nojautuen olemassa olevaan kulttuuriseen tietoon. Menneisyyttä luodaan tietoisesti tai tiedostamatta nykyisyydessä perinnepoliittisin tulkinnoin, sillä kulttuurisen välittymisen prosessit määritellään tulkintahetkestä käsin. Tämä ei silti tee perinteestä nykyisyyden tuotetta, sillä historian ja toistamisen nykyisyydellä on menneisyys vaikuttamassa perinteen sen hetkiseen merkityksenantoon. Anttonen nimeää perinteen ominaisuudeksi toistettavuuden ja tämän mahdolliseksi tekemisen. Kulttuuri ja kulttuurituotteet ovat näin perinteellistettävissä. (Anttonen 2009, 2.)

Perinteellistämällä saadaan lisättyä kulttuurisen kohteen arvoa. Tiettyjen piirteiden korostaminen ja esiin nostaminen on valikointia, jota tehdessään perinneyhteisö luo aktiivisesti uutta perinnettä passiivisen vastaanottamisen sijaan. (Apo & Anttonen 2001.) Toisaalta Pekka Hakamies kuvaa perinnettä enemmän yhteisön tiedostamattomaksi piirteeksi, kun taas kulttuuriperintö on tunnistetumpaa ja määritellympää perintöä yhteisössä. Se ei tarkoita, etteikö perintö olisi silti elävää sekä sukupolvilta toisille ja suullisesti välittyvää. (Hakamies 2010, 73.)

Regina Bendixin mukaan kulttuuriperintö ei ole vain olemassa, se on tehtyä. Perinteen ja kulttuuriperinteen määritelmien takana voi olla eri motiiveja, mutta ylevöittävä tarkoitus on kaikilla sama. (Bendix 2009, 255.) Tutkijat ovat siis omalla toiminnallaan olleet yhteisöissään osa perinteen määrittelyä ja tuottamista. Perinnepoliittista keskustelua käydessään he ovat vaatineet toimia perinteen nykyaikaistamiseksi, unohtamatta perinteen hyödyntämisen tärkeyttä – terveeltä pohjalta. Eniten tutkijat ovat olleet vaikuttamassa ollessaan huolissaan perinteen uusiokäytön kohdalla tehtävistä oikeista valinnoista ja niiden kontrolloinnista. Perinteen soveltamisen eli folklorismin pelättiin 1970-luvulla rappioittavan aidon kansankulttuurin. Uudistumisen tuli tapahtua aitouden ehdoilla ja kontrolloidusti. (Knuutila 2002.) Näkökulma on ymmärrettävä, kun Suomessa korkeakulttuurisessa tyhjiössä keskityttiin romantiikan ja nationalismin vaikutuksesta

perinteentutkimuksessa alkuperäisen ja kansanomaisen rahvaan kulttuurin keräämiseen (Apo & Anttonen 2001). Kansankulttuurin idealisoiduista muodoista haettiin vahvistusta kansalliseen identiteettikehitykseen, ja varioituihin muotoihin oli tutkijoiden helppo suhtautua kriittisesti (Knuutila 2002).

Lauri Honko kehotti hylkäämään folklorismin terminä. Hän halusi kiinnittää tutkimuksen huomion folkloren aktiiviseen elämään ja kulttuuriseen arvoon negatiivisen arvostelun sijaan. (Honko 1990.) Hongon jälkeen on yritetty etsiä positiivisemmalla latauksella olevaa käyttökelpoista termiä. On puhuttu ”eilismistä”, perinteen uuskäytöstä, sovelletusta kansanperinteestä tai perinteen elämän vaiheista. (Huttunen 2004.)

Kehittäessään perinteen elämää hahmottavan folklorepöcessin Honko jakoi perinteen elämän kaksipuolaisesti ensimmäiseen ja toiseen vaiheeseen. Hongon mukaan varsinainen perinnetietoisuus syntyy vasta yhteisön omien erikoistuneiden perinteenkantajien tiedostaessa sen olemassaolon. Samanaikaisesti ulkopuoliset perinteen löytäjät määrittelevät perinteen arvon lisäten myös paikallista tiedostavuutta. Ulkopuolinen huomiointi voi lisätä yhteisön kiinnostusta oman perinteensä sisältöjen määrittelyyn ideaalikulttuurin ja sosiaalisen kontrollin kautta. Tämä voi johtaa stereotyyppien syntymiseen, joita vahvistetaan perinteen keräämisellä ja dokumentoinnilla. Kulttuurinen kuvaus oikeasta tai parhaimmasta perinteestä nostaa Hongon näkemyksen mukaan esille niitä avainpiirteitä, joita yhteisön sisällä aiheesta keskusteltaessa syntyy. Näin yhteisöissä voidaan parhaimmillaan aktiivisesti keskustella siitä, mihin kulttuuria kehitetään ja mitkä ovat tavoitteet tulevaisuudessa. (Honko 1990, 104 - 115.)

Huolimatta fyysisen ympäristön ja alkuperäismiljöön muutoksista, perinne säilyy elämänpiirissä yksilöiden muistissa (Honko 1990, 114). Perinteen jatkuvuuden toteutuminen riippuu Hongon mukaan perinneyhteisön kyvystä itsenäistyä ulkopuolisesta määrittelystä itse perinnetyöstä vastuuta ottaen ja sitä toteuttaen. Tästä huolimatta julkisuus ja taloudellinen hyöty saattavat ohjata myötäilemään ulkopuolelta asetettuja kulttuuripoliittisia tai toiminnallisia tavoitteita. Perinnekulttuuri voidaan nähdä taide- ja korkeakulttuurin vastakohtana, jolloin eri toimijoiden välillä käydystä arvokeskustelusta paljastuu identiteettintunteen ja kulttuuri-investoinnin välinen jännite. Konfliktit eivät synny pelkästään ulkopuolisten toimijoiden synnyttämistä paineista, vaan myös yhteisön sisällä voidaan käydä kamppailua kulttuuripolitiikan suunnasta ja perinnekulttuurin osallisuudesta siihen. Yhteisö määrittelee jatkuvasti perinnettään eikä prosessi ole

jännitteetön. (Honko 1990, 117 - 119.)

Folkloreprosessin mallia jatkanut Anna-Liisa Tenhunen nimesi perinteen kolmanneksi elämäksi itkuvirsiperinteen uuden tulemisen (Tenhunen 2006, 14). Prosessimaisuutta korostaen Tenhunen jatkaa Hongon linjalla huomioiden muuntuvan perinteen eri vaiheiden limittäisyyksien luonnollisuuden. (Tenhunen 2006, 14 - 16) Itkuvirsien kohdalla uudet toimijat ovat ottaneet vanhan perinteen uusiokäyttöön muokaten siitä omia tarpeita vastaavaa. Vaikka menneitä lähtökohtia ei unohdeta, niin itkuvirsien kieli on vaihtunut suomeksi eikä nykyisten harrastajien keskuudessa puhdasoppisuuteen muutenkaan pyritä. Ennemmin kyseessä on henkilökohtaisten tunteiden purku, omien juurien etsintä ja kokemusten hakeminen itkuvirsien kautta. (Tenhunen 2006, 313 - 314.)

Millä motiiveilla perinteen ja kulttuuriperinnön elämän nähdään kehittyvän nykyään käytännössä? Regina Bendix on tuonut esille imagollisen ja taloudellisen arvon välisen ristiriidan. Imagollinen merkitys nousee, kun kulttuuriperinnöllä ja perinteellä on korkea sosiaalinen arvo ja sen avulla voidaan edistää positiivista perinteen tunnistusta ryhmissä tai jopa koko valtiossa. Ristiriita suhteessa taloudelliseen arvoon kehittyy, jos taloudellisten seikkojen koetaan pilaavan tai tahraavan puhtaan perinnön. Samanaikaisesti alueellisissa ja kansallisissa päätöksentekoeleimissä voidaan kulttuuriperinnön hyödyntämistä ja uusiokäyttöä esimerkiksi matkailukäytössä tukea ja siitä pystytään keskustelemaan avoimesti ja positiivisesti. (Bendix 2009, 258.)

2.2.1. Perinteen uusiokäyttö

Tietoinen perinteen muuntelu on osa perinteen elämää, mutta matkailuteollisuuden toiminnassa se voi irtautua alkuperäisestä tarkoituksestaan liian kepeästi. Silloin uusiokäyttö kohtaa eettisiä kysymyksiä. Tuloshakuisessa toiminnassa menneisyyttä voidaan päämäärähakuisesti tulkita ja valita niin, että eri alueiden kulttuuripiirteitä yhdistetään. Mielikuvituksen käyttö on varsin vapaata, kun elvytettäviä kulttuuripiirteiden tehtäviä ja merkityksiä muunnellaan ja jopa keksitään. Vaarana on vain positiivisten piirteiden korostuminen ja siitä johtuva todellisuudesta vieraantuminen. (Petrisalo 2001, 84.)

Luonnollista on, että menneisyyden parantelu tapahtuu nykyisten arvojen ja tarpeiden mukaisesti, koska kokemukset ja tulkinta tapahtuvat nykyisyydestä käsin saaden samalla olemassaololleen tehtävän. Katriina Petrisalon näkemys on, että menneisyyteen pa-

laaminen ja sen sopivaksi muokkaaminen ovat yksinkertaisia keinoja tasapainottaa nopean yhteiskunnallisen muutoksen ja kulttuurisen tyhjiön synnyttämää juurettomuutta ja arvokriisiä. Pitkien perinteiden korostaminen on hänestä tyypillisempää uusille kansakunnille tai vieraan kulttuurin alla eläneille ryhmille. Suomessa näitä ryhmiä ovat olleet karjalaiset, saamelaiset ja romanit. (Petrisalo 2001, 108 - 111.)

Monet perinnetapahtumat ja -tuotteet ovat osittain tai kokonaan kaupallisesti suunnattuja. Samalla perinnetyötä tehdään usein yhdistysten ja vapaaehtoisten voimalla. Kenellä ylipäättään on oikeus perinteeseen ja voiko menneisyyttä omistaa? (Honko 1990, 117 - 119; Petrisalo 2001, 130 - 131.) On kuitenkin hankala määritellä omistusoikeutta kulttuuriin, kun otetaan laajempi historiallinen kehitysyhteys huomioon (Petrisalo 2001, 131). Silti ei voi väheksyä jokaisen kansan tai ryhmän oikeutta vaikuttaa siihen kuvaan, joka heidän perinnekulttuuristaan annetaan (Honko 1990, 98; Jokiahho & Lavia 2007, 30). Hyödynnettäessä kestävästi olemassaolevaa perinnekulttuuria on mahdollista lisätä perinnekulttuurin arvostusta sekä kehittää kulttuuristen ja maailmankatsomuksellisten erilaisuuksien ymmärtämistä. (Petrisalo 2001, 131.)

Suomeen rantautuneen tarinankerronnan⁵ uuden aallon voi katsoa jatkavan perinteen elämää toisessa ja kolmannessa vaiheessa. Muut Pohjoismaat ja Skotlanti ovat näyttäneet esimerkkiä, miten nykyaikana perinteeseen nojaavaa tarinankerrontaa voidaan hyödyntää osana ihmisten arkea ja elämää. Turun kulttuuripääkaupunkivuoden aikana toteutetun Pohjoismaisia ääniä -hankkeen taiteellinen johtaja Heli Aaltonen toteaa koulujen opetuksessa tarinankerronnan jääneen kirjallisen tekstinmuodostuksen jalkoihin. Tästä syystä kouluihin on ryhdytty kehittämään pedagogisia malleja, joilla voidaan opettaa draamallista tarinankerrontaa osana puheilmaisun opetusta. Erityisesti alakoulut ovat kiinnostuneita tarinallistamisesta ja tarinoiden hyödyntämisessä itseilmaisussa. Suomeksi on nyt Aaltosen toimittamana ilmestynyt kansainvälisen yhteistyön pohjalta tarinankerronnan oppaita, jotka yhdistelevät maailmanlaajuisesti tunnettuja kertomuksia ja ohjaavat niiden kertomiseen. (Aaltonen 2011.)

Suomessa on toimii aktiivinen Elämäntarinayhdistys, joka järjestää tarinaniskennän Suomen mestaruuskilpailuja ja vuosittaisen elämäntarinafestivaalin Kärämäellä, julkaisee Elämäntarina-lehteä ja toimittaa muita julkaisuja (Elämäntarinayhdistyksen

⁵ käännetty arkikäyttöön ja yleisilmaisuksi suoraan englanninkielisestä storytelling-termistä.

kotisivut, luettu 10.8.2013). Omaelämäkerrallista kerrontaa ja itseilmaisua on opetettu projektiluontoisissa pajoissa ja työväenopistojen kursseilla eri puolilla Suomea. Valitettavasti monet hyvät projektit ja niiden tuottamat materiaalit eivät ole aikaisemmin saavuttaneet yleistä tietoisuutta. Esimerkiksi eri oppilaitoksissa hyödynnetään tarinankerrontaa osana opetusta tai sitten sen käyttöä opetetaan. Tähän tarkoitukseen on tuotu storytelling-kirjallisuutta ja opetusmenetelmiä ulkomailta. Tästä johtuen suomalainen paikallisesti keskittynyt osaaminen ja sitä kautta perinne on yksinkertaisesti jäänyt taka-alalle.

Suomessa ei myöskään ole tuotettu laajalevikkisiä yksinkertaistettuja oppaita siitä, mikä tarina on ja miten sellaisten kertomista voidaan eri ryhmille (lapset, maahanmuuttajat, vanhukset) opettaa. Yksittäisiä painettuja oppaita ovat esimerkiksi Pertti Luumin *Taitava kertoja* (1987) ja *Kertojan käsikirja* (2006), jotka johdattavat kerronnan pariin, mutta uskonnollisten sisältöjen kautta sekä Heli Aaltosen hanke-julkaisuna toimittama *Silta tarinoiden maailmaan*, joka on opaskirja aikuisille, jotka haluavat jakaa tarinoita lasten ja nuorten kanssa (2011). Eija Timosen *Perinne käsikirjoittajan työkaluna* (2004) on tieteellinen julkaisu eikä arkikäyttöinen opas.

2.2.2. Tarinamatkailu, matkailutarinat ja tarinatuotteet

Matkailussa kerronnalla haetaan syvyyttä palveluiden sisällöntuotantoon ja kertomusten käyttöä on pyritty Lapin matkailuorganisaatioiden taholta lisäämään systemaattisesti (Niemi 2012). Kulttuurimatkailun lisääntyessä perinteeseen nojautuville tuotteille on syntynyt kysyntää. Isot yritykset hallitsevat turistien suuria virtoja ja pyrkivät samalla vastaamaan asiakkaiden uusiin tarpeisiin. Kuitenkin nämä yritykset toimivat paikallis-perinnettä hyödyntäessään haastavissa markkinointi- ja tiedotusolosuhteissa varioidessaan todellisuutta. Haasteet osoittavat, kuinka perinne- ja kulttuurimatkailu on vielä alkutekijöissään. (Jokiaho & Lavia 2007, 44)

Tästä huolimatta kasvava kiinnostus tarinamatkailuun ja sen kehittämiseen on esimerkki uudenlaisesta ekologisesta matkailusta, jossa elämyksiä ei tuoteta vain aineellisten tuotteiden avulla, vaan matkailutarinoiden kautta nojaamalla jo olemassa oleviin resursseihin (Niemi 2012; Jokiaho & Lavia 2007, 31). Matkailutarinat ja niiden luomat mielikuvat ja elämykset eivät kuluta ympäristöä. Laadukkaasti toteutettuna ne kestävät toistoa ja syventyvät käytössä parantaen matkailutoiminnan eettistä ja ekologista puolta, sekä lisäävät ympärivuotista vetovoimaa. (Niemi 2012, 68.)

Eri astein ja tuntein koettavissa olevia matkailutuotteita on tarkasteltu niin ekonomisesti kuin imagollisesta näkökulmasta. Tarinamatkailun avulla voidaan yhdistää Lapin perinteinen hiljainen luontomatkailu sekä viihteellisiin keskuksiin painottuva matkailu toimivaksi kokonaisuudeksi. Parhaimmillaan matkailutarinat mahdollistavat yrittäjille ongelmallisten matkailun hiljaisien kuukausien hyödyntämisen sesonkien ulkopuolella. (Poikela 2012; Niemi 2012, 69.) Perinteisestä työstä tulee Lapissa matkailun näyttämö esimerkiksi porotilallisten ja käsityöläisten matkailun parista saamalla lisäansiolla, kun matkailijat pääsevät tutustumaan heidän elämäntapaansa ja työympäristöönsä tarinoiden syventäessä kokemusta. (Niemi 2012, 68.)

Yleistyneestä käytöstä huolimatta matkailutarinoissa ei ole kyse perinteentutkimuksen luokittelemista tarinoista, vaan ennemminkin kertomuksen kaltaisesta yläkäsitteestä, joka kuvaa lähes mitä tahansa matkailutilanteessa kerrottua kertomusta, tarinaa tai juttua. Matkailutarina määrittyy siis enemmän vastaanottajien ja yleisön odotusten, kuin sisältönsä lähtökohdista. Sillä on tavoite, joka liittyy matkailijan kohteessa tavoittelemiin elämyksellisiin kokemuksiin. Matkailutarinat määrittyvät myös esittämisen tilojensa ja niiden arkielämästä poikkeavuuden kautta, koska kuuliija tulee jostain muualta vieraaseen ympäristöön.

Matkailutarinoiden esittäjä voi myös olla töissä vieraassa kulttuuriympäristössä. Näillä sesonkityöläisillä ei ole ajallisesti mahdollisuutta tutustua syvemmin paikalliseen perinteeseen ja he opettelevat museo-oppaiden tavoin ulkoa ohjelmaan sisältyvät kokonaisuudet ja sen osana matkailutarinat, joita käyttävät joko ennalta sovituisissa tilanteissa tai tarpeen vaatiessa. Toisaalta esimerkiksi Lapissa paikallisten matkailuoppaiden luulo kotiseutunsa perinteen tuntemisesta ei vastaa todellisuutta ja heidän kertomansa matkailutarinat saattavat olla sisällöltään virheellisiä, hyvin suppeita tai lähes aina samanlaisina toistuvia yleisiä kertomuksia shamaaneista lapinkasteen yhteydessä. Pahimmillaan sisällöissä on totuudeksi muuttuneita virheellisiä tietoja. Muualta tullut ja paikkakunnalle jäänyt opas on joutunut opettelemaan enemmän ja näin saavuttanut repertuaariinsa enemmän paikallisesta elämästä kertovia tarinoita. (Haastatteluaineisto E.8. ja E.9.)

Tarinatuote on taas enemmän kuin matkailutarina. Se kuvaa pidemmälle tuotteistettua kerrontaa, jossa kulttuuriosaaminen ja liiketoiminta yhdistyvät liittäen tuotteen, palvelun ja kerronnan. Yritysmaailmassa on pitkään kehitetty brändien taakse tarinoita ja samanaikaisesti tarinallistaminen on matkailun kaikilla tasoilla lähes muoti-ilmiö.

(Niemi 2012, 131 - 132.; www.tarinakone.fi, luettu 18.5.2013.) Arkisessa matkailun kielessä tarina on jo hyvin yleinen termi ja osa jokapäiväistä käyttöä asiakkailakin.

3. AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimuksen pääaineisto on ensimmäisen Tarinamestarin koulutusohjelman neljäntoista opiskelijan videoitua loppuhaastattelua. Yhdeksän haastatelluista oli naisia ja viisi heistä miehiä. Kaikki haastattelut teki TarinaMesta-hankkeen kouluttaja Tapani Niemi. Osa haastatelluista oli tehty yli puoli vuotta koulutuksen päättymisen jälkeen, osa heti näytön suorittamisen jälkeen. Haastattelut kestivät keskimäärin noin kaksi tuntia ja niitä järjestettiin haastateltavien kotona, työpaikoilla sekä Rovaniemen kaupunginkirjaston tiloissa. Yhteensä loppuhaastatteluaineistoa on 28 tuntia, joka sanatarkasti litteroituna on noin 900 sivua.

Haastatteluvaiheessa 12 oli suorittanut koulutukseen kuuluneen näytön ajankohtaan mennessä, yksi oli näyttöä vaille ja yksi haastatelluista oli koulutuksen puolellisissa keskeyttänyt. Taustoiltaan ensimmäinen koulutusryhmä oli ammatillisesti monipuolinen, mutta sidoksissa voimakkaasti matkailuelinkeinoon. Osa heistä oli pienyrittäjinä kokoaikaisesti, toisilla yrittäjyys oli matkailun vilkkaisiin sesonkeihin painottunutta ja muuna aikana he toimivat toisissa ammateissa. Haastatellut toimivat muun muassa kullankaivajana, eräoppaina, kirjoittajana, käsityöläisinä, hierojana, maitotilan emäntänä, nukentekijänä ja hevostilan emäntänä. Suurin osa haastatelluista oli pohjoisesta Suomesta kotoisin. Viisi oli muualta Lappiin muuttaneita. Pohjoisesta kotoisin olevista useimmat olivat käyneet kouluttautumassa ja töitä tekemässä Etelä-Suomessa, mutta palanneet takaisin pohjoiseen.

Koulutusta ja oppimista käsittelevän haastatteluaineiston lisäksi tutkimusaineisto täydentyy koulutuksenaikaisista yksilöllisten tarinoiden, lähijaksojen, näyttöjen, opiskelijoiden arviointikeskusteluista ja loppuarvioinnin videotallenteista. Jokaisen tarinamestarin yksilölliset tarinat on hankkeen tuottamina koostettu omiksi nauhoikseen. Lähijaksoja on lisäksi tallennettu kahdeksalta tapaamiskerralta. Osallistujien vertaisarviointeja eli tapaamisten jälkeisiä ohjattuja yhteiskeskusteluja toteutettiin yhteensä kolme kertaa kolmen ensimmäisen lähijakson jälkeen. Koko koulutusta käsitelleen loppuarvioinnin yhteispituus oli yli kaksi tuntia ja se toteutettiin ohjaajien valitsemassa kahdessa eri kokonpanossa ja lopuksi siihen osallistuivat myös ohjaajat. Näihin aineistoihin sekä niis-

tä tehtyihin litterointeihin olen tutustunut täydentääkseni tietämystäni koulutuksen sisäl- löstä sekä osallistujien kokemuksista, mutta niistä hyödynnän vain yksilöllisten tarinoiden tallenteita.

Kaikki haastattelu- ja arviointiaineisto on kuvattu videokameralla ja tallennettu dvd-levyille. Haastatteluiden ja arviointien nauhoitukset olen litteroinut sanatarkasti projek- tin työntekijänä. Aineiston arkistoinnista ja jatkosäilytyksestä huolehtii Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta ja aineisto on tutkijoiden hyödynnettävissä siellä tutkimus ja opetuskäytössä. Arkistoinnissa on otettu huomioon rahoittajan kaiken hanketoimin- nassa tuotetun aineiston julkisuuden ja saatavuuden vaatimus, mutta useissa haastatte- luissa ilmenneiden luottamuksellisten keskusteluiden vuoksi aineistoa tullaan käyttä- mään kunnioittaen haastateltujen esittämiä toiveita. Kaiken TarinaMesta-hankkeen ai- kana tuotetun aineiston tutkimuksellinen käyttö oli alusta lähtien osallistujien tiedossa. Tarkempia sopimuksia aineiston käytöstä ei tehty, vaan hankkeen aikana sovittiin suul- lisesti, että aineistoa tullaan hyödyntämään tutkimuskäytössä. Aineistoa hyödyntäessäni huomioin anonymiteetin luottamuksella tuotetun tiedon hyödyntämisessä.

Aineistolainauksissa näkyvät aineistoon säilytysvaiheessa lisätyt hankkeen luomat tun- nukset ja luettelonumerot, mutta varsinaiseen arkistolaitokseen aineistoa ei toistaiseksi tulla tallentamaan. Käytän aineistolainauksia niin, ettei yksittäisiä henkilöitä voida ai- neistosta suoraan tunnistaa, vaikka litteroinnin yhteydessä nimiä ja paikkakuntia ei ai- neistosta hävitetty. (Kuula 2006, 128 - 130.) Suorien tunnistetietojen poistaminen ei litterointia tehdessäni tullut edes mieleen, eikä aiheesta käyty keskustelua toimeksianta- jan kanssa. Tutkimuksen kannalta epäolennaiset, mutta aineiston tuottajien kannalta arkaluonteiset tiedot jätin harkinnanvaraisesti tekstitiedostoista pois (Kuula 2006, 214). Toisaalta vain yksi haastateltavista ei ole julkisuudessa tai Tarinamestarien yhdistyksen sivuilla esiintynyt omalla nimellään. Yhdeltä haastateltavalta olen saanut luvan käyttää häntä koskevaa aineistoa kuin internetissä julkisesti saatavilla olevaa tietoa.

3.1. Tutkimusaineisto

Neljätoista laajaa haastattelua oli ollut teknisesti yksinkertaista toteuttaa kaikki samalla pohjakaavalla ja yhdistäen puolistrukturoidun ja teemahaastattelun menetelmiä. Puoli- strukturoidussa haastattelussa kaikille esitetyt kysymykset ovat samat, mutta vastaus- vaihtoehdot ovat vapaat haastateltavan vastatessa omin sanoin. Teemahaastattelussa käsiteltävät aihepiirit on etukäteen valittu ilman kysymysten tarkan muodon ja järjes-

tyksen määrittelyä. Haastattelija huolehtii, että kaikki käsiteltävät teemat käydään läpi, vaikka keskustelun järjestys ja laajuus vaihtelevat. (Eskola & Suoranta 2005, 86.) Kaikki loppuhaastattelutilanteet alkoivat yleisellä keskustelulla ja useasti henkilöhistorian kertaamisella. Näillä aloitustoimilla haastattelija pyrki saamaan tietoa aineiston tuottajista, mikäli aineistoa käyttäisi joku muu kuin hankehenkilökunta hyödykseen. Varsinainen haastattelurunko (LIITE3) pohjautui kahdeksaan käsiteltävään teemaan, joista jokaiseen jokainen haastateltava vastasi ainakin osittain.

Haastatteluissa käsitellyistä teemoista henkilökohtainen oppiminen aloitti varsinaisen haastattelun ja se oli laajuudeltaan niin kysymyksien määrän kuin vastauksien pituuden näkökulmasta suurin kokonaisuus. Keskustelun hakiessa uomaansa, monet spontaanit keskusteluaiheet ja muiden teemojen sisältöä koskeva kerronta tuli jo tässä vaiheessa haastattelua esille. Kysymykset käsittelivät koulutukseen kohdistuneita ennakkoodotuksia ja niiden toteutumista, opiskelijoiden suhtautumista opiskeluun sekä heidän näkemyksiään itsestään oppijana. Ennako-odotusten kysymisessä ei sinällään ole asenteellista näkökulmaa, mutta aihetta oli käsitelty koulutuksen aikana yhteiskeskusteluissa paljon. Lisäksi hankkeeseen osallistuneet asiantuntijat olivat tuottaneet artikkeleita, jotka pohjasivat näihin ennakkotietoihin ja käsittelivät juuri osallistujien odotuksia (Poikela & Poikela 2010a, Poikela & Poikela 2010b). Koulutuksen aikana oli jokainen osallistuja myös saanut testata itseään oppijana ja aiheesta oli keskusteltu osallistujien kesken. Kysymykset käsittelivät siis aiheita, joista ryhmällä oli jo syntynyt yhteinen yleistynyt näkemys ja joiden olemassaolosta tiedettiin kysyä.

Toisena teemana haastatteluissa käsiteltiin Tietoverstaan nimellä kulkeneita ryhmäistuntoja. Osa kysymyksistä käsitteli ryhmän muilta jäseniltä oppimista ja tiedon jakamista. Ryhmissä oli koulutuksen aikana suoritettu uusi jako, kun osallistujia lopetti ensimmäisten tapaamisten jälkeen runsaasti. Lisäksi ryhmätyössä ilmenneet kitkat oli haluttu saada poistumaan uudella jaottelulla. Ongelmat ennen ryhmien uutta jakoa ja uuden jaon jälkeen olivat kysymyksiä suunniteltaessa tiedossa. Haastatteluissa oli selkeästi eroteltavissa jako niihin, jotka kokivat ryhmätyön olleen helppoa sekä toisiin, jotka olivat henkilökohtaisesti tai sivusta seuranneet ryhmätyön haasteita. Ongelmat olivat siis yleisesti tiedossa ja aiheesta oli myös keskusteltu ohjaajien kesken palautekeskusteluiden aikana, joten niihin osattiin kysymykset kohdentaa.

Kolmas käsitelty teema oli Tarinapaja ja tarinankerronnan oppiminen. Perinteentunte-
muksen näkökulmasta teema oli kaikkein kiinnostavin, mutta samalla myös haasteelli-
sin sen epätasaisen käsittelyn johdosta. Tuotekammi eli omien matkailutuotteiden esitte-
ly käsiteltiin haastatteluissa neljäntenä teemana, mutta koska kaikki haastateltavat eivät
esittelyä pitäneet, niin kysymys ohitettiin neljän haastateltavan kohdalla nopeasti. Tee-
massa käsiteltiin niin omia esittelyitä kuin ryhmän muiden jäsenten toteutuksia.

Viides haastatteluteema käsitteli Jatulinverkkoa eli verkko-oppimisympäristöä ja ylei-
sesti tiedonhankintaa. Aihe oli osalle haastatelluista neutraali, kun taas toisille tietotek-
niikka oli tuottanut haasteita koko koulutuksen ajan. Ohjaus ja johtaminen olivat kuudes
teema ennen Matkailun näyttämöä eli näyttökokeen käsittelyä. Ohjauksen ja johtamisen
kysymyksiin vastattiin käytännössä muun keskustelun lomassa ja varsinaisiin suoriin
kysymykseen varottiin vastaamasta. Kaksi haastatelluista ei ollut näyttöä haastattelu-
ajankohtaan mennessä suorittanut, joten teema ohitettiin heidän kohdallaan lyhyesti.
Muiden kohdalla kerrattiin näyttöön valmistautumista, sen arviointia ja kehittämisen
mahdollisuuksia. Kahdeksantena teemana käsiteltiin niitä jatko-odotuksia, joita koulu-
tukseen osallistumisen jälkeen haastatelluilla oli olemassa.

Loppuhaastatteluiden sekä niissä esitettyjen kysymysten lähtökohtana olivat koulutuk-
sen luoneiden asiantuntijoiden tutkimukselliset tarpeet arvioida projektin toteutusta.
Mikäli haastattelut olisi toteutettu kerronnan tutkimuksen näkökulmasta, haastatteluky-
symysten lähtökohtana olisi ollut enemmän kertojan oma elämä ja kokemuspiiri, var-
sinkin jos tavoitellaan haastateltavan muistoja ja kokemuksia. (Ukkonen 2000, 74 - 76.)

Käyttämäni videoaineisto koostuu neljästätoista kokonaisuudesta. Jokaisen haastatellun
tarinamestarin esiintymiset on koostettu omaksi kokonaisuudekseen. Niistä jokaisessa
on 10–15 taltiointia lähijaksoilta sekä näyttötilanteista. Esitysten sisällöt vastasivat vä-
lillä hyvin selkeästi lähijaksojen teemoja, mutta useimmat sisälsivät niiden pohjalta yh-
distelmänä vanhaa ja uutta tietoa, fiktiota ja omakohtaisia kokemuksia. Videoaineiston
merkittävin tehtävä oli varmentaa haastatteluiden pohjalta tekemiäni johtopäätöksiä.

3.2. Haastattelijan asema

Loppuhaastattelut olivat vain yksi pieni osa TarinaMesta-projektin toteutusta. Haastatte-
lijän aseman, haastattelukysymysten sisältöjen ja haastattelupaikkojen pohtiminen ovat
jääneet taustalle, kun tarkoituksena on ennen kaikkea ollut kerätä hankkeen ja koulutuk-

sen arviointiaineistoa. Tilanteet ja ratkaisut ovat toteutusvaiheessa voineet tuntua luonnollisilta, mutta jälkeensä niitä on syytä tarkastella osin kriittisestäkin näkökulmasta. Toteutuksessa on hankkeen muun henkilökunnan puolesta luotettu paljon haastattelijan ammattitaitoon toimittajana, mutta samalla on unohdettu haastateltavien henkilökohtaisten kokemusten ja herkkien sisältöjen esittämisen vaikeus. Haastattelut ovat monisyisiä tapahtumia, joita esimerkiksi Lauri Honko kutsui dialogiseksi kenttätyömetodiksi. (Honko, 1993.) Nimitys kuvaa haastattelun vuorovaikutustilannetta, jossa osapuolet vaikuttavat toisiinsa ja näin molemmat vaikuttavat lopputulokseen (Rossi 2009, 99; Vasenkari 1994, 6, 39; Enges 2012, 25).

Haastatteluihin osallistuneiden henkilökohtaisilla piirteillä, haastatteluvälineillä ja haastattelupaikoilla on merkitystä. Henkilökohtaiset piirteet voivat helpottaa tai vaikeuttaa haastattelutilanteiden luottamuksellisen tilanteen syntymistä. Ikä, sukupuoli, koulutus, ammatti ja sosioekonominen tausta ovat haastattelijan ominaisuuksia, joita ei käytännössä pysty kätkemään, mutta näitä näkökulmia pohtiessa voidaan tarkastella, onko oikea ihminen haastattelemassa tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä. On tutkijoita, jotka katsovat haastattelijan sisäpuolisen aseman ja asiantuntijuuden suhteessa tutkimuskohteeseen olevan myös eräänlaisia kiinteitä henkilökohtaisia ominaisuuksia, ja sitä kautta aina vaikuttavan tuotetun aineiston sisältöön. (Rossi, 2009, 104 - 106.) Haastattelija ei välttämättä voi vaikuttaa siihen, kuka hän henkilönä on suhteessa haastateltaviin. Tarinamestareiden haastatteluaineistossa läheiset välit paljastuvat esimerkiksi haastattelun vaikeutena kertoa näkemyksestään, kun kouluttaja kysyy haastattelijan roolissa kriittisiä kommentteja kouluttajien toimista ja koulutuksen onnistumisesta. Kysymykset asettivat vastaajat helposti kiusalliseen tilanteeseen (esim E.1. ja E.13.).

Sukupuolta ei yleensä nähdä korostetun merkittävänä ominaisuutena tutkimusta tehtäessä, eivätkä sukupuolten roolit ja niiden piireihin kuuluvat eri tehtävät ole Lapissa suunnattoman korostuneita (Rossi 2009). Sukupuolista näkökulmaa ei kuitenkaan voi olla huomioimatta, kun haastatelluista yli puolet on naisia ja haastattelijana toimii mies, jolla on asiantuntijan rooli sekä käsiteltävästä aiheesta että haastattelijana toimimisesta toimittajan ammatissa. Kertoessaan aineiston tuottajan pitäisi pystyä suhtautumaan haastattelijaan kuin asiasta tietämättömään vieraaseen (Rossi 2009, 106). Kysymys ei tämän haastatteluaineiston kohdalla ole pelkästään siitä, oliko haastateltavien omaan elämäkokemuksensa pohjautuen luonnollista puhua kokemuksistaan pohjoisen miehelle. Kysymys on suunnattava haastattelijan sopeutumiseen tilanteeseen, jossa omasta asian-

tuntijuuden keskeisestä aiheesta hänelle tietoa tuottaa opiskelija ja lisäksi nainen. Mielestäni oli aiheellista varsinaisten tutkimuskysymysten ohella tarkkailla haastattelutilanteita tasa-arvon näkökulmasta, jolloin otin vastauksia teemoitellessani huomioon sekä sukupuolen että haastatteluympäristön.

Kaikki haastateltavat olivat aikuisia ja pitkään työelämässä olleita henkilöitä. Ikä ei niinkään asettanut haastattelutilanteeseen jännitystä vaan ennemminkin ammatillinen kokemus (vrt. Rossi 2009). He joilla oli kokemusta matkailuyrittäjänä toimimisesta nimenomaan kertojan roolissa, olivat selkeästi yhdenvertaisemmassa asemassa haastattelutilanteen roolien hakemisessa. Toinen haastattelutilanteissa helposti tasapainon saavuttanut ryhmä oli haastattelijan pitkään tunteneet osallistujat, sillä yhteiset illanvietot antoivat selkeästi varmuutta sanoa haastattelijalle oma mielipiteensä tai he tulivat muuten hyvin toimeen keskenään. (esim. E.6. ja E.11.)

3.3. Tutkimusmenetelmät

Haastatteluaineiston teemoittelu haastattelurungon kokonaisuuksien pohjalta selkeytyi hallittavissa olevaksi menetelmäksi käsitellä sisällöllisesti epätasaista aineistoa. Haastattelumenetelmät ovat muovanneet aineistosta enemmän niiden tekijän kuin tuottajien näköisen. Ennen varsinaisiin tutkimuskysymyksiin keskittymistä tein haastatteluaineiston litteroinnin ja luokittelun haastattelukysymyksiin pohjautuen. Luokittelusta koostin vielä yksinkertaistettummat tiivistelmät haastattelu-teemoittain. (Apo 2001, 28 - 29.) Koko aineistoon perusteellisesti tutustuessani vapauduin puhtaasti aineistolähtöiseen näkökulmaan pyrkimisestä analyysivaiheessa (Eskola & Suoranta 2008, 147, 156).

Yksinkertaistamisen jälkeenkin aineiston lähitarkastelu olisi ollut helppoa toteuttaa haastattelijan näkemyksistä. Aineiston tuottajien näkökulmat vaativat kuitenkin syvempää pohdintaa ja etsintää. Taina Ukkosen (2007, s. 80 - 81) esimerkin pohjalta kiinnitin aineistoa järjestäessäni huomion haastattelutilanteisiin, niiden sujuvuuteen ja niissä käytettyihin kysymyksiin sekä haastattelijan esittämiin näkemyksiin.

Litteroitujen ja tiivistettyjen tekstien lähiluvulla pyrin mahdollisuuksien mukaan erottelemaan haastateltujen näkemykset erilleen ryhmän sisällä yhdyntyneistä näkemyksistä sekä haastattelijan johdattelemista vastauksista. Reflektoin tuotettua haastatteluaineistoa purkaen ja rivien välistä kerrontaa avaten. (Pöysä 2006, 159.) Lähiluvun avulla erittelin tiivisteiden pohjalta pelkistetyt koosteet, kun ryhmittelin aineistoa kahdesta rajatusta

näkökulmasta – tarinan ja kertojan taitojen määrittelyn ja niiden hyödyntämisen sekä kertojaksi oppimisen kautta. Tarinankertojaksi oppimisen matkaa ja saavutettuja tuloksia lähestyin teemoitellen odotusten, onnistumisten ja pettymysten kautta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91 - 93).

Käytin hyödykseni kokemustani aineiston tuottajista, koska haastatteluiden vastaukset eivät olleet aina yksiselitteisesti tulkittavissa. Esitettyihin kysymyksiin tai käsiteltyihin teemoihin ei haastatteluissa välttämättä vastattu suoraan, vaan asia oli tullut esille muun puheen rytmittämänä jo aiemmin tai se ilmaistiin luontevammin myöhemmin, kun asiaa oli hetki mielessä pohdittu. Niin selkeästi esitettyjä kuin mahdollisesti vaiettuja vastauksia tavoittaakseni etsin haastattelutilanteista kerronnan eri tasoja (Ukkonen 2000, 78). Tunnistaessani aineiston merkityksiä analyysivaiheessa hyödynsin myös omaa esitietoani tarinankerronnasta, kansanperinteestä ja perinteen hyödyntämisestä matkailussa (Apo 2001, 28 - 29).

Tutustumalla sekä perinteentutkimuksen että kasvatustieteen tutkimuskirjallisuuteen sain kehukset tarinamestareiden kertoman ja muisteleman kokemuksen analysoinnille. Laajan aineiston käsittelyssä kaikkien näkökulmien huomioiminen ja yksityiskohtainen teemoittelu oli mahdotonta, joten olen pyrkinyt tutkimuksen kannalta riittävään aineiston koostamiseen teemoittelun jälkeen (Eskola & Suoranta 2005, 60 - 68; 155 - 157).

Ristiriita tutkimusaineiston haastattelutilanteiden todellisuudella ja laadullisten tutkimusmenetelmien tutkimusaineiston muodostamisen näkökulmien välillä oli olemassa, jos ajatellaan että haastateltavan henkilökohtaisten kokemusten esille saamiseksi haastattelijan on tarkoitus pysytellä taustalla. Haastattelutilanteen keinotekoisesta tai todellisesta ystävyydestä huolimatta se ei ole yleistä keskustelua niin, että haastattelu mahdollistaa tutkijan mielipiteen ilmaisun, vaan haastateltavaan tulisi suhtautua kuin alansa asiantuntijaan. (Ukkonen 2000, 77 - 78; myös Honko 1992.) Huolimatta tutkimusaineistoon liittyneistä ongelmista on aineistosta ollut löydettävissä tiettyjä teemoja, joilla tarkoitetaan analyysivaiheessa esiin tulleita kokonaisuuksia (Eskola & Suoranta 2008, 174 - 175). Muodostetut teemat ovat osittain yhteneviä haastattelurungolle ja osittain kyseessä on muiden keskustelulisältöjen väliset yhteydet.

Videoitujen harjoitustilanteiden kohdalla olen huomionut niiden olleen oppimistilanteita, joten sosiaaliset suhteet ja opiskelijoiden keskinäinen vuorovaikutus harjoitustilanteissa tuli huomioida esiintyjän kyvykkyyttä tarkasteltaessa (Virtanen 1991, 29). Näillä

tarkoitin esitystilanteessa esittäjän, kuulijakunnan, kerronnan sisällön ja puitteiden tarkastelua (Kaivola-Bergenhøj 1988, 21 - 22).

Nauhoitetut tarinapajojen esitykset ovat olleet merkityksellisiä todentaessaan haastatteluaineistossa kerrottuja näkökulmia ja kokemuksia. Niiden avulla on ollut mahdollista tarkastella haastatteluissa esitettyjä, kerrontaan liitettyjä tärkeitä puolia, kuten kerrontaan sisällytetyn vuorovaikutuksen, faktan ja fiktion suhdetta sekä kerronnan henkilökohtaistamisen tasoa. Yksittäisten esiintymistilanteiden kautta havainnoin haastateltujen kokonaisosaamista. (Virtanen 1991, 29)

Kaikista videoiduista harjoituksista olen tehnyt koosteet, joita vertasin teemoittelun tiivistelmiin tarinasta ja kerronnasta kunkin henkilön kohdalta. Videoitujen esitysten tarkastelu ei jäänyt pelkäksi performanssin kontekstin tarkasteluksi, koska niitä oli mahdollista taustoittaa henkilön näkemyksiin ja kuvaukseen omasta repertuaaristaan ja kertojan osaamisestaan.

3.4. Tutkijan asema

Sain aloittaa tarinamestareihin tutustumisen rauhassa litteroimalla haastattelunauhoja muutaman kuukauden ajan ennen kuin tapasin ryhmän ensimmäisen kerran Tarinames-tarien yhdistyksen kokouksessa tammikuussa 2011. Henkilöihin ja aineistoon tutustu- mista on helpottanut oma taustani. Tulen yrittäjäperheestä ja lähipiirissäni on paljon matkailun parissa töitä tekeviä. Olen lisäksi käynyt luontoalan peruskoulutuksen ja val- mistunut luonto-opastukseen ja matkailuun erikoistuneeksi luontoyrittäjäksi folkloristii- kan opiskelun ohella. Lapista on vuosien aikana tullut minulle intohimoisen kiinnostuk- sen ja retkeilyharrastuksen ympärivuotinen kohde. Voinkin sanoa olevani yksi lapinhul- luuteen sairastuneista. Kokonaisuudessaan taustani auttoi ymmärtämään sitä maailmaa, josta koulutukseen osallistuneet tulivat. Opiskelun haasteelliseksi tehneet yrittäjien arjen ongelmat olivat hyvin tuttuja omasta lähipiiristäni. Kaikki ei kuitenkaan ollut täysin itsestään selvää, vaikka luulin vielä haastatteluista litteroidessani ymmärtäväni myös pohjoista ajatusmaailmaa.

Litterointityön aikana osallistuin tammikuussa 2011 toisen tarinamestarikurssin lähijak- solle Rovaniemellä. Ryhmiä oli kaksi, joten selkeyden vuoksi olin toisen ryhmän muka- na molemmat päivät. Osallistuminen oli erittäin tärkeä kokemus, sillä menetelmää en samalla tavoin enää päässyt kokemaan siirryttyäni töihin TarinaMesta-projektiin. Jatko-

koulutusvaiheessa toteutettiin enää yksi tutoriaali, johon sain osallistua tarkkailijan roolissa. Vähäisestä konkreettisesta toiminnasta huolimatta oli muutto Rovaniemelle äärimmäisen tärkeä kokemus, sillä vasta silloin tiedostin, että pohjoisen mentaliteetin ja kulttuurin suhteen minulla oli vielä paljon opittavaa. Aluksi käytin tiedostamattani hyväkseni työympäristöäni, tarinamestareita sekä Lappia etsiessäni omaa paikkaani ja kulttuuriani. Laura Aron esittelemällä tavalla havaitsin käyttäneeni tutkimuksellista yksinkertaista ”toista” määritellesäni moniulotteista itseäni. (Aro 1996, 32 - 34.)

Sijoitin itseni osaksi tarinamestareiden ryhmää, kuitenkin jatkuvasti tarkastellen heitä ulkopuolisen näkökulmasta. Samalla tein yllättävän voimakkaasti eroa maantieteellisiin alueisiin liittyviin stereotypioihin, joita pidin turhan yksinkertaisina selityksinä alueellisille eroille. Saatoin ristiriitaisesti perustella omaa toimintaani ”etelän hätäisyydellä”. Haasteellisemmassa vaiheessa tunsin kuin asuvani ulkomailla ja olevani kylässä vieraalla maalla. Samanaikaisesti Turussa seminaareihin osallistuessani en kuitenkaan tuntenut olevani kotonani, joten lopulta elin kuin kulttuurisessa välitilassa ja käytin arkipäivien ympäristöäni tästä syystä itseni määrittelyssä hyväksi. Etelän tyttäreksi tai varikseksi määrittynyt nuori nainen tunsu kohtaavansa vieraan toisen kaikkialla, tosin aina eri näkökulmista. Lapissa vain vieras toinen oli muutakin kuin henkistä vierautta. Siellä vierautta ja toiseutta oli läsnä sekä konkreettisesti että kulttuurisesti (Aro 1996, 33).

Pohjoisessa ollessani tutustuin haastateltuihin henkilöihin ja tapasin heistä 12 työn puolesta. Haastatteluaiheiston litteroinnin kanssa viettämäni kevät helpotti tutustumista, sillä tunsin ison osan osallistujista ennakkoon, vaikka he eivät minua tunteneetkaan. Minut otettiin osaksi ryhmää harmittomana juniorijäsenenä ja toisiin myös muodostui läheisempi suhde. Kouluttajat oli ristitty aiemmin lisänimillä varustetuiksi kääpiöiksi ja minua ryhdyttiin tavan mukaisesti kutsumaan vähäkääpiöksi tai teinikääpiöksi. Kommentteihini suhtauduttiin välillä huvittuneesti ja joskus tarinamestarit kouluttivat tai oikoivat virheellisiä käsityksiäni. Aito kiinnostukseni kansanperinteen hyödyntämiseen ja matkailuyrittäjien työtä kohtaan sekä rehellinen tyylini työskennellä projektissa helpottivat pääsyä ryhmän ylimääräiseksi jäseneksi ja nuorta uteliaisuuttani katsottiin suurimmaksi osaksi hyvällä. Työsuhteeni ja kirjoitusprosessin aikana koin Sinikka Vakimon tavoin tärkeäksi osallistaa haastateltuja keskusteluihin tarinankerronnasta (Vakimo 2010, 99 - 100). Pyysin myös kuutta haastateltua lukemaan ja kommentoimaan pro gradu -käsikirjoitusta.

Keskustelut ja käsikirjoituksesta kimmonneet kommentit ja kysymykset auttoivat hienosäätämään analyysiä ja tavoitteiden mukaisesti jopa oikaisemaan muutamia virheellisiä tulkintoja. Näin katsoin varmistavani, etten tehnyt mielivaltaisia tulkintoja tai käyttänyt aineistoa väärin. (Vakimo 2010, 99 - 100, Eskola & Suoranta 2008, 179). Teema-haastattelurungossa oli ollut koulutusta arvioivia painotusalueita, jotka korostuivat sitä kautta haastatteluissa, mutta haastateltujen mielestä olivat vähemmän merkittäviä teemoja heidän näkökulmastaan. Lisäksi keskustelut ja työn lukeminen tarjosi heille mahdollisuuden käydä läpi koulutuksen kokemuksia ja kokea, ettei haastatteluaineistoa käytetty heidän näkökulmastaan väärin. Etukäteen työtä luettamalla sain myös varmistuksen siihen, että olen käyttänyt haastatteluaineistoa hyvien tapojen mukaisesti ja mahdollisimman hyvin henkilöiden tunnistettavuuden häivyttäen.

Projektin päätyttyä paluuni etelään toi tarvittavaa etäisyyttä aiheeseen, ihmisiin ja Lapin maakuntaan. Havaitsin tarkastelevani koko koulutusta laajemmasta näkökulmasta kuin Rovaniemellä ollessani kykenin ja toiseuden vieraus ei häirinnyt suhtautumista aiheeseen. Ajallinen ja maantieteellinen etäisyys selkeytti kirjoitustyötä ja lisäsi objektiivisuuden toteutumista laadullisessa tutkimuksessa. Tutustuminen aineiston tuottajiin lisäsi sitä ennakkotietoa jota tarvitsin, kun etsin aineistosta haastateltujen tarinankerronnalle antamia merkityksiä puhtaasti aineistolähtöisen analyysin sijaan (Eskola & Suoranta 2008, 147). Subjektiviivisen näkökulman ja tutkimuksellisten valintojen perustelut olen pyrkinyt kirjoittamaan aineiston analyysivaiheessa auki ja todentamaan suurin aineistolainauksin tai aineistomerkinnöin. Itse-reflektion kannalta ajallinen etäisyys toi selkeyttä niihin tilanteisiin, joissa koin olevani aineistoa liian lähellä – tutustuessani henkilökohtaisesti pohjoisen persooniin ja ryhmän sisäisiin ristiriitoihin.

Fyysinen etäisyys toi myös rohkeutta käsitellä niitä seikkoja, jotka asettivat minut työn tekijänä ja työtoverina omasta mielestäni vaikeaan asemaan hankkeen sisällä. Tunsin, että haastattelutilanteiden toteutuksessa oli perustavanlaatuisia ristiriitoja suhteessa perinteentutkimuksen työtapoihin. Analyysissä oli kriittisesti tarkasteltava haastattelijan sopeutumista kannustavan keskustelijan ja kuuntelijan rooliin (esim. Ukkonen 2007). Antoivatko tarinamestareiden loppuhaastatteluiden ympäristöt ja tilanteet aineiston tuottajalle mahdollisuuden vapaasti kertoa kokemuksensa tarinakertojaksi oppimisesta? Monelta osin haastatteluissa ei mielestäni tätä vapautta ollut. Perustelen näkemyksen sekä haastatteluaineistoon että muiden tutkijoiden näkemyksiin haastattelutilanteiden vuorovaikutteisista prosesseista (Honko 1993; Ukkonen 2007).

Olisin myös itse halunnut kysyä erilaisia kysymyksiä, koska yksi loppuhaastatteluissa vierautta lisännyt asia olivat haastattelukysymykset. Haastatteluaineisto koostettiin projektin arviointiaineistoksi, joten kysymykset oli myös laadittu siitä näkökulmasta ja projektihenkilökunnan toimesta. Lisäksi haastatteluissa esitetyt kysymykset todettiin haastattelijan toimesta kuudessa haastattelussa vain kuuluvan etäiseen teemarunkoon, olevan pedagogisesti painottuneita tai olevan haastattelijan erityisosaamisalueen ulkopuolella. (esim. E.4 ja E.5.) Kokonaisuudessaan loppuhaastatteluaineistossa kuitenkin keskusteltiin vaikeistakin aiheista ja haastattelut toimivat koulutukseen osallistuneille eräänlaisina tunteiden puheenvuoroina koskien heidän kokemuksiaan.

Koko hankkeen saavutuksista ja oivalluksista oli keskusteltu ja niistä on tuotettu julkaisuja. Asiat, jotka olivat loppukeskusteluista ja haastatteluista huolimatta jääneet mieleen kaiheartamaan, olivat siellä edelleen. Uskon, että tämän tutkielman käsikirjoituksen lueuttaminen haastatelluilla synnytti vieläkin tarpeelliseksi koettua pohdintaa ja jopa keskustelua, joka varmasti jatkuu työn valmistumisen jälkeen. Lisäksi alussa lähestyin aineistoa tutun projektisihteerin roolissa ja kirjoittaen positiivista loppuraporttia ja koulutuksen arviointia. Tarkastelutavan muutos vaati työn aloittamista uudelleen puhtaalta pöydältä ja etäännyneen folkloristiikan opiskelijan näkökulman etsimistä. Neutraali suhtautuminen ja folkloristisen näkökulman ylläpitäminen vaati pohdintaa ja tasapuolisen lähestymistavan etsintää koko kirjoitusprosessin ajan ja analyysin suuntaan kriittisesti suhtautumista.

4. TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimusaineiston analyysissä tuon esille niitä näkökulmia, joita koulutukseen osallistuneet haastatellut antavat kerronnalle ja esiintyjän ominaisuuksille sekä kertomukselle, tarinalle ja yleisesti perinteen hyödyntämiselle. Vertailen tuloksia aiempiin systemaattisiin kansankertojien kategorisointeihin niiltä osin kuin se on mahdollista. Analysoin lopuksi kertojaksi oppimista Tarinamestarin koulutusohjelmassa ja menetelmän tuottamia tuloksia kertojaksi kehittämisessä haastateltavien kertomana.

Pohtiessani tarinankertojaksi oppimisen mahdollisuutta tai mahdottomuutta varmennan haastatteluaineistosta tehtyjä johtopäätöksiä lähijaksoilta ja näytöistä tehtyjen videotallenteiden avulla. Täydentämällä haastatteluaineistoa muulla hankkeen tuottamalla aineistolla pyrin laajentamaan tutkimusaineiston näkökulmaa tarinankertojan oppimisen

tuloksista ja taitojen kehittymisestä aina esityksiin ja sitä kautta mahdollistaa vertailun kansankertojiin. Lopuksi pohdin myös haastattelijan ja aineiston käyttötarkoituksen vaikutusta syntyneen aineiston sisältöön.

Kansankertojien, perinteentutkimuksen ja kaupallisen tarinankerronnan koulutuksen yhdistäminen on uutta folkloristiikan tutkimuksessa Suomessa. Jo itsessään tutkimuksen kohderyhmän synnyttänyt tarinankerronnan koulutus TarinaMestan tyyllisenä ammatillisen täydennyskoulutuksena, pedagogisena kokeiluna ja 25 opintopisteen kokonaisuutena on uutta toimintaa. Aikaisempi tutkimus antaa tästä huolimatta vahvan pohjan, jonka kautta olen tutkimusaineistoa voinut tarkastella monipuolisesti.

Vertaillessani aikaisempiin kotimaisiin tutkimuksiin nojaan Anna-Leena Siikalan (1984) ja Annikki Kaivola-Bergenhøjn (1988; 1989; 2011) tekemiin tutkimuksiin suomalaisista kansankertojista. Heidän tutkimuksiensa avulla käsittelen aineistossa esiintyviä yleisiä kertojien piirteitä ja kerrontatilanteita. Tanskalainen Lene Andersen (2011) antaa oman tutkimuksensa kautta tuoretta pohjoismaista näkökulmaa nykyajan kaupallisten kertojien näkemyksiin tarinankerronnasta ja sellaiseksi opiskelemisesta. Lauri Honko (1990) ja hänen tutkimuksiaan täydentänyt Anna-Liisa Tenhunen (2006) ovat määrittäneet ne kehykset joiden avulla tarkastelen aineistoa perinteen uusiokäytön osalta.

Aineiston laajuudesta johtuen en käsittele haastatteluaineistoa analyysissä yksityiskohdaisesti, vaan olen pyrkinyt aineiston riittävään esittelyyn teemoittelun pohjalta (Eskola & Suoranta 2008, 157). Esiteltyt haastatteluiden aineistolainaukset olen muokannut sanatarkoista litteroinneista ymmärrettäväksi poistamalla turhia merkkejä ja toistoja (Reichardt 2011). Haastattelijan lyhennetunnus on H ja haastatellun, aineiston tuottajan A. Isot kirjaimet aineistolainauksissa tarkoittavat haastattelutilanteessa esiintyvää kovaäänistä puhetta ja merkintä [...] vastauksen lyhentämistä. Loppuhaastatteluaineisto on aineiston arkistoinnin yhteydessä nimetty aineistoksi E ja lähijaksojen tarinatupien nauhoitukset ja näyttöjen taltioinnin aineistoksi C.

Käytän lainausten todentamiseen kirjaintunnusten lisäksi haastattelukohtaisia numeroituja tunnisteita ja mahdollisuuksien mukaan myös kyseisen haastatellun aineiston sisäisen luokittelun tunnusta, joka pohjautuu haastattelurungon kysymyksiin (LIITE3). Mikäli haastateltuja olisi ollut vähemmän kuin neljätoista, olisi heidän nimeämimensä ollut nyt käyttämiäni numeroita luontevampi ratkaisu. Määrällisesti laajan laadullisen aineis-

ton johdosta päädyin kuitenkin käyttämään vain samoja numerotunnisteita kaikkien aineistojen kohdalla. Numerotunnisteen avulla on aineiston tuottaja yhdistettävissä eri aineistojen välillä.

4.1. Kertoja tarinamestareiden näkökulmasta

Esittelen tässä alaluvussa ensin tuloksia tarinamestareiden tarinan ja kerronnan sisällöistä ja esiintymisestä. Haastateltujen matkailukertojien taustat monipuolistuvat ja koulutuksen avulla saadut hyödyt ja kertojana kehittyminen paljastuu paremmin, kun ensin tarkastelen mitä kerrotaan, mutta ennen kaikkea miten kerrotaan.

Käsittelen koulutuksen tuloksia ja kertojana kehittymistä tarkemmin alaluvussa 4.2. Pysin tuomaan haastateltujen kokemukset ja muistot esiin koulutukseen osallistumisesta. Samalla laajennan analyysia perinteen hyödyntämisen tarkasteluun matkailukerronnan näkökulmasta.

4.1.1. Kertojan repertuaari

Lapissa matkailupalvelut myyvät turisteille yksinkertaisesti luokiteltavissa olevia mielikuvia. Matkailijoille halutaan toteuttaa eksoottinen kokemus pohjoisen stereotyyppisten turistishamaanien tai todellisten tapahtumien lapinlisän avulla. Turistit osaavat ennakkotietonsa pohjalta yleisönä odottaa jollain tavalla tuttua, mutta kuitenkin eksoottista ja samalla ainutlaatuista kokemusta. (Jokiaho & Lavia 2007, 40 - 41; Zimmerbauer 2001, 124 - 126.) Näihin odotuksiin on esiintyjien helppo vastata fiktiivisellä esityksellä ja esimerkiksi viihdyttävänä lapinkasteita suorittavana turistishamaanina. Vaikeampaa on uudistaa esittäjälleen tuttua esitystä, niin ettei yleisön edessä jää valmistautumattomuudesta kiinni. (E.6.)

Hyvällä kertojalla oletetaan olevan useita työkaluja ja tapoja tuottaa kerrontaa, mutta myös erilaisia taitoja kertoa. Esimerkiksi tarinan opettelu ulkoa ja esittäminen sanatarkasti ei pelkästään ollut kokemattomuuden merkki, vaan sitä voidaan jopa pitää vääränä tapana kertoa. (Andersen 2011, 48.) E.10. kuitenkin toteaa tärkeän huomion tähän liittyen, sillä jos tarinaa ryhtyy tosissaan kertomaan, niin muistin on syytä olla hyvä. Kertoessaan hän muodostaa rungon ympärille tarinaa ja tekniikka on tullut rutiinomaisemmaksi työskentelyksi.

”hidastaa hieman tahtia jos a.. rupee niinku pallo katoomaan... ja sen minä opin se täytyy niinkun opetella niinkun enempi(,) tai minähän ajattelen koko ajan niinku puhuessa silleen niinkun muodostan sitä juttua” (E.10.13.)

Haastatelluista E.10. kertoi esiintyessään hidastavansa puhumisen tahtia myös kyetäkseen muodostamaan kertomusta mielessään ja pitämään kokonaisuuden ennen kaikkea loogisena. (E.10.13. ja C.10.) Kotiseudullaan Skotlannissa tunnetuista, A.D MacDonal-din haastattelemista, tarinankertojista osa näki yhtä lailla tarinan kehittyvän jatkuvana kuvana, melkein kuin elokuvana ja osittain värillisenä heijastumana kertojan edessä olevalla seinällä. He eivät omasta mielestään olisi voineet muistaa ja kertoa tarinoita hyvin, elleivät niitä näkisi tällä tavoin mielikuvina. Useimmiten visuaalisen kuvaston avulla kertovat olivat olleet alueellaan hyvin tunnettuja ja perinteisiä aiheita esittäviä tarinankertojia. (MacDonald 1981, 117 - 119)

Kauhajokelaisia kertojia tutkiessaan Anna-Leena Siikala huomasi, että kertomusten sisällöllinen variaatio liittyy kertomusten asemaan kertojan repertuaarissa. Usein toistetut, rutiininomaiset ja aktiivisesti esitettävään repertuaariin kuuluvat kertomuksen ai-helmat varioituvat kertoessa vähemmän verrattuna passiivirepertuaariin kuuluviin tie-toihin ja kertomuksien aineksiin. (Siikala 1984, 86 - 87.) Kertomus myös varioituu vä-hemmän, jos kertoja on varma sisällön oikeellisuudesta (Enges 2012, 104 - 105). Lene Andersenin tutkimille nykyaikaisille tarinankertojille mielikuvat tarkoittivat sitä, että kertoessaan he kuvittelevat tarinat mielessään, ja sitten aivan kuin improvisoiden kerto-vat sanoiksi aina uudelleen kuvia, jotka he näkevät edessään. Heille täysin rutinoituneet menetelmät tai ulkoa opetellut sisällöt eivät ole hyvän kertojan ominaisuuksia. (Ander-sen 2012, 48.)

E.10. esitti kuitenkin näkemyksen, että loppujen lopuksi varsinainen kerrottava sisältö kumpuaa jokaisen kertojan sisimmästä ja olemassa olevasta tietopohjasta. (E.10.) Tämä näkemys tukee MacDonaldin analyysia, jonka mukaan visuaalinen kuvasto ei ole ainoa tapa tuottaa kerrottavaa (MacDonald 1981). Osittain mielikuvat ja visuaaliset kuvat ovat selkeästi ideaalisina käsityksinä toistuvia stereotyyppioita hyvän kertojan tavasta tuottaa sisältöä kertojien ja jopa tutkijoiden keskuudessa (vrt. Andersen 2011). Näkökulma on toisaalta ymmärrettävä, kun otetaan huomioon, että jo Aristoteles on juonen sommitte-lua, sanallista ilmaisua ja esiintymistä ohjeistaessaan kehottanut runoilijaa mahdolli-suuksien mukaan asettamaan tapahtumat tarkasti silmiensä eteen, niin kuin olisi itse tapahtumapaikalla (Aristoteles 1967, 40).

MacDonald on kenttätutkimuksiansa pohjalta analysoinut olevan kaksi muuta kertojien itsensäkin tiedostamaa muuta tapaa rakentaa kerrontaa. Ne ovat rakenteellinen tai käsit-

teellinen muisti sekä sanallinen muisti. Rakenteellisesti eli esimerkiksi juonirakenteen ehdoilla muistaessa ovat sisällöt yleensä vakiintuneita ja lähes muuttumattomia. Kolmas kerronnan muodostamisen tapa eli sanallinen muisti ei MacDonaldin mukaan tarkoita kirjoista sanatarkkaan ja tietoisesti ulkoa opetellun tekstin esittämistä. Kertojat ilmaisivat, että on vain erityyppisiä tapoja muistaa eri sisältöjä ja kertomuksia. Laulut ja runot vaativat hyvää muistia erityisesti yksityiskohdissa ja pitkien kokonaisuuksien yhtenäisessä esittämisessä. (MacDonald 1981, 117; 123.) Tarinamestareista E.4. ja E.13. kertoivat, kuinka sisällön luomisen prosessimaista kehitystä ja esitystilanteen etukäteisvalmistelua on asiasanojen kirjaaminen paperille muistin tueksi (E.4.14. ja E.13.13.).

Eri tavat kuljettaa tarinaa kertomisen aikana paljastavat niitä tulkintoja, joita kertojat kertomalleen aiheelle antavat. Siikala pitää henkilökohtaista arviointia siitä, mikä on kertomisen arvoista ja oleellista kertojan mielestä, yhtenä kertomuksen rakentamisen osana (Siikala 1984, 32 - 33). Kolmessa haastattelussa pohdittiin henkilökohtaista suhdetta kertomiseen, erityisesti tarinan rakentamisessa käytetyn materiaalin henkilökohtaiseksi kokemisen, eikä niinkään henkilökohtaisena esittämisen kautta (E.3; E.7 ja E.10.). Ensimmäisessä kuvauksessa E.3. pitää kertomista yleisesti vaikeana – varsinkin jos pitää muistella kertomansa ulkoa, eikä aiheeseen ole omakohtaista kokemusta. Tällaista hämmentävää tilannetta pahentaa yllättävä kerrontatilanne tai jos ammattilaisina pidettyjä kertojia on paikalla muita. (E.3.15.). Toisella vastaajalla tarina täytyy kokea jollain tasolla omaksi ja jopa valehdelleksaankin pitää uskoa kertomaansa. (E.7.15.) Näitä molempia tukee kolmas näkemys, jonka mukaan tarinankerronnassa täytyy olla jotain omakohtaista materiaalia, kuten muistitietoa kertomastaan aiheesta.

”kun mul on sitä omakohtaista materiaalia on niinkun muistitietoa ja kaikkee ja sitten ((nyt)) tietää mistä niitä tarinoita tosiaan tarvittaessa löytää pilvin pimein.”
(E.10.13.)

Kaikilla haastatelluilla oli omat suosikkiaihelmsansa, jonka ympärille he rakensivat kerronnan sisältöjä. Esimerkiksi kullankaivajana vuosikymmeniä työskennelleellä oli kokemuksia elämästä ja työstä pohjoisen kultamailta ja erämailla niin paljon, että hänen oli niiden pohjalta helppo ammentaa kiinnostavaa kerrottavaa (E.10. ja C.10). Toisilla kiinteä suhde kalastukseen tai poronhoitoon tulivat kerronnan kohteina esille (C.6. ja C.9.)

Haastatelluista E.4. ja E.11. olivat kokeneet, että matkailutyössä yllättävät, ex tempore -tarinat on helpompi kehittää ja kertoa omakohtaisista elämäkokemuksista tai niihin

pohjaten (E.4. ja E.11). Ihmisillä on myös tarve jakaa oman elämänsä kertomusta ja selvittää siihen kuuluvia kansanomaisia analyysejä elämänvaiheilleen (Linde 1993, 20 - 22).

Matkailijalle omakohtaiseen elämään perustuva kerronnan sisältö voi olla mielenkiintoisempaa kuunneltavaa kuin perinteeseen tai historialliseen faktatietoon pohjautuva opastus. (Poikela & Poikela 2012a, 13; Jokiaho & Lavia 2007, 42 - 43.) E.11. esitti omat henkilökohtaiseen elämäänsä pohjoisessa liittyvät kertomukset ja muut arkiset jutut paikkasidonnaisina. Hänelle etukäteen valmistellut tarinat ovat lyhyempiä ja paikasta toiseen siirrettävissä olevia universaalimpia kertomuksia. (E.11.6.)

Anna-Leena Siikala ei määrittele henkilökohtaista kerrontaa varsinaiseen paikallisperinteeseen kuuluvaksi, mutta toteaa sen sisältävän kulttuurisidonnaisia elementtejä, kuten kollektiivisen kertomisen malleja (Siikala 1984, 30). Toisaalta tutkimuksellinen mielenkiinto ja arvostus voi poiketa matkailukertojien tai alueella vierailevien matkailijoiden intresseistä. Lisäksi kertojat valikoivat omien mieltymyksiensä pohjalta repertuaariinsa tiettyjä aihepiirejä (Enges 2012, 101). Kerronnan sisällöt rakentuvat luontevasti vuoropuhelussa oman elinympäristön kanssa, kun matkailijat kutsutaan esimerkiksi omaan kotiin tai sisältöihin muistellaan omia kokemuksia (E.3. ja E.5.).

Tarinamestareiden yksilölliset eroavaisuudet kertomusten sisältöjen luomisessa paljastuvat lisäksi kahdessa kerronnan lopetuksen kuvauksessa. Toiselle loppuhuipennus on pakollinen osa kerrontaa, sillä sitä yleisö odottaa ja huipennuksen odotus pitää kuuntelijan hereillä kuuntelemassa.

”ottaa sen yleisön heti samantien koukkuun, se lähtee kertomaan sillämallilla että sillä on niitä pieniä koukutuksia koko ajan siinä tarinoissa ja se koukutus on semmosta koukkuu, että sieltä on pakko tulla joku loppuhuipentuma, JONka jokainen on heräillä kok ajan ku ne kuuntelee sitä tarinaa”
(E.6.33.)

Toinen esitetty näkökulma on yllätyksellisyyden säilyttäminen uusia näkökulmia etsimällä. Kertomukset eivät silloin sisällä odotusten mukaista alkua tai onnellista loppua. Kaikkea ei tarvitse kertoa, koska kuulijan mielikuvitus hoitaa loput. (E.7.4. ja E.7.17)

”mie mielellään ehkä saatan, ainakin tähän asti olen pyrkinyt, että mie juuri herätän niitä kysymyksiä tai niinku herätän huomiota valaisen tiettyjä kohtia että, ain uusia näkökulmia ne on niinkun mielenkiintosi, ku se että mie kertosin tarinan jossa on alku ja semmonen loppu ja se kaikki hyvin, onnellisesti”
(E.7.4.)

Tätä ajatusta tukee E.1., jonka mielestä kertojan tehtävänä on saada yleisö käyttämään omaa mielikuvitustaan valmiiden vastauksien sijaan (E.1.1.).

Onnistuneet mielikuvat tuovat kertojien tavoitteiden eroavaisuuksista huolimatta aina vastuuta, sillä kuulijalle täytyy tehdä selväksi, että kerronnassa on kyseessä illuusiosta. Toisaalta kerronnan aloituksen ja lopetuksen mallit ovat kulttuurisesti opittuja ja tutuissa malleissa pitäytyminen takaa, että kuulija ymmärtää heti mistä sisällöissä on kysymys. (Bauman 1984, 70 - 71.) Yksinkertainen aloitus ja odotettavissa oleva lopetus toimivat esityksistä riippuen, kun tarkoitus on viihdyttää ja kerronnan sisältöjä vain vaihdellaan tarpeen mukaan. Ajatuksia ja pohdintaa synnyttävä kerronta voi poiketa odotetusta enemmän. (E.1., E.6., E.7.)

4.1.2. Mikä sitten on tarina – ja entä kertomus?

Haastattelurungon mukaisesti kaikilta haastatelluilta kysyttiin tarinankerronnan opiskelun helpoista ja vaikeista puolista. E.1. ja E.9. ilmaisivat nauraen kaiken olleen vaikeaa. Sen sijaan kaksi haastateltavaa vastasi yllättäen, ettei ymmärtänyt kysymyksiä (E.4.; E.6.).

A: ((hiljaisuus)) en mä ymmärrä nyt ollenkaan mitä kysy, mitä kertojan taidoissa on helppo oppia [...] .hh no valehtelemaan (nauraa) [...] e.. tarkotetaanko tällä jotain teknisiä taitoja mitä tällä tarkoitetaan [...] tai mitä tahansa niinkö joo(..)

H: no(.) siun täytyy yksilöidä se

A: niin jo, en mä nyt osaa tähän kyllä vastata mitenkään
(E.4.15.)

Tarinankerronnan opiskelun yleisen määrittelyn vaikeuden kautta aineisto antaa vaikutelman, ettei kertomusta, tarinaa ja tarinankerrontaa määriteltä yksinkertaisesti ilmaistavassa muodossa koulutuksen aikana tai sitten sen määrittely koettiin liian vaikeaksi. Tarinan rakenteesta ja kertojan työvälineistä oli jaettu opiskelijoille tietoa tietoisuissa ja kirjallisesti ja dokumentteja oli laitettu myös saataville Optimaan. Peruskäsitteiden määrittely oli vain yksi pieni osa laajempia ja paljon asiantietoa sisältäneitä kokonaisuuksia. Termistön merkitys ei haastatteluaineiston perusteella noussut huomion kohteeksi, vaan sitä on melkein päidetty itsestään selvyytensä. TarinaMestassa käsiteltävään teemaan liittyvän tiedon koostaminen keskittyi opiskelijoiden omaan tiedonkeruuseen ja vertaispalautteen korjaavaan voimaan. Kouluttajista kulttuuriperinteen asiantuntijana toimi haastattelija, joka kommentoi ja täydensi ajoittain lähijaksoilla ja Optimassa esitettyjä asiasisältöjä.

Tarinan ja kertomuksen määrittelyn vaikeuteen on voinut vaikuttaa haastattelutilanteessa läsnä ollut epätasainen valta-asema. Koulutuksen ohjaaja sekä tarinankerronnan asiantuntija toimi haastattelutilanteissa yhtä aikaa sekä haastattelijana että asiantuntijana. Neljä haastateltavaa pyysikin tarkentamaan tai selittämään kysymystä, varmistaakseen näin selkeästi haastattelijan näkemyksen. Näiden vastakysymyksien jälkeen he olivat joko samaa mieltä tai kiersivät lopputulokseksi ympäripyöreän ja haastattelijan näkemyksiä tukevan vastauksen. (Esim. E.4. ja E.10.)

H: jos ajattelee sitä niinku tarinamestan koulutusta niin ö.. mikä mikä siinä niinku koulutuksen aikana kun se tavallaan pilkottiin osiin tämä tarinankerronta ja pohdittiin niitä eri puolia niin mi mikä siinä o.. sinun mielestä ollu helppo oppia

A: mh.. mie en oikeen vieläkään sitä täysin [...] ymmärrä tuota kysymystä muttamie tuota sanoisin näin, että tuota, (minuha) on ihan helppo olla oppia se että miten se oikeasti se pilkottu tarina esitetthän [...] jonka mie taval tavallaan jo tiän mutta jotenki mie oon sen vielä paremmin oppinu kun se on siellä pöyällä pilkottuna

H: mh eli se tramaturgia nimenomaan

A: mm no joo tavallaan se tramaturgia

(E.6.16.)

E.6. vastasi toistaen vastauksessaan tarkentavan kysymyksen sisällöt. On tutkittu, että pidemmän yhteistyön aikana kertoja voi oppia vastaamaan haastattelijan lausumattomiin odotuksiin (Kaivola-Bergenhøj 1989, 48). Lisäksi kasvokkain tapahtuvassa tutkimushaastattelussa on haastateltavalla mahdollisesti ymmärrys siitä, mitä häneltä odotetaan (Enges 2012, 49; Vasenkari 1994).

Käyttämässäni tutkimusaineistossa haastattelija ja haastateltavat olivat suurimmaksi osaksi toisilleen tuttuja koulutuksen kautta. Osan haastattelija oli tuntenut pitempään. Haastattelijan ammattimaisen oloiset näkemykset tarinankerronnasta ja erityisesti matkailukerronnasta olivat kaikille osallistujille tuttuja. On mahdollista, että haastateltavat tiesivät kokemuksensa perusteella kysymyksiin olevan haastattelijan mielestä oikeat vastaukset. Esimerkiksi E.4. ja E.6. olivat vastauksissaan epävarmoja ja antoivat aiheen olla tai sitten haastattelijan näkemyksen kyselyn kautta he halusivat selvittää odotuksia, jotta pystyisivät vastaamaan oikein.

Edellä esittämässäni esimerkissä E.6. kysyi suoraan haastattelijan näkemystä siitä, mitä tämä tarinankerronnan oppimisella oikein tarkoitti. Haastattelijan vastaus ei yksinkertaistanut kysymystä, vaan antoi vastauksen, jonka vastaaja toisti. Tästä huolimatta hetki tämän kysymyksen jälkeen haastateltava kykeni helposti määrittelemään sekä tarinan että kertomuksen toisen kysymyksen kohdalla. E.6. ajatteli kertomuksen olevan alun perin kirjallisessa muodossa esitetty ja jonkun muun tuottama kuin sitä suullisesti kerto-

van. Kertomus on hänestä kerrottuna sisällöllisesti säilytettävä sellaisena kuin se on kirjoitettu. Tarina sen sijaan on omakohtaisempi, suullisesti välittyvä ja tässä ja nyt oleva. Tarinaa voidaan muuttaa tilanteen ja yleisön mukaan. (E.6.33.)

”minusta tarina on enemmän sitä tässä ja nyt ja tarina voi olla siinä et mikä on sinun se päivän fiilis(.) [...] tarina asian pystyt sie muuttamaan sen mukkaan mikä on se yleisö ja sinun oma fiilis mutta kertomus on aina se kertomus, se täytyy tehdä sillä mallin ku se on sinne kirjoitettu, oli yleisö mikä tahansa päivän keli mikä tahansa”
(E.6.33.)

Aiemmat epävarmuudet olivat hänen vastauksestaan kadonneet ja kertomus ja tarina tulivat selkeästi esille. Tämä oli hyvä esimerkki siitä, kuinka haastattelijan asiantuntijuudesta huolimatta, voi aineiston tuottaja joillain osa-alueella omaksua aktiivisen roolin oman perinteen asiantuntijana tai sen esittäjänä (Enges 2012, 49). Tutkimusaineiston ainoassa toisessa suorassa määrittelyssä tarina kattaa koko kerronnan skaalan, sisältäen niin faktaa kuin fiktiota. Lisäksi E.10. vastasi, että kertomus on sen sijaan enemmän jähmeämpi, kotiseutuopin tai tapakulttuurin kaltaisiin faktoihin perustuvaa. (E.10.13.)

Yksinkertaistetusti arkikielessä kertomus voidaan nähdä koostuvan useista eri tapahtumista, jotka ovat toisiinsa liittyviä. Kertomus yhdistää yksittäisten tapahtumien yksiköt interaktiiviseksi kokonaisuudeksi – juoneksi. (Sintonen 1999, 62., myös E.8.) Varovaisista vastauksista ja epävarmuudesta huolimatta yhdeksässä haastattelussa tarinan yhdeksi ominaisuudeksi ja myös kerrontaan kuuluvaksi mainitaan draaman kaari. Yksinkertaisimmillaan tarinassa on haastattelujen mielestä silloin alku, loppu ja tietyssä rytmissä nousuja ja laskuja koukkuineen pitämässä kuulijan mielenkiintoa hereillä. (esim. E.3.7. ja E.12.14.)

”oppi niinkö tekemään niitä tarinoita traaman muotoon ko aluksi se oli sellasta yleistä lätinää mulla [...] sitten se, tämä traamankaari että siellä iso ne on erilaisi ja tämän mie muistan ((piirtää kaaren kuvaa ilmaan)) näin ja sitten on tämmösiä pikkutarinoita ((piirtää pienempiä kaaria isoon kaareen)) näin, näin sen mä muistan”
(E.5.14.)

Loppujen lopuksi kolmetoista haastatelluista antaa kertomuksen ja tarinan sisällöistä jollain tavalla ajallisesti kiinteän kuvauksen. He mukailevat koulutuksessa opetettua Aristoteleen malliin pohjautuvaa kerronnan rakenteiden etenemistä (Aristoteles 1967). Kertomuksessa peräkkäiset tapahtumat kytkeytyvät kertomuksessa aikaan ja tuottavat kertomukselle ajallisen ulottuvuuden sekä kielellisen rakenteen: alun, keskikohdan ja lopun (Sintonen 1999, 63; Briggs 1988, 9; Kaivola-Bergenhøj 1989, 8).

On mahdollista, että termien määrittely ja kerronnan muokkaaminen tiettyihin raameihin koettiin enemmän kerrontaa rajoittavaksi, kuin esitystä parantavaksi tekijäksi. Va-

paa improvisointi tai omalla totutulla tavalla kertominen toimi paremmin toisilla haastatelluilla. E.13. ja E.11. olivat aluksi pyrkineet vakavoittamaan esitystään tai toisaalta muokkaamaan asiakerrontaa dramatisoituna tarinan kaareen. Epäonnistuneiden kokeilujen jälkeen haastatellut olivat siirtyneet lähemmäksi omaa alkuperäistä tyyliään, mutta sisällyttäen koulutuksen uusia oppeja kuten tietoa tai omakohtaista kokemukserontaa osaksi esitystään. (E.11. ja C.11; E.13. ja C.13.)

Haastattelijana toiminut kouluttaja oli osana koulutuksen lähijaksoja pitänyt tietoiskuja, joissa hän oli kertonut tarinan rakentamisen eri keinoista. Yksi näistä keinoista oli ollut edellä mainittu draaman kaari ja se oli selkeästi jäänyt haastateltavien mieleen yhtenä tarinaan kuuluvana elementtinä.

H: kaikki nämä haastattelussa kaikki muistaa tämän traaman kaaren(..) vaikka se vain yksi, yksi pieni kuriositeetti mut ehkä ko se on niin selkeä(..)

A: visuaalinen

H: jo visuaalinen ja se on niinko selkeä se on nimi

A: ((puhuu päälle)) mm niin

H: siellähän oli kolmetoista kaksikymmentä muutakin keinoa mutta tuota on ne siellä papereissa

(E.5.15.)

Tämän myös haastattelijat tiedosti ja ilmaisi ajallisessa järjestyksessä viimeisimpinä tehdyissä haastatteluissa havainneensa, kuinka vain tämä oli jäänyt kaikille mieleen (haastattelussa E.5). Draaman kaari on myös hyvä esimerkki yksityiskohdasta, joka on jäänyt osaksi ryhmän subjektiivista kokemusta ja siitä kertomista (Peltonen 1996, 33). Kerrottavan tiedon jäsentäminen mielessä kaaren malliin, on ollut haastateltaville merkityksellinen oivallus koulutuksen aikana. Haastatteluhetkellä tämä oli edelleen merkityksellinen kokemus siitä kertovalle, huolimatta siitä, että haastattelijat asiasta oli harmistunut, koska asia oli hänestä jäänyt turhan hyvin ja ainoana haastateltujen mieleen (esim. E.5.15.). Draaman kaari oli ollut helppo hahmottaa visuaalisesti ja sitä esimerkiksi verrattiin haastateltavan vieressä olleeseen lampun kupuun tai ilmaan piirrettyyn kaareen (E. 6.15. ja E.5.14.).

Muut koulutuksen tietoiskuissa esitellyt kerronnan keinot ja tyylit olivat olleet vaikeampia käsitteitä muistaa, sillä yhdessäkään haastattelussa ei esimerkiksi mainittu haastattelijan kerronnan kannalta huomionarvoiseksi nostamaa suorasanaisen kerronnan osuutta. Kysymys muista kerronnan keinoista lähinnä hämmensi ja sai haastatellun epäilemään omaa osaamistaan. (E.5.15.) Sen sijaan vastauksissa toistuvat vain yksinkertaisesti rytmittyvä ja kuvattava juonirakenne: alku, koukut ja loppuhuipennus. (esim. E.5.; E.9 ja E.12.) Vain yksi kuvaus ei asettanut tarinaa suoraksi jatkumoksi tai kaareksi. E.7.

kuvasi tarinat olomuodoiltaan epäsymmetrisiksi ja jopa rujoiksi ja rikkonaisiksi, niin että tarinat sisältävät samalla kertaa sekä hartautta että särkymisiä (E.7.7.).

Haastatteluaineistossa tulee erityisten lajityyppien määrittelyn vähydestä huolimatta esille muutamia kuvauksia, jotka asettavat sisällölle ja sitä kautta kertomukselle oma-kohtaiseksi kokemisen vaatimuksia. Henkilökohtaisten sisältöjen tarpeellisuuden kautta viitataan siihen, kuinka tarinan täytyy sisällöltään olla jotain, jonka kertoja kokee omakseen fiktiivisestä luonteesta huolimatta. Luovista ratkaisuista huolimatta tarinalla pitää olla pohjaa kertojansa kokemaan totuuteen, jotta se antaa jotain myös kuulijalleen (E.7.15. ja C.7.; E.9.13. ja C.9.).

”vaikka samuli paulaharjun kertomus jostaki .hh jostaki noidasta [...] se oli hirveän mielenkiintoinen tarina mie yritin kertoa sitä mutta, se ei mie koin, totesin ennenko mie menin sinne eteen että se ei voi(,) mie en voi kertoa koska se ei ole minun tarina se e.. minun pitää vaan muistella ulkoa ja se ei(,) siit ei tule ythään mitthän ko se ei ole niinku minun oma juttu”
(E.7.15.)

Haastatelluista siis vain E.6. ja E.10 kohdalla tuli selkeästi esille näkemys siitä, miten he hahmottavat tarinan ja kertomuksen. Tähän on eniten varmasti vaikuttanut se, että haastattelurungossa ei ollut suoria kysymyksiä aiheesta, joten aihetta käsiteltiin pääosin tarinankerronnan taitojen oppimisen helppojen ja vaikeiden puolien kautta tai aihetta sivuten oppimismenetelmästä keskusteltaessa (LIITE3).

Muutamissa haastatteluissa haastattelurungosta poikettiin ja tarinaa pyydettiin määrittelemään (E.4.14.) tai sen määrittelyn vaikeutta pohdittiin yleisesti (E.8.15.). Tarinan erityisyys yhtenä kertomuksen muotona saattoi tulla esille esimerkiksi niin, että ilmausta pyrittiin tarinamestareiden oman työnsä markkinoinnissa koulutuksen jälkeen välttämään. E.10 oli tiedostanut, että tarinankerronta on jotain muuta kuin mitä he tekivät. Kun häneltä tilataan tarjouspyynnössä tarinoita, niin hän pyrkii kiertämään ilmauksen tarjoamalla kerrontaa tai jutustelua jostain paikallisesta teemasta tai aiheesta (suullinen tiedonanto 10.5.2013). E.6. puolestaan tarjoaa yleisesti tarinallisia ohjelmajärjestelytuotteita, joihin liittyy esimerkiksi perinteinen kalastuskulttuuri ja paikallisiin perinnerakennuksiin tutustuminen kerronnan siivittämänä (E.6.) Terminologian määrittelyn vaikeutta pohtiikin eniten haastattelija, joka on aihetta selkeästi sivunnut eri haastateltavien kanssa. Hän oli huomannut, etteivät vastaukset olleet odotetun kaltaisia, vaan tarinamestarit muistivat käytännössä vain draaman kaaren (E.5. ja E.10.).

Aineistosta ei selkeästi tule esille syytä, miksi tarinan ja kertomuksen sisältöjen määrittely on ollut niin vaikeaa, mutta aineiston tulkinnan perusteella siihen vaikuttaa olleen kaksi syytä. Ensinnäkin, matkailu ja matkailukerronta ovat olleet yleisinä joka paikan termeinä läsnä koulutuksen kaikissa osa-alueissa ja osalla haastatelluista myös arkisissa työtilanteissa. On mahdollista, että suurta tietomäärää omaksuessa opiskelijoille eivät olleet yksityiskohdat ja teoreettiset määrittelyt jääneet mieleen tai tutkimukselliset rajat eivät olleet heidän näkökulmastaan edes matkailukerronnalle oleellisia asioita ja olivat lähinnä rajoittavia tekijöitä (esim. E.1., E.11. ja E.13.)

Toiseksi, tiedonkeruuta suoritti jokainen haastateltu etäopiskeluvaiheen aikana kotonaan ja tehdyt tehtävät toimitettiin Optimaan ja esiteltiin pikaisesti lähijaksolla. Tästä johtuen aikataulullisesti tiukalla lähijaksolla käsiteltiin valtava määrä uutta tietoa. Tarkkojen yksityiskohtien hallinta tai termien sisällöllinen määrittely ei korostunut, kun pääpaino oli laajan tiedon hallinnassa ja sen hyödynnettävyydessä käytännön kerrontatilanteissa. (Poikela & Poikela 2012a.) Koulutukseen osallistuminen saattoi myös nostaa kynnystä kertoa haastateltavalle omia ajatuksia, kun koettiin, että tarinamestareinahan heidän jo olisi pitänyt osata ja haastattelijan tiedettiin koulutuksen kokemuksen jälkeen tietävän paljon aiheesta. E.8. kuitenkin katsoi termien määrittelyn haasteellisuuden johtuvan kielellisten taitojen eroista, mutta samalla hän ei itse tarkentanut määritelmien sisältöjä, vaan totesi vain osaavansa ne (E.8.15.).

4.1.3. Esiintyminen, itsevarmuus ja vuorovaikutus

Kaikilla haastatelluilla oli omakohtaista kokemusta kerronnasta muualtakin kuin matkailun parista, kuten perheen arjessa, suvun juhlatilaisuuksissa ja omassa lapsuudessaan. Arkikielisen tarinankerronnan termin käytöstä huolimatta, koulutus keskittyi folkloristisesta näkökulmasta katsottuna kuitenkin nimenomaan matkailukerrontaan. Lisäksi matkailutyössä tarvittavat piirteet olivat haastatteluissa jatkuvasti esillä. E.10 esitti näemyksen, että siihen minkälainen tarinasta tulee, vaikuttaa tarinankertojan mielikuvitus ja persoona. Hänestä elämäkokemus taas puolestaan auttaa enemmän luovimaan kerrontatilanteessa ja varsinkin selviämään yllättävistä käänneistä asiakasryhmien kanssa (E.10.12.). Hän erottikin toisistaan kerrontatilanteeseen ja sen sisältöihin vaikuttavat elämäkokemuksen ja kertojan persoonallisuuden toisistaan.

Käytännönläheinen ja asiakaspalvelutyön kokemukseen perustuva kuvaus eroaa tutkimuksista, joissa esimerkiksi Anna-Leena Siikala määritteli kertojien intressit tiettyjä

kertomisen perinnejälkeä kohtaan perinneorientaatioksi. Merkittävimmät yksilön perinneorientaatioon vaikuttaneista seikoista ovat Siikalan mukaan persoonallisuutta muovaaneet elämäkokemukset ja ympäröivä arvomaailma yhtenä kokonaisuutena. (Siikala 1984, 123, 140 - 141.) Lisäksi Linda Dégnin mukaan kertojan persoonallisuuden takana on yhteisö ja ympäristö odotuksineen ja kriittisine mielipiteineen. Pieni yhteisö kuten perhe, kylä tai muu yksikkö vaikuttaa kertojaan, koska hän ei ole vain persoonallisuus vaan ”tiivistetty yhteisö”. (Dégn 1995, 45.)

TarinaMesta pyrki toteuttamaan täydennyskoulutusta erityisesti matkailualalla jo työskenteleville tai sinne haluaville. Selkeä ero matkailukertojien ja perinteentutkimuksen kansankertojien tai paikallisen historiatiedon osaajien välille tulee juuri kerronnan viihhteellisen puolen kautta. Kuulijan viihdyttäminen on sekä matkailun että kulttuurifestiivaalien näyttämöllä tulkintani mukaan korostuneen tärkeää. Silloin mielikuvituksen ja persoonan korostuminen kerrontatilanteissa on ymmärrettävää, varsinkin kun kaikki matkailijoiden kanssa työskentelevät eivät ole paikallisia. Tarinamestareistakaan ei kaikilla ollut kiinnekohtia nykyiseen asuinpaikkansa perinteeseen tai Lappiin, joten ympäröivällä yhteisön arvomaailmalla ei heidän kertomuksissa ollut suurta merkitystä. (C.2. ja C.8.)

Kertomusten taustalla olevat tapahtumat ja todellisuuden kuvaukset ovat tulkintoja kaikkien muiden paitsi ne henkilökohtaisesti kokeneiden henkilöiden kohdalla (Cruikshank 2000, 2). Kuitenkin kerrottavan ja yhteisölliseksi koetun sisällön omaksi kokeminen tekee esityksestä ennen kaikkea luonnollisen osan kertojan arkipäiväistä elämää. Silloin kerrontaesitys on viihhteellisyydestä huolimatta uskottava ja useasti toistettavissa. Jo lähtökohtaisesti erilaisista ihmisistä koostuneelle yleisölle suunnattu esitys avautuu parhaimmillaan kaikille kuulijoille, niin matkailijoille kuin paikkakuntalaisille, mutta eri tasoilla (Cruikshank 2000, 152 - 153).

Anna-Leena Siikalan mukaan erilaisia motiiveja ja laajempia tarinoita sisältävät kertomuskokonaisuudet hahmottuvat tilanteen mukaan. Esitystilanne on yksi vaikuttava tekijä, mutta myös kertojan mieleen nousevat aiheet vaihtelevat. Aiemmin laajasti käsitelty teema saattaa jäädä vähäiselle käsittelylle, kun esitysjärjestystä muutetaan tilannekohtaisesti. (Siikala 1984, 86.) Toisaalta esitystilanteessa kertoja voi tunnelman luomiseksi painottaa kerronnan vuorovaikutteisuutta ja performanssia sisällöllisten yksityiskohtien kustannuksella (Nagy 2000, 77). Matkailukerronnassa yleisön huomioonottamista ovat

etukäteisvalmistelut, joiden pohjalta on selkeämpää valmistella sisällöllisesti, mitä kerrotaan ja miten kerrotaan haasteellisissakin tilanteissa:

”(yleisö) Ei sais vaikuttaa jos on hyvä kertoja ja hyvä kertomus niin, aivan sama mikä yleisö mikä tilanne mikä paikka mikä keli se täytyy vaan paukuttaa menemään täysillä. mutta kyllä se on totta että se vaikuttaa siihen kertojaan niinku semmoseen fiilikseen jollakin lailla et [...] jos kaikki vaik, torkkuu siellä näin ni(.) jos sie lähet tällailalla kertomaan siinä niin silloin sinun TÄYTYY RÄVÄKÄSTI LÄHTEE”
(E.6.34)

Ammatikseen kertovilla ei ole varaa luottaa sopivaan mielentilaan tai heittäytymiseen kokonaan. E.6. ja E.13. kertoivat ennen esitystä pohtivansa etukäteen faktan ja fiktion suhdetta miettiessään esityksen tyyliä.

Esiintyvien viihdyttäjien työrutiini on tuonut kokemuksen, jonka pohjalta E.6. ja E.13. tunnistavat erilaisten ryhmien tarpeet ja odotukset. Faktan ja fiktion pohdinta ei heidän kohdallaan ole vain osa kertomuksen rakenteellisen tasapainon pohdintaa, vaan sillä on merkitystä esityksen viihdyttävyydenkin kannalta. Mikko Lehtonen on todennut kertomusten merkityksien kannalta olevan niin kertojalle kuin yleisölle tärkeää voida erottaa kuvitelmat ja tosiasiat toisista. Kaikki kertomukset eivät ole tosia. (Lehtonen 1996, 122 - 123.)

Tarinankerronnan koulutusohjelmassa faktasta opittiin tekemään viihdyttävää fiktiota yleisöä kunnioittaen. Kertomukset ovat silloin taustaltaan kulttuurisesti rikkaita, moniäänisiä ja niiden avulla tuotetaan parhaimmillaan toimintaa, joiden kautta kertojat ja kuulijat tuottavat merkityksiä todellisuudelle. Näin kertomukset osallistuvat ihmisten todellisuutta koskevan ymmärryksen muodostumiseen ja antavat samalla mahdollisuuden välittää tietoa aidosta paikallisesta perinteestä ja elämästä ylipäätään ilman yksityiskohtien tai faktojen repäisyä asiayhteyksistään. (Lehtonen 1996, 122 - 123; Jokiaho & Lavia 2007, 36 - 37.)

E.13. paljasti, kuinka ennen tilattua kerrontatilaisuutta hänellä on ollut tapana ottaa yleisöstä mahdollisuuksien mukaan selvää esimerkiksi internetin avulla. Monet hänen matkailukerrontaa sisältävistä tilauksistaan tulevat yrityksiltä, jolloin ennakkotieto alasta jolla yritys toimii tai vierailu heidän kotisivuillaan antaa tukea valmisteluille ja esityksen improvisaatiolle. (E.13.13.)

”esimerkiksi että tila olluki semmonen että sinnä ei toimi(.) joku asia ni silloin vaan se pitää vaihtaa siellä pitää olla sitte muuta, ettei voi sanoa että(.) oi että mul ois ollu tähän kyllä yks hyvä juttu mutta ko ei täällä pystykkään sitä tekemään, ei sanna ei ole olemassa”
(E.13.13.)

Huolimatta etukäteisvalmisteluista esiintymisen yllätyksellisyys säilyy, sillä kerrontatilanteet elävät aina ja muuttuneisiin tilanteisiin pystyy ja joutuu reagoimaan improvisoidulla (E.10.12. ja E.13.13.).

Matkailijoiden parissa paljon työskennelleet E.6. ja E.13. olivat sitä mieltä, että kertoja saa ihmisen huomion ollessaan vuorovaikutteinen ja esiintymistilanteen vaatimusten mukaan muuntautumiskykyinen. Muita merkittäviä taitoja heidän näkemyksensä mukaan ovat äänenkäyttö, katsekontakti yleisöön, ilmeet ja liikkeet. (E.6.33. ja E.13.13.) Sanat ja käytetty kieli ovatkin vain yksi kerronnan ja vuorovaikutteisen kommunikaation osa-alue (Kohler Riessman 2008, 141; Briggs 1988, 9).

Leea Virtasen (1991) mukaan esiintyjä testaa omaa auktoriteettiaan kertojana joka esiintymiskerralla. Kuulijoiden halu vastaanottaa ja muistaa esitettyä sisältöjä mittaa kertojan asemaa. (Virtanen 1991, 28; Lehtonen 1996, 120; myös Andersen 2011) E.1. ei pitänyt tarinan omaksi kokemista riittävänä, vaan yleisön ja kuulijan täytyy myös hyväksyä tarinankertoja roolissaan (E.1.16.). Kertoja ei siis vain seuraa tietoisesti ja tiedostamatta vaistojaan, vaan hän huomioi itseään ympäröivän yhteisön odotuksia rakentaessaan repertuaaria, joka on kertojalle itselleen mieluisa ja samalla tyydyttää yleisön (Dégn 1995, 39).

Toisen näkemyksen mukaan esitys on onnistunut, jos kertoja ja kertomus ovat yksi kokonaisuus (E.6.33.). Kerrontatilanteen onnistumisen ja arvon mittarina tanskalaiset tarinankertojat ovat pitäneet kuulijoiden aktiivisuutta ja osallistumista. Kuulijoiden toivottiin osallistuvan luovaan kerrontatilanteeseen, jolloin tarinankerronta nähtiin yhteisöjä yhdistävänä toimintana. (Andersen 2011 48, 52 - 53.) Tarinamestareista vain kolme kertoi osallistavansa yleisöä konkreettisesti joko käsitöiden tai toiminnan – kuten esimerkiksi yhteisleikkien – kautta. Verrattuna muihin haastateltaviin asiakkaat myös heiltä selkeästi tilasivat osallistavaa toimintaa.

”voitko kertoa himmelistä mikä tuo himmeli on, no minä kerron himmelin tarinan himmelin ja historian, miks mul on himmeli just ruokapöydän päässä, sitten asiakas haluaa hei minä haluan oppia himmelin, okei se on tosi mielenkiintoinen tehdä”
(E.5.20.)

”yhestä morsiussanosta tuli että ensin meen samaanivaatteissa, kaikille ennustusta, sitten on jono hieronta [...] ja sitten vielä se että tyttäret on tilannu multa sulle strippaamisen että näät että jos et itestäs piä huolta niin minkänäkönen oot sitten tämän ikäsenä, tyttö riepoo ihan niinko näin aivan kauhean kiusaantuneena ja vaivaantunu ja loppujenlopuks sieltä alta tulee saunottajan vaatteet ja myöpä laitan valkosen huivin ja otan vastan mie sanot et mie lähen muuten sinut pesemään ja sanottammaan, se tilanne ja se äänensävy kaikki muuttu”
(E.13.13.)

Näissä kerrontatilanteiden kuvauksissa asiakas toimii kuin peilinä tai elävänä kamerana, jolle kertoja puhuu. Asiakkaan reaktioon peilataan puhuessa ja ohjelmaa muutetaan, kun on havaittu kerronnassa olevan liikaa sisältöä tai tekeminen kaipaa jotain uutta virikettä. (E.5.; E.11. ja E.13.)

Muilla haastatelluille kertojan asemaan liittyi haastattelujen perusteella eräänlaista esiintyvän ammattilaisen etäisyyttä ja arvokkuutta yleisönsä kohtaan (E.6., E.9. ja E.11.). Tämä näkökulma ei haastatelluilla tarkoittanut itsensä korostamista kuulijoihin verrattuna tai kerronnan etäännyttämistä itsestään ja henkilökohtaisesta kokemuksesta. Etäisyys liittyi enemmän yleisöä arvostavaan näkökulmaan, sillä E.9. totesi, ettei yhdentekeviä asioita kannata kertoa ja kuulijaa näin aliarvioida. Luovat kertojat siis modernisoivat ja uudistavat kertomuksia ja tekevät niistä viehättäviä ja kiinnostavia nykykuulijoille – huolimatta perinteen kontrollista ja yleisön vaikutuksesta ja odotuksista (Dégn 1995, 44).

E.7. kertoi haastattelussa, kuinka eläytyminen ja kertomansa omaksi mielessään kokeminen ovat hänelle kertojana helpoin tie päästä tarinaan mukaan ja eroon jännityksestä. Samalla kuulijakin pääsee hänestä tarinaan helpommin mukaan. (E.7.) Skotlantilaisen Georgina Smithin mukaan taito henkilökohtaistaa kerrontaa tulee esille kertojan puheiden ja eleiden kautta. Henkilökohtaistamisen avulla hyvä kertoja tuo itsensä tarvittaessa lähemmäksi kertomuksen sisältöä ja lisää näin uskottavuutta sisällölle. Minämuotoisena tai läheisen kokemuksena kerrotaan, kun kertoja itse uskoo sisältöön tai hän haluaa kuulijansa siitä vakuuttaa. Etäännyttävää kerrontaa käytettäessä kertomuksen lähde taas ei paljasteta, vaan käytetään aloituksia kuten ”Kauan aikaa sitten”. Silloin kertomus saattaa olla yleisesti tunnettu tai teema yleismaailmallinen, joten kertojalla ei ole tarvetta yrittää vakuuttaa kuulijoitaan kertomansa todellisuudesta. (Smith 1981, 168 - 172.) Vakuuttelua ei myöskään tarvita, koska kertoja voi tunnettua aloitusta käyttäessään olettaa yleisön ymmärtävän heti mistä kertomuksessa on kyse (Bauman 1984, 71).

Tarinapajan harjoitteissa esimerkiksi shamanismi, yliluonnolliset kokemukset ja uskomustarinat saatettiin kertoa yleisöön nähden etäisesti ja tavallisimpia faktoja kertoen tai lähes luetellen (esim. C.1., C.3. ja C.8.). Kun kerronnan sisällöllä oli tarkoitus vakuuttaa kuulija tosijutusta tai yliluonnollisen jutun todellisesta kokemuksesta – eikä vain lapinlisällä varustetusta tarinasta – niin vaihtoehtoisesti edellä esitettyjä sisältöjä kerrottiin hyvin omakohtaisina kokemuksina ja yleisöön kontaktia ottaen. Silloin yhdisteltiin sel-

keimmin faktaa, kirjoista luettuja kansankertomuksia, kertojan omia kokemuksia tai perhepiirissä kuultuja juttuja. Tietoa esitettiin lyhyessä ajassa niin paljon, että kuulija videoaineiston analyysin tulkinnan perusteella tiesi kerronnan olevan faktan ja fiktion symbioosia (esim. C.6., C.7. ja C.9.). Oman henkilökohtaisen minän piilottaminen ja opaskoulutukseen kuuluva auktorisoidun oppaan tai asiantuntijan rooli helpottaa esiintymistä, mutta ei välttämättä synnytä vuorovaikutusta kuulijoiden kanssa (E.11. ja E.12). Etäisyyden pitäminen tai läheisyyden lisääminen ovat silloin kerronnan keinona tietoisia valintoja (Siikala 1984, 132).

Kerronnan sisällön muokkauksen ongelmaksi E.11. koki käytettävissä olevan kerrontajan. Lyhyen esityksen aikana kuuntelijoilla ei ole mahdollisuuksia omaksua nopeasti isoa määrää faktatietoa.

”ongelma on siinä et silloin kun sul on matkailija, ja sille matkailijalle halutaan lyhyessä ajassa kertoa hirveän paljon asiaa, luoda niinku jotakin yleiskuvaa, aika isosta asiasta hyvin lyhyessä ajassa, niin silloin ongelma on se että että miten saat edes muutaman asian pysymään sen mielessä ja silloin tämmösillä, vaikka rakkaustarinalla tai jollakin muulla niin saa jonkun asian pysymään sen asiakkaan mielessä, se varmasti muistaa sen, sijaan että se voi unohtaa sen, mitä mä oon siinä välillä sanonu joka on sitä historiallista tosiasiaa.
(E.11.14.)

Lisäksi ulkomaalaisten matkailijoiden kanssa työskennellessä tulkkaus haastaa yksinkertaistamaan sisältöä, joka muutenkin on vaarassa kuulijoilta unohtua nopeasti. E.11. halusi yleisönsä eli matkailijoiden muistavan edes muutaman kerrotun asian hieman pidempään. Tästä syystä hän oli kerronnassa ottanut käyttöönsä uusia keinoja. Kertomuksen ja esityksensä hän saattoi rakentaa näennäisesti rakkaustarinan teeman ympärille, johon hän oli piilottanut faktatietoa esimerkiksi porosta ja saamelaisuudesta. Haastateltu oli huomannut, että perinnetietoa porosta jäi paremmin kuulijoiden mieliin, kun se oli osana tunteisiin vetoavaa kokonaisuutta auringon pojan ja jättiläisen tyttären rakkaustarinassa. Tavoitteenaan hänellä oli synnyttää kuulijoille selkeästi parempi muistijälki, kuin vain rutiininomaisen opastyön suorittamisesta olisi tuloksena. (E.11.14.)

Perinteisiin uskomustarinoihin eivät aina ole kuuluneet positiiviset rakkaus- ja ystävyysteemat (Jauhiainen, 1999, 16). Yleismaailmallinen rakkausteema on kuitenkin matkailutyössä kulttuurisensitiivisesti turvallinen ja tarpeeksi arkipäiväinen teema ollakseen helposti ymmärrettävissä kulttuurista riippumatta. Soveltamalla perinnetietoutta ja tarina-aineksia kertoja oli muokannut sisällöistä kaikille kuulijoille ymmärrettävämmän matkailutarinan. (E.11.)

Etukäteisvalmisteluista huolimatta jokainen tarinankerronnan performanssi myös TarinaMestan harjoitteissa oli ainutlaatuinen, koska yleisö huomioitiin esitystilanteissa (E.6. ja C.6.; E.13 ja C.13.). Kertojan kiinnittyminen paikalliseen elinympäristöön ei vuorovaikutuksesta huolimatta anna mahdollisuutta täysin unohtaa tilannetta tai paikallista kertomusperinnettä ja yhteisön odotuksia, koska ne vaikuttavat jokaisen esityksen taustalla kertojan perinneorientaation lisäksi. (Bauman 1986, 4.) Videoiduissa tarinapajan harjoituksissa nämä paljastuivat esimerkiksi kun improvisoitujen esitysten sisältöihin liitettiin lähijaksojen akutteja teemoja: kouluttajat, PBL-menetelmä, EU:n hankemaailma, byrokratia ja lomakkeet. Tästä huolimatta esitykset pohjautuivat esittäjälle tutumpiin teemoihin, heidän elinympäristöönsä ja tietoonsa kansanperinteestä, joita sitten ”väritettiin” ryhmää koskettaneella sisäpiirin tiedolla (esim. E.4. ja C.4.; C.6. ja C.13.).

Performanssi on esittäjän ja elinympäristön sidoksellisuudesta huolimatta vuorovaikutuksellinen esitystilanne, jossa on aina yhteistyöllä mahdollista luoda uutta ja järjestää yhteisön sosiaalisia rakenteita uudelleen. (Bauman 1986, 4.) TarinaMestassa itsessään osoitettiin, kuinka kerronnan avulla käsiteltiin sosiaalisia suhteita ja ryhmän toimintaa. Ryhmästä, sen jokaisesta jäsenestä ja vieraasta oppimismenetelmästä esitetty ”Kääpiön salaisuus” -kertomus ravisteli ryhmää keskustelemaan ja järjestämään omaa toimintaansa tehokkaammaksi (Koskinen 2012).

Kerrontatilanteessa yleisö saattaa tunnetun kertomuksen kohdalla esittää kommentteja ja huomautuksia kertojalle, mikäli ei ole samaa mieltä esittäjän tekemistä luovista ratkaisuista (Andersen 2011, 50). Toisaalta ei kertominen eikä kuunteleminenkaan aina riitä, sillä sekä esittäjä että kuulija voivat ymmärtää kertomukseen sisällytetyn tiedon haluamallaan tavalla. Sisältöjen siirtyessä ihmiseltä ihmiselle perinnetuotteen merkitys muovautuu aina uudelleen. (Virtanen 1991, 26.) E.9. ja E.10 toivat haastatteluissa esille, että yleisölle ei ollut helppo välittää niitä asioita, joita he halusivat kuulijoiden ymmärtävän. Se vaati keskittymistä sekä sisältöihin että esiintymistilanteeseen (E.9.4. ja E.10.1.).

Eija Timonen on todennut tarinoiden ajallisen olemassaolon ja merkitysyhteyksien ylittävän yksittäisten ihmisten eliniän sekä heidän tarinoille antamansa merkitykset ja yhteydet. Tarinoiden merkitykset ovat Timosen mukaan suullisessa perinteessä suurempia ja vakiintuneempia kuin yksittäisen käyttäjän tai perinteen välittäjän käsitykset. (Timonen 2004, 32.) Esitystilanne muodostuu aktiivisesta vuorovaikutussuhteesta niin kerto-

jan luovuuden ja omaleimaisuuden tavoitteiden, yleisön vaatimusten kuin yhteisön ja perinteen välittämistä ohjaavien sääntöjen välillä. Esitettävän ohjelmiston valinta ja sen muuntelu riippuu kertojan kyvystä havainnoida kuulijakuntansa rakennetta. Kerrontatilanteessa yhteistyö kuulijoiden kanssa ratkaisee lopullisesti kertomuksen mahdollisuudet saavuttaa kertojansa tavoitteet ja jäädä yleisölle mieleenpainuvaksi kokemukseksi. (E.6. ja E.13.) (Kaivola-Bergenhøj 1988, 24; Dégn 1995, 39; Timonen 2004, 47.)

Kuulijan muodostamia merkityksiä on toisaalta vaikeaa ohjailta, koska kertomusten syvemmän merkityksen katsotaan määrittävän kuulijan kulttuurisen ennakkotiedon avulla. Mikko Lehtosen mukaan sisällöt muuttuvat kuulijoille paremmin ymmärrettävään muotoon vain, kun uudet asiat on sisällytetty yksinkertaistettuun, tunnistettavaan ja tuttuun kokonaisuuteen. Lisäksi hyvän kertojan täytyy ikään kuin vietellä yleisönsä säilyttääkseen kuulijoiden luomat ennako-odotukset, jotka eivät täyty automaattisesti. (Lehtonen 1996, 120 - 122; myös Kaivola-Bergenhøj 1988, 24.) Kuuntelijoiden viette-lyyn liittyen E.5. ja E.6. näkivät hyvän kertojan pystyvän luomaan jännitteitä kerrontaan koko kerrontatilanteen ajaksi.

”se kertoja ja kertomus on yks kokonainen paketti, eli sen täytyy toimia semmosena . pa-kettina että tuota, ku se pannhan niinku tästä ku se lähtee ni ihminen on heti mukana, ja se jätkä tai se nainen ottaa sen yleisön heti samantien koukkuun se lähtee kertomaan sil-lämällä että sillä on niitä pieniä koukutusia koko ajan siinä tarinoissa ja se koukutus on semmosta koukkua, että sieltä on pakko tulla joku loppuhuipeutuma, **JON**ka jokainen on heräillä kok ajan ku ne kuuntelee sitä tarinaa. plus se että sul on se äänen käyttö, ylei-sö katsekontakti eleet, liikkeet ilmeet kaikki nämä”
(E.6.33)

Näin kertoja sai heidän mielestään yleisön odottamaan uusia koukkuja aina kertomuk-sen loppuun asti. (E.5.14. ja 6.33.)

E.1. totesi, että kertojan haasteellisena tehtävänä on saada kuuntelijat syleilyynsä sano-jensa kautta (E.1.1.). Kontakti yleisöön ja kerrontatilanteen intensiivinen tunnelma ovat haastatteluaineiston sekä aiempien tutkimusten perusteella onnistuneen kerrontatilan-teen avaintekijöitä. Jälkikäteen esitystilanteita nauhoilta tarkasteltaessa ei välttämättä tavoiteta sitä jännitettä ja kontaktia, joka kertojalla on yleisöönsä ollut (Kaivola-Bergenhøj, 1989). Tämän perusteella hyvän kertojan ominaisuutena ei ole vain sisällöl-linen selkeys, vaan erityisesti hänen persoonallinen kykynsä ilmaista ja henkilökohtais-taa kerrontaa ja tapansa luoda kontakti yleisöön.

4.1.4. *Viihdyttävät, tietoa siirtävät ja voimaantuneet kertojat*

Haastatelluista tarinamestareista oli löyhästi havaittavissa kolme erillistä, mutta osittain limittäistä ryhmää, joiden kautta voi tarkastella perinteen käyttöä ja kertojia suhteessa aikaisempiin kansankertoihin. Jaoin tarinamestarien ryhmän viihdyttäviin, tietoa siirtäviin ja voimaantuneisiin kertoihin.

Viihdyttävät kertojat olivat matkailun elämystuotannon ammattilaisia, joiden työhön kuului sekä viihdyttää että opastaa matkailijoita (C.4., C.6. ja C.13.). Koulutuksen avulla heidän matkailukerronnan fakta- ja perinnetietonsa lisääntyi. He olivat hakeneet arkiseen ja rutinoituneeseen kerrontatyöhönsä uusia sisältöjä matkailijoille ja tilausryhmille esitettäväksi. Selkeästi esiintymiskeskeisimpinä he odottivat koulutukselta suoran taloudellisen hyödyn kasvua ja kerronnan teknisten taitojen kehittämistä. Koulutus ei vastannut odotuksia tarjoamalla valmiita tarinoita, vaan uudet sisällöt tulivat osaksi heidän kertojan repertuaariaan oman ja ryhmän toteuttaman tiedonhankinnan kautta. Viihdyttävien kertojien tarinankerronnan tekniset valmiudet, joko kirjalliset tai suulliset, olivat aineiston perusteella muihin tarinamestareihin verrattuna hyvät. Heistä E.6. ja E.13. eivät kokeneet saaneensa koulutuksesta niihin osa-alueisiin uusia valmiuksia. (E.6. ja C.6.; E.13. ja C.13.)

Tästä huolimatta myös viihdyttämään keskittyneet tarinamestarit olivat jääneet kaipaamaan enemmän teknisten taitojen harjoittelua. Pieneksi pettymykseksi luokiteltavasta puutteesta huolimatta he saivat tarinapajan harjoitteissa kokeilla uusia matkailutarinoita ja kuulla varsinaisessa työssään harvinaista vertaispalautetta ja analysointia yleisöltä. Viihdyttävillä kertojilla oli yhteneväisyyksiä aikaisempien tutkimusten näkemyksiin erityisesti kertojan ja yleisön vuorovaikutuksesta ja sen merkityksestä kerrontatilanteen onnistumisessa (Siikala 1984; Kaivola-Bergenhøj 1988).

He olivat valjastaneen perinteen käytön hyödyttämään matkailukerronnan performanssia. Heidän valintansa eivät liittyneet niinkään perinteen säilyttämiseen tai tiedonjakamiseen, vaan tiedon avulla parannettiin esityksen tasoa ja rikastettiin sisältöä. Charles Briggsin mukaan perinteen säilymiseksi tarvitaan julkisia performansseja. Tämän näkemyksen perusteella myös viihdyttämään keskittyvät tarinamestarit huolehtivat elävästä perinteestä, sillä perinteen säilymiselle ei riitä, että sen olemus tai toiminta osoitetaan kuvien tai kerronnan kautta olevan olemassa. Tarvitaan julkisia performansseja, kuten rituaaleja ja esityksiä. (Briggs 1988, 8)

Anna-Leena Siikalan tyypittelemistä kertojista viihdyttävät kertojat ovat lähinnä perinteen etäistäväää aktiivikertojaa, jotka tukeutuvat esitystilanteen ilmapiiriin ja tulkitsevat yleisöään aktiivisesti. Aktiivikertojalla minä-muoto on kerronnassa etäinen. Esimerkiksi itseään lähellä olevaa perinneainesta tai omakohtaisia kokemuksia saatetaan etäistää huumorin keinoin ja pukeutumisella. (Siikala 1984, 161 - 167.) Tarinamestareista aktiivikertojista E.6. ja E.13. olivat totutelleet koulutuksessa kertomaan omana itsenään ilman etäännyttävää roolia tai rooliasua. Samalla he löysivät uusia kertomisen tapoja (E.6. ja C.6.; C.13.).

Toisen ryhmän muodostivat vähemmän esityskeskeiset, tietoa siirtävät kertojat. *Tiedonsiirtäjät* olivat sekä paikallisperinteen siirtämisestä kiinnostuneita kyläaktiiveja, käsityörittäjiä ja opastyötä tekeviä (esim. E.1. ja C.1.; E.5 ja C.5.; E.9. ja C.9.; E.11. ja C.11.). He olivat hakeutuneet koulutukseen saadakseen lisää tietoa yleisesti pohjoisesta ja erityisesti mytologiasta, historiasta, entisaikojen tavoista ja siitä miten Lappi ja sen asukkaat ovat eläneet (E.2. ja E.10.). He halusivat myös kehittää omia käsitöitään ja tuoda niitä uusilla tavoin esille parantaakseen myyntiä (E.3. ja E.5.).

Kerronta on tiedonsiirtäjille työväline säilyttää perinnettä elävänä omassa yhteisössään ja samalla siirtää ”oikeaa tietoa” Lapista matkailijoille ja osittain jopa paikallisille. Koulutuksen aikana he saivat käsitöihin tai matkailijoiden opastuksiin monipuolisuutta ja uusia sisältöä. Tuloksena syntyi jopa uusia kerronnallisia matkailutuotteita ja kasvaneen taloudellisen hyödyn seurauksena parani työn mielekkyys (E.3., E.5. ja E.10.). Kertojina he jatkoivat perinteen elämää tietoisesti ja pyrkivät herättämään myös oman alueensa paikallisten asukkaiden kiinnostusta. Toiveena oli saada ihmiset tutkimaan omaa historiaansa yleisesti esitettyihin stereotypioihin tyytymisen sijaan. (E.7. ja E.9.)

Nämä kertojat ovat lähellä Julie Cruikshankin tutkimia Yukonin intiaanivanhimpia, jotka kertoivat omasta ja sukunsa kollektiivisesta kokemuksesta ja halusivat niiden avulla välittää tietoa nuoremmille siitä, millaista elämä oli ennen ollut ja miten todellisuus heidän näkökulmastaan poikkesi historiankirjoituksesta (Cruikshank 2000, 134 - 136). Esiintymistekniikoiden kehittäminen oli heille perinnetiedon välittämisen lisäksi tärkeä tavoite. Tarinamestarit halusivat löytää uusia keinoja siirtää eteenpäin tärkeänä pitämänsä tietoa pohjoisesta elämästä ja elämäntavoista. (E.5., E.7. ja E.9.) Viihdyttävyys ei kuitenkaan ollut heille aina helppoa, vaan esiintyminen oli aiemmin ollut helpompaa käsitöiden ja taiteen avulla tai niiden kautta.

Tarinat koettiin esimerkiksi tarpeelliseksi ja tärkeiksi kertoa, koska ihmisiä haluttiin auttaa näkemään ympärillä olevaa elämää ja kertojan esittämiä tarinoita elävästi.

”(naurahdus) mie olin tehny näitä [..]hahmoja ja muita niin mie ajattelin että ihmiset saavat ite löytää tarinansa ilman minun kertomisia [...] mie en ollu halunnu koskaan niinku kertoa(,) puhumalla niitä tarinoita(,) ainakaan yleisölle ja ihmisille(,) päinvastoin välttää sitä
(E.7.1.)”

Yleisölle omana itsenään esiintyminen oli muutamille heistä ajoittain vaikeaa, vaikka he tekivät sitä työkseen (E.5. ja E.7.). Tiedonsiirtoon keskittyville eivät performanssin viihdyttävät ominaisuudet olleet kerronnan keskeisin osa-alue, vaan heillä oli jännityksestä huolimatta sisäsyntyinen tarve kertoa sekä halu jakaa oikeaa tietoa kuuntelijoille. Ryhmänä tietoa siirtävät tarinamestarit ovat lähimpänä Siikalan perinteen sisäistänyttä aktiivikertojaa, joille perinteellä ja esiintymistilanteilla on merkitystä. Heidän kerrontansa on tästä näkökulmasta monipuolisempaa, koska opitulla perinneaineeksella ja esiintymistilanteen elämyksellisyydellä oli molemmilla merkitystä kerrontaan. (Siikala 1984, 180 - 188.)

Kolmas ryhmä koostui yksilöistä, jotka vielä hakivat kerronnalleen suuntaa ja sisältöjä, sekä tilanteita joissa kertomuksia ammatillisessa tarkoituksessa käyttää (esim. E.12. ja C.12.; E.14. ja C.14.). Havaintoni perusteella viihdyttävien kertojien ryhmään kuuluvat olivat ohittaneet tämän vaiheen aikaisemmin oman matkailualan työuransa alkuvaiheessa. Koulutus antoi kolmannelle ryhmälle raameja hahmottaa ajatuksiaan tarinan, matkailun ja elinkeinon yhdistämiseksi, sillä heidän haaveinaan oli saada kakkosammatti matkailun tai kulttuurin alalta (E.2. ja E.12) Heistä osa sai henkilökohtaisesti koulutuksesta hyötyä oman paikallisen perinteen arvostuksen ja identiteettinsä vahvistamiseksi. Se miten he oppimaansa pystyvät jatkossa hyödyntämään ei vielä ollut selkeää, mutta yksi haastateltu oli perustanut oman yrityksen ja antoi siitä kiitosta koulutukselle (E.12.). Heitä voi perustellusti kutsua *voimaantuneiksi kertojiksi*, jolla viitataan omien juurien löytämiseen ja paikallisen identiteetin vahvistamiseen perhepiirissä sekä omalla kotiseudulla.

Huolimatta siitä, että jokainen heistä oli omalla yksilöllisellä tavallaan herännyt tutustumaan omaan paikallisperinteeseensä, voi heitä verrata eniten Siikalan perinteen läheistäneiksi tilapäiskertojiksi, joille perinne näyttäytyy osana sosiaalista kontrollia. Heidän kerronnassaan ei ole yleismaailmallisia teemoja, vaan se on enemmän paikallishistoriaan painottunutta repertuaaria. (Siikala 1984, 167 - 173). He myös pystyivät kertomaan

esimerkkejä kerronnan ja sosiaalisen kontrollin hyödyntämisestä. Yksi kuvasi poikkeuksellisuutta yhteisössä käsittelevän teeman, kun kylällä yleisesti tunnetun originellin henkilön ympärille oli muodostunut kerrontaa. Hän oli koulutuksen aikana alkanut pohdita, että kukaan ei oikeastaan kylällä enää tiennyt faktoja, mutta pelotteena henkilöstä kerrottua käytettiin yleisesti. (E.12.) Toinen haki omien juurien esittelyn kautta oikeutusta tunnustaa kuuluvuuttaan etniseen vähemmistöön (E.3.). Esittely yksinään ei haastatteluaineistossa päässyt korostumaan, mutta hänen voimaantumisensa ja kuuluvuuden tunteen heräämisensä olivat huomanneet myös muut ryhmässä (E.9.).

Osittain ryhmät ovat tiedostaen keinotekoisesti jaoteltuja, sillä lähijaksojen tarinatupien esityksissä ja haastatteluaineistossa kertomansa perusteella osa tarinamestareista omasi piirteitä kahdesta eri ryhmästä. Esitettyjen kertomusten eri sisältöihin oli yksilöllä erilaisia henkilökohtaisia suhteita ja aineistosta ei aina ollut pääteltävissä yksittäisen esityksen taustoja. Tästä syystä varmensen jaotteluani haastatteluaineiston analyysin avulla. Muodostaessani jaottelua pystyin peilaamaan esityksiä kertojien näkemyksiinsä kerronnasta ja kerronnan sisältöjen merkityksistä esityksissä.

Tässä työssä Anna-Leena Siikalan kertojatyyppeiden jaottelu oli edelleen ajankohtainen kertojien eroavaisuuksia hahmottaessa, vaikka Siikalan käyttämien kertojien kaltaisia henkilöitä ei ole enää tavoitettavissa samalla tavoin (Siikala 1984). Toisaalta kerronnan teemat, aiheet ja perinne muuttuvat, joten myös ilmaisukeinot kehittyvät perinteisestä suullisesta kerronnasta uusiin moderneihin muotoihin ja tapoihin. Samalla tutkimuksen tapoja on kehitettävä ja haastettava aikaisempia tuloksia. Onko mestarikertojien etsiminen vain tutkijan määrittämää tarinankertojien paremmuusjärjestelyä, joka ei välttämättä ole läsnä todellisuudessa (Dégn 1995, 35)?

4.2. Voiko tarinankertojaksi oppia? – kääpiöiden salaisuuden lähteillä

Tarkastelen seuraavaksi haastateltujen näkökulmasta Tarinamestarin koulutusohjelmaa kohtaan olleita odotuksia ja koulutuksen toteutuksesta kerrottua. Vaihe on tärkeä, sillä koulutuksen käytäntöjen kautta paljastuvat osallistujien kokemukset ja tuntemukset koko oppimisprosessia ja kertojana kehittymistä kohtaan. Koulutukseen liittyneet muistot oli loogisinta käsitellä vasta luvussa 4.2. kokonaisuutta täydentäen.

Käsittelen koulutuksen merkitystä tarinamestareille erityisesti heidän itsensä kuvaamien kehittyneiden kertojien piirteiden kautta ja vertailen niitä aikaisempiin tutkimuksiin.

Hyödynnän analyysissä perinteen elämän vaiheita tarinamestareiden ja heidän edustamiensa matkailukertojien kulttuurisesti kestävästä matkailusta tarkastelevissa tulkinnoissa. Miten tarinamestarit itse suhtautuvat kertojaksi oppimiseen – onko tarinankertojaksi kenen tahansa mahdollista oppia?

4.2.1. Odotukset ja käytäntö – opiskelijan näkökulma

Haastatteluaineiston kerronnassa toistui koulutuksen aloituksen hämmennys, joka liittyi oppimismenetelmään. (esim. E.2 ja E.4.). Ensimmäiset tapaamiset olivat olleet haasteellisia, koska kahta kouluttajaa lukuun ottamatta menetelmänä PBL oli osallistujille, niin ohjaajille kuin opiskelijoillekin, käytännössä vieras. Toisaalta menetelmässä tutoriaalia ohjaavan tutorin rooli ei ole yhtä helposti määriteltävissä kuin perinteisen opettajan. Tutorin tehtävien voi katsoa sisältävän useita päällekkäisiä rooleja ja ohjaajana tutorin on tarkoitus olla itsekin ryhmässä oppijana. (Poikela 2003b, 35.)

Yleisesti ottaen haastateltujen ennako-odotukset olivat olleet varsinaista opetusmenetelmää kohtaan joko neutraaleja tai normaalia täydennyskoulutusta odottavia.

”ajattelin juuri että siellä puhutaan, niin kuin on vanhaa koulua käynyt, että me istumme ja sitten meille kerrotaan tarinoita, ja met sitte kuunnellaan niitä ja sitten aletaan itteki niitä lisää keräämään että kyllähän monella on tieto että nykyään häetaan itse sitä tietoa, mutta kyllä minä niinku luulin että me mennää ja istutaan ja hämmästyinki siellä että mitä(.) tapani ei puhukkaa täällä mitää että(.) tai ainakaan kovin paljoa niitä tarinoita että meijä pitää itte ruveta että mistä se met osata eihän met ku met ei olla”
(E.12.1.)

Lähijaksojen jatkuessa hämmennyneimmillekin osallistujille selvisi, ettei TarinaMesta vastannut ennako-odotuksiin, joihin oli kuulunut luentoja tai teatterin tyylisiä harjoituksia (E.6., E.9. ja E.12.).

”no mä luulen et (kyl) oli nyt niinko kattoo tän kurssin läpi käyneenä ni kyllä mun odotukset oli jotain aivan muuta ku se mitä mä sain, että mä ehkä ajattelin tätä vähän niink täs ny joulupukki koulutustyyllillä et, täs on nää tarinat ja nää on ne jutut mitä meillä kerrotaan ja, täs on nää ja nää onnyt sitte harjotellaan et miten sä saat nää hyvin kertoa tä vähän niinku enemmän niinpäin, mutta täähän meni niinpäin paremmin tää on niin siis(.) paljon syvemmälle eli mä sain paljon enemmän ku se mitä se oli se alkuodotus, tavallaan mä ajattelin niin että tää ois niinku semmonen kyllitöti koulu, tavallaan sen tyyppinen”
(E.8.1.)

Muutamalle osallistujista ei syksyn 2009 lähijaksojen jälkeenkään ollut selvinnyt mistä oikeastaan oli kysymys, mutta he jatkoivat mukana (E.2 ja E.13.).

Yksi PBL:n olennaisin osa, ryhmässä työskentely, oli monelle haastatellulle alkuun haasteellinen tapa tehdä töitä ja oppia. Neljälle ryhmässä työskentely oli helppoa, eikä

sisäisten ristiriitojen nähty haittaavan työntekoa (esim. E.1.9. ja E.8.10.). Suurin osa koki ryhmässä työskentelyyn sopeutumisen vieneen muutaman lähijakson ja vaatineen ryhmässä toisiinsa totuttelua (esim. E.4.9. ja E.12.9.).

”ryhmä varmasti työskenteli hyvin mutta mie mie saatoin olla aina aina huonoin se ryhmän työskentelijä koska mie en oikeen oikeen osannu ja ymmärtäny sitä että mikä se(.) mikä se jutun idea oli(.) mutta sitte pikkuhiljaa ku pääsi kärryille ni kyllähän sitä sitten oma osansa(.) oman kortensa pisti kekhoon”
(E.6.10.)

Kuitenkin ryhmätyöskentelystä ja sitä kautta saadusta vertaispalautteesta muodostui tarinankerronnassa kehittymisen kannalta tärkeä työvaihe. Tämä osoittaa, kuinka merkityksestä jokaisen ryhmän jäsenen panos on ryhmän toiminnan ja oppimisprosessin kannalta (Poikela 2003b, 45).

Kurssin alussa osallistujat oli jaettu kolmeen pienryhmään. Osallistujien vähetessä kouluttajat muuttivat ryhmäjako koulutuksen puolivälissä. Uusi kahdeksi ryhmäksi jako oli kolmen vastaajan mielestä sujunut omalta osalta neutraalisti (E.1., E.8. ja E.10.). Ryhmien uusi jako ei sujunut yksinkertaisesti ja asia herätti kaikissa haastatelluissa tunteita vielä koulutuksen päätyttyä. Kuusi haastateltua koki tilanteen olleen epäreilu, koska osallistujilta ei ollut kysyty mielihpidettä, vaan heidät vain järjesteltiin ohjaajien saaneleman suunnitelman mukaan uudelleen. (esim. E.5. ja E.9.) Osa oli ollut tunnetasolla asiasta järkyttynyt ja järjestely oli vaikuttanut heidän osallistumiseensa ja motivaatioonsa jonkin aikaa (E.4, E.5. ja E.11.).

Ryhmätyön ja ryhmäjaon lisäksi muut käytännön toimet herättivät kysymyksiä, jotka vaikuttivat koulutuksen mielekkyyteen. Ongelmaperustaisessa pedagogiikassa korostuu kuitenkin osallistujien vastuu omasta oppimisestaan. Itsenäisyyttä ja päätöksentekokykyä testataan tutoriaalien eri vaiheissa ja muissa oppimistilanteissa. (Poikela 2003b, 47 - 50.) Aikuisopiskelijan itsenäistymiseen liittyvät myös kuvaukset TarinaMestan työtaivoista. Niitä ei haastateltavien kertomana ollut esimerkiksi yksinkertaista sisäistää ja niitä kuvattiin totutusta vieraiksi, toiminta koettiin sekavaksi tai jopa epämieluisaksi (E.2., E.5. ja E.6.).

Menetelmä koettiin epämieluisaksi, koska sitä ei ymmärretty ja sen hyötyä tarinankerronnan kannalta ei nähty kouluttajien ja toisten ryhmäläisten tavoin. (E.1., E.2. ja E.13) Turhautuminen johti parhaimmillaan välinpitämättömyyteen, josta kumpusi kouluttajien tavoitteleva tapa tuottaa kerrontaa omista lähtökohdista eikä odotuksiin vastaten.

”mä kertakaikkiaan sitte lopuksi niinko kyllästyin siihen koko siihen että no, miten tämä pitäis tehdä miksei kukaan sano sitä minulle mitä m.. mun pitäis tehdä, ni sitten että se lopullinen vapautuminen oli sitten se että mä teen sitten ihan mitä mä tahon”
(E.2.8.)

Tämä vaikuttaa johtuneen siitä, ettei koulutusta kohteen asetettuihin odotuksiin saatu haluttua vastausta, kun menetelmän omaksumiseen keskityttiin turhan tarkasti ja yksityiskohtiin takertuen. E.2. oli kokenut koulutuksen työtavat aluksi nolaavaksi tai epärealistiseksi, koska kameran eteen joutui tietämättä mitä odotettiin. Tämä saattoi viedä huomion itse asialta, vaikka positiivisia tuloksia samalla saavutettiin. (E.2.9.)

Yksi opiskelumenetelmään liitetty ennako-odotusten vastainen yllätys oli itsenäisen työn suuri määrä verrattuna aikaisempiin kokemuksiin opiskelusta (E.6. ja E.13.1.). Toinen tekijä olivat vieraat työmenetelmät, kuten verkkotyöskentely ja aineiston etsiminen, lukeminen ja tekstiksi koostaminen (E.1., E.6., E.7. ja E.12.). Kaksi haastateltua olisi erityisesti kaivannut selkeämpiä toimintaohjeita (E.2. ja E.3.). Epämukavuuden kuvaukset eivät tarkoita sitä, ettei käytetty menetelmä tuottanut tulosta. Oppimista synnyttävien itseohjautuvuusvalmiuksien kehittyminen voi sisältää aikaisempien oppimiskäsitysten horjumista ja uuden vastustusta ennen menetelmän hyväksymistä ja oman kokemuksensa ja oppimisen tarkastelemiseen kykenemistä (Poikela 2003b 50 - 51).

Haastatteluaineiston perusteella voi todeta opiskelijoiden käyttäneen selkeästi paljon aikaa keskittyäkseen menetelmän omaksumiseen ja sen yksityiskohtiin. E.8., E.10 ja E.11 olivat kertomansa perusteella saavuttaneet tasapainon, mutta lopuilla haastatelluilla prosessi oli edelleen kesken tai he eivät olleet tulleet sen kanssa koskaan sinuiksi. Keskenräisyyden tunnelmaa ja kokemuksia välittäneet haastatellut olivat myös niitä, joilla menetelmän omaksuminen oli vienyt paljon energiaa (E.2. ja E.13.).

Muutamaa haastateltua Lapin pitkät etäisyydet haittasivat kirjallisen aineiston saamista etätehtävien tekemistä varten. Lisäksi oikeiden kirjojen löytymiseen olisi kaivattu pieniä henkilökohtaisia vinkkejä, koska muuten aineistoa ei aina ehtinyt saada ajoissa kaukolainoina (E.12. ja E.13.). Kysymyksessä ei välttämättä ollut opiskelijoiden pyrkimys selvittää työstä helpommalla, vaan yleisesti tottumattomuus aineiston etsimiseen. Toisaalta koulutuksen etätehtäviin liittyneet väärinymmärrykset tuottivat välillä hedelmällistäkin materiaalia ja hyviä kertomuksia esitettäväksi. Esimerkiksi poissaolon takia etätehtävän ohjeita ei ollut ymmärretty oikein ja E.4. ja E.10. tuottivat sen tuloksena proses-

simaisesti kirjoittamalla ja Optiman avulla jatkokertomuksen kullankaivajasta ja hänen morsiamestaan.

Haastatteluaineisto ei kerro, mitä ohjaajien toimesta selvitettiin koulutuksen menetelmän käytännössä olevan. Opiskelijoille oli kuitenkin jaettu kirjallista materiaalia ja pidetty pitkiä tietoisuuskäsitteiden menetelmän vaiheista sekä kertomuksen ja kertojan erityispiirteistä. Tästä huolimatta viisi haastatelluista mainitsee erityisesti kuinka heillä oli kestänyt mielestään pitkään ymmärtää, miten ennakkoon itse kerättyä aineistoa ja siitä tuotettua kirjallista esitystä voi hyödyntää kerronnassa ja omissa esityksissä.

”mulla meni jostakin syystä aivan älyttömän kauan että mä edes ymmärsin, että meidän pitää joka seuraavalle kerralle valmistella, siitä niinkun aiheesta joku esitys mä en ollut sitä niinku, tajunnu [...] ni sekin niinkö alko siellä tai jossakin jo vähän aikasemmin mutta se (olivatta) ai näinkö (nauraa) tässä olis pitäny tehdä ni, mä olin aivan sitte niin määkin oon ollut koko ajan tästä aivan hiljaa koska mä luulin että mä oon ainoa näin pöljä”
(E.2.8.)

Aluksi lähijaksolla oli tarinapajoissa esitetty pikaisesti kehiteltyjä hätäisempiä kertomuksia tai luettu lähes juhlapuheiden kaltaisia esityksiä paperista. Kerta kerralta heille oli paremmin avautunut kuin oivalluksena, miten ennakkoon itse kerättyä tietoa voi hyödyntää esityksessä. (esim E.2., E.4. ja E.10.)

Opiskelumenetelmää kohtaan tunnettu tuskastuminen konkretisoitui kolmannella lähijaksolla erään opiskelijan esittämään kertomukseen kääpiöiden salaisuudesta, jota salanimillä esitetyt kurssilaiset yrittivät kertomuksessa selvittää (Koskinen 2012). Kertomus toimi herätteenä ravistellessaan ryhmän pohtimaan, mitä tietoa he oikeastaan yrittivät saada ohjaajilta ja mikä oli kaiken tarkoitus. Kertomuksen muotoon puettu epätietoisuus ja vastauksien etsiminen olivat hyviä kuvauksia kokemuksesta, jossa koulutukseen osallistujat alkoivat ymmärtää, että oppimistulokset riippuvat ensisijaisesti heidän itsensä tekemästä työn määrästä (Poikela 2003b, 50). Viisi haastatelluista nimesi kyseisen hetken sekä sitä seuranneen keskustelun olleen heille tai ryhmälle merkittävä (esim. E.6. ja E.9.). Kurssilaisten keskuudessa oli epätietoisuus ollut yleistä ja tarinan muodossa esitetty väritetty kuvaus laukaisi tilanteen (E.6.29.).

Toisaalta on huomioitava, että alussa PBL-menetelmä oli vieras myös osalle ohjaajista ja tämä paikoitellen aiheutti ristiriitaisen informaation välittämistä ryhmille käytännön toteuttamisesta.

”mä en oikein tajunnu että missä raameissa pyöritään ja miten me niinku, oli vähän niinku semmosta luottamuspulaa sitten koko siihen ohjaukseen ja ehkä seki että ko siinä oli

niinko useita mielipiteitäkin ohjaajillah tuntu aina välillä .hh että miten tää nyt ois hyvä tehdä”
(E.2.8.)

Koulutukseen osallistuneiden mieli osoittautui herkäksi havainnoimaan ohjaajien toimia, sillä ristiriitaisuudet sekä virheet olivat jääneet muistiin (E.3 ja E.5.). Kaksi kertaa haastattelija myös itse toteaa haastattelutilanteissa vasta opiskelleensa menetelmää koulutuksen aikana ja kehittyneensä omasta mielestään loppua kohden. (E.3. ja E.5.)

Yksi haastateltava oli ottanut etätehtävät vakavasti, suhtautuen niihin kuin kotitehtäviin. Pettymys oli jäänyt vahvana mieleen, kun lähijaksolla oli paljastunut, ettei ohjaaja ollut niihin ehtinyt tutustua.

” ((ohjaaja)) mennee sanomaan siinä että tuota(.) että mitäs mitäs tuota ni se teijän teksti että(.) mie en ole kyllä teijän tekstiä nyt kyllä lukenu. minusta oli kyllä aika paha moka että menhee sanomaan siinä [...] että mie en ole kyllä teijän teijän hommaan ole kyllä(.) uhrannu minuuttiakhan koska siin ei olis tarvinnu mithän kovin ihmeitä(..)”
(E.3.3.)

Koulutukseen osallistuneet tiedostivat olevansa erityinen pilottiryhmä ja huomioivat, että joidenkin asioiden toteutuksen muotoa vielä haettiin (esim. E.3., E.8. ja E.10.). ”Nollaeuron” palkkatulot koulutuspäiviltä saivat kuitenkin tarkkailemaan toteutuksen sujuvuutta ja onnistumista sekä koulutuksesta saatavia hyötyjä kriittisesti (E.13.8.). Esimerkiksi ohjaajilta olisi haluttu kysellä kaikki heidän tietämyksensä käsitellystä aiheesta, sen sijaan että tietoverstaan aikana etsittiin asiasanoja ja kartoitettiin ryhmäläisten tietämystä (E.13.8.). Epäselvyyttä olivat aiheuttaneet myös koulutuksen alussa lupauksiksi koetut puheet etätehtävien jonkinlaisesta tarkastuksesta esimerkiksi verkkooppimisympäristö Optimassa (E.3. ja E.5.).

Keskustelu Optimassa ei ollut ajoittain vähäistä pelkästään siksi, että järjestelmän käyttö olisi ollut vierasta. Yleisesti aineistosta muodostuu vaikutelma koulutukseen osallistuneiden näkökulmasta tarve vuorovaikutukseen niin, että Optimassa olisi kaivattu kaikkien osallistujien sekä ohjaajien läsnäoloa. Eräs haastateltava huomautti haastattelussa kolmannen lähijakson jälkeisellä kotimatalla keskustellun siitä, ettei ohjaajilla ollut selkeästi lankoja käsissään.

” mutta jos siinä mennee kaks viikkoa että sinne ((optimaan)) ei tule yhtä [...] kommenttia niin sitte tuota, ni sillä mallin siinä sitte vähän että no ni ja(.) kyllä meillä jossakin vaiheessa oli sitte että(.) poruka autossaki mietittiin et no(.) et ei se nyt ole kaikilla ihan pallo hallussa aina et se vähä ehkä se, ko tietenki se koulutusjuttu oli uus et ei se ole aina tietenkään tota aina”
(E.3.22.)

Kaikki nämä tekijät ovat olleet vaikuttamassa koulutukseen suhtautumiseen ja jopa mahdollisesti koulutuksen kesken lopettaneiden määrään. Koulutuksen vaativuus suhteessa saatuun hyötyyn ei selkeästi ole osallistujien omasta mielestä ollut ainoa tekijä, joka vaikutti opiskelun mielekkyyteen. Tulkitsen haastatteluaineiston kertomaa niin, että toinen huomioon otettava tekijä oli koulutuksenaikainen epä tietoisuus toimintatavoista. Kerrottua ei ollut ymmärretty nopeasti, koska toimintatapa oli aiemmin opituista niin poikkeava.

Koulutuksen aikana muodostui ja silloin myös usein toistettiin ajatus siitä, että nyt ei osallistuta ”papukaija-kurssille”, jossa vain opetellaan ulkoa toistettavia tarinoita. Asia ei kuitenkaan tullut suoraan esille haastateltavien sanomana, vaan haastattelijan aloittamana ja toistamana totuutena eri haastatteluissa. Haastateltavat eivät kuitenkaan kieltäneet näkemystä. Haastattelijan keskustelunavauksen jälkeen esimerkiksi E.10. itse käytti termiä omien mielipiteidensä ilmaisemisessa myöhemmin (E.10.13.). Aineiston perusteella voi todeta, että papukaijakurssi-termin avulla on myös perusteltu ja kerrottu lähijaksoilla, miksi toteutuksessa ei vastattu osallistujien ja erityisesti keskeyttäneiden ennakko-odotuksiin teknisestä tarinankerronnan koulutuksesta (E.2. ja E.10.).

Neljälle valmistuneista oli ollut mielestään yksinkertaista sisäistä ohjeistus ja he myös ilmaisivat tämän. Korostaessaan omaksumiskykyään heistä kaksi erotti itsensä siitä ryhmästä, joka koki sekä ohjeistuksen että opiskelun monimutkaiseksi alusta lähtien (E.8. ja E.10.). Yhdeksi esimerkiksi mainittiin mukautuvaisuus sopeutua uuden menetelmän vaatimukseen, koska osalla oli paremmin kokemusta erilaisissa yhteisöissä ja ympäristöissä toimimisesta jo olemassa. Silloin ei nähty tarpeellista kyseenalaistaa vieraaksi koettuja ohjeita, vaan niiden mukaan oli pyritty alusta lähtien toimimaan. (E.8.9.) Tämä ryhmä vaikutti sietävän epä tietoisuutta ja pystyvän toimimaan luovasti tuntematta tai muistamatta tarkasti opiskelumenetelmän yksityiskohtia. Muut haastatellut kokivat epä tietoisuutta käytännöistä jonkin aikaa tai jopa läpi koko koulutuksen.

Ei voi yksinkertaistetusti sanoa, että tarinankertojaksi opiskeluun liitetty epä tietoisuus TarinaMestassa johtuisi pelkästään ohjaajien ja opiskelijoiden välisen tiedon jakamisen tai vastaanottamisen vaikeudesta. On mahdollista, että aiemmat kokemukset koulunkäynnistä ja ohjaajan tai opettajan auktoriteetista nostivat kynnystä aloittaa keskustelua tarinankertojaksi oppimiseen liitettyistä odotuksista opiskelijoiden kaipaamalla tavalla. Aineistosta välittyy kuva, että lähijaksoilla ja palautekeskusteluissa on puhuttu paljon,

mutta ei aina julkisesti tai suoraan. Muiden osallistujien työtapoja tarkastelemalla ja menetelmiä kopioimalla oli päästy etenemään, vaikka ohjaajilta ei ollut kokenut saavansa kaipaamaansa ohjeistusta.

Tulkintaa kysymysten esittämisen vaikeudesta tukee yhden haastatellun toteamus, että toiset koulutukseen osallistuneet eivät julkisesti olleet kehdanneet nostaa asioita käsitte-lyyn, vaan niihin oli yritetty suostutella toista.

”et monethan yritti mulleki sitä että no niin että ko ties et mä oon semmonen vähän impulsiivinen henkilö, niin et voisiks sä ottaa tän asian esiin, kyllähän mä jotain asioita otinki ei ne ollu läheskään kaikki puheenvuorot niin että mua ärsytti ne vaan siel oli joku muu joka ei saa sanottua mitään”
(E.8.9.)

Ongelmallisiksi koettuihin tilanteisiin ja opiskelun haasteisiin oli yleisesti ottaen saanut haastattelutilanteisiin mennessä ottaa ajallista etäisyyttä. Kokonaisuutta oli saanut analysoida ja pohtia rauhassa. Koulutuksen aktiivisena toiminta-aikana ei siihen ollut välttämättä aikaa tai oma ajatus ei ollut ehtinyt koettua käsittelemään. Tästä syystä loppuhaastatteluissa tarinamestareiden näkökulmasta tullut koulutuksen kehittämisen syvällisin palaute annettiin käytännössä liian myöhään. Huolimatta siitä, että menetelmän toteutusta oli kehitetty jatkuvasti koulutuksen toteuttamisvaiheessa.

Negatiivisestikin koulutukseen suhtautuneet pystyivät määrittelemään positiivisina kokemiaan tuloksia tarinankertojan taitojen kehittymisessään. Oppimismenetelmän ei siis tarvitse olla mieluinen ollakseen tehokas. (E.1., E.2. ja E.3.) Opiskelun ”Hard fun” on käsite, jolla tarkoitetaan ongelmaperustaisen opiskelun kuvaamista sekä hauskojen että vaikeiden elementtien yhdistelmänä. Hauskoja elementtejä ovat esimerkiksi luovuus, leikkisyys ja vapaus, kun taas vaikeimpia puolia ovat opiskelun toiminnan intensiivisyys, ratkaistavan ongelman vaikeus sekä arvojen ja uskomusten muutos. (Barrett, Cashman & Moore 2011, 22.)

Tarinamestareista eniten opiskelunsa tuloksia kuitenkin kykenivät kertomaan ne, jotka eivät haastatteluissa erityisesti kritisoineet koulutusta. He olivat saattaneet kokea hämmennystä ja epä mukavuutta, mutta lopputulos oli enemmän, kuin he olisivat osanneet kuvitella (E.7. ja E.11.). Koulutuksen aikana osallistujat innostuivat niin, että perustivat Lapin Tarinamestarit -yhdistyksen. Tarkoituksena on yhdistyksen toiminnalla jatkaa siitä mihin koulutus jäi ja parantaa yleisesti tarinankerronnan perinteen arvostusta (Lapin tarinamestarit ry:n kotisivut, luettu 12.11.2011). Yhdistyksessä aktiivisimmat ovat

olleet myös niitä, jotka pystyivät kertomaan miten koulutus on heitä hyödyttänyt. He myös toivoivat jatkokoulutuksen mahdollisuutta. (E.5., E.9. ja E.11.)

Yksi selkeästi esille tullut koulutuksessa koettu puute oli kerronnan teknisten taitojen harjoittaminen (esim. E.2., E.3. ja E.4.). Ohjaajat olivat alusta asti systemaattisesti tuoneet esille, ettei koulutus ollut dramaturgian opettelua. Se ei silti poistanut niitä tarpeita ja täyttymättömiä odotuksia, joita tarinamestarit kertoivat yhä olevan puheilmaisuuden tai esiintymisen teknisten taitojen kehittämistä kohtaan. Osittain kouluttajien esittämä näkökulma puheissa hyväksyttiin, mutta siitä huolimatta irrottelevampia ja heittäytymistä vaativia harjoitteita jäätettiin kaipaamaan (E.2. ja E.4.).

Teknisten taitojen harjoittamista sivuttiin jokaisessa haastattelussa. Kuitenkin vain yksi haastateltava viittasi teknisiin taitoihin ilman haastattelijan johdattelua ja tarkoittaen, että monella ja varsinkin keskeyttäneillä oli ollut koulutuksen suhteen väärät odotukset. E.10. luetteli väärät odotukset ja samalla määritteli mitä hän teknisillä taidoilla tarkoitti eli puhetekniikan, tarinan kirjoittamisen ja kertomisen opetuksen odottamista. Hänen mukaansa usea osallistuja oli odottanut annetun tai itse kehitetyn tarinan ulkoa opettelua ja sen esittämisen hiomista.

”ensimmäinen kerta oli mennyt ohite niin minä huomasin että, tää on ihan oikea paikka samoin niinku siellä moni muu sitten huomaa, että heillä oli ollu sitten väärät odotukset ja, alko sieltä jupinaa heti kuulumaan siellä sitten”
(E.10.1.)

E.10. totesi osallistuneensa niin moneen koulutukseen, ettei ollut halunnut odottaa mitään ennen ensimmäistä tapaamista (E.10.1.). Kaikissa muissa haastatteluissa kerrottiin teknisistä taidoista ja niiden odotusten oikeanlaisuudesta tai vääryydestä, mutta näkökulmat tulevat haastattelijan asettamina. Näissä tilanteissa haastatteliija toteaa suoraan haastateltavalla joko olleen väärät odotukset tai kuvaa kuinka muilla koulutukseen osallistujilla on ollut väärät odotukset. (esim. E.2 ja E.13.) Vääriksi koetuiksi odotuksiksi en ole huomioinut niitä, joiden haastateltujen toimesta koettiin ja todettiin olleen erilaisia, kuin mitä koulutus sitten käytännössä oli alkamaan päästyään.

Toinen selkeästi pettymystä koulutuksen aikana synnyttänyt asia olivat poissaolot – kahdesta eri syystä. Tärkeällä hetkellä lähijakson väliin jääminen oli varmasti vaikuttanut siihen, miten kahdesta haastatellusta oli tuntunut siltä, että heidän tärkeimpiin odotuksiinsa ei vastattu (E.2. ja E.3.). Toisaalta poissaolot vaikuttivat myös kaikkiin muihin osallistujiin, sillä koulutuksen alkuvaiheessa lopettaneiden runsas määrä ja muut pois-

saolot vaikuttivat koko ryhmän motivaatioon. Ryhmän toimivuuden varmistamiseksi ja hyvien oppimistulosten saavuttamiseksi on yhteisten tavoitteiden toteuduttava ja kaikkien oltava oppimisesta yhdessä vastuussa (Poikela 2003b 2003, 63 - 64). E.5. oli kokenut muiden osallistujien sitoutumattomuuden erityisen negatiiviseksi ja omaa opiskeluintoa lannistavaksi. (E.5.) Kokonaisuudessaan kriittisimmän palautteen antoi koulutuksen keskeyttänyt haastateltu. Selkeistä oppimistuloksista huolimatta koulutuksen toteutus sai häneltä kritiikkiä ja esitetyt toimimattomuudet olivat omalta osaltaan vaikuttaneet lopettamispäätöksen. (E.3.)

PBL-menetelmään liittynyt koulutuksen aikainen tuskastuminen ei näytä aineiston perusteella liittyneen oppimiseen, vaan siihen että menetelmän koettiin rajoittavan luovuutta. ”Hard fun”-määritelmän mukaisesti vapaus ja leikkisyys ovat tärkeitä tekijöitä yhdessä sisällöllisen haastavuuden kanssa motivoimaan opiskelua ja sen luovia ilmene-mismuotoja (Barrett, Cashman & Moore 2011, 22.). Kuvauksissa ilmenee, kuinka vauhdikas keskustelu ja innokkuus aiheeseen olivat katkenneet, kun ryhmän oli ohjel-man mukaisesti pitänyt hillitä ideointia pysymällä menetelmän työjärjestyksessä tai toi-saalta siirtyä seuraavaan vaiheeseen aikataulullisista syistä (E.4., E.11. ja E.13.). Haas-tatteluaineiston perusteella menetelmä soveltui luovien ja ideointikykyisten ihmisten toimintaan mahdollistaessa ideariihen ja olemassa olevan tiedon esiin kaivamisen, mutta samalla tiukat toimintamallin rajat oli koettu välillä rajoittavaksi. Opiskelun vaikeus ei niinkään ollut liian vaikeasti asetetuissa ongelmissa, vaan niissä ajallisissa raameissa joissa piti työskennellä.

Ryhmän kanssa käymissäni keskusteluissa varmistui, että menetelmä itsessään ei lopul-ta ollut kritiikin kohteena. Sen sijaan PBL:n soveltuvuus intensiiviseen kahden päivän lähijaksoon, johon sisältyi myös tarinankerronnan videoituja harjoitteita, vertaisarvioin-tia ja aikuisopiskelijoiden sekä pienyrittäjien sosiaalista kanssakäymistä, asettuu haas-tatteluaineiston perusteella vaikeaksi toteuttaa. Ajanpuute mainittiin tavalla tai toisella kaikissa haastatteluissa ja lisäksi ohjaajien omassa arvioinnissa (Poikela & Poikela 2012b, 26). Ajanpuute liittyi etätehtävien suorittamisen vaikeuteen, tutoriaali-istunnon tiiviyyteen ja siihen, ettei ryhmän jäsenten epäviralliseen sosiaaliseen seurusteluun ollut riittävästi aikaa, kun lähijaksojen ohjelma oli aikataulutettu tiiviiksi. (Esim. E.1., E.9. ja E.13.) Ryhmän sisäisistä vaikeuksista ja koulutusmenetelmän vieraudesta huolimatta tarinamestarit olivat löytäneet yhteisen sävelen ja halunneet suorittaa kokonaisuuden

loppuun ja valmistua tarinamestareiksi. Toverihenki ja muiden pienyrityksien kanssa kokemusten vaihtaminen oli tärkeää ja yksilötasolla yksi koulutuksen merkittävin anti (E.5 ja E.11.).

Koulutuksen oppimismenetelmäksi valittu ongelma- ja projektiperustainen oppiminen eli PBL oli ymmärrettävä valinta, kun huomioidaan koulutuksen tavoitteet ja ohjaajien taustat. Samalla kuitenkin kokonaisuus asetti heidät sisällöllisesti tarinankerronnan osaamisen suhteen haasteelliseen asemaan. PBL kysyy pedagogisia taitoja, mutta vertaisoppimisesta huolimatta myös ohjaajien laajaa osaamista koulutuksessa käsitellyistä asiasisällöistä (Poikela 2003b, 43 - 44). TarinaMestassa sisällölliset kysymykset koskettivat laajasti matkailua, kulttuuri- ja perinnetietoa sekä käytännön kokemusta tarinankerronnasta ja esiintymisestä. Etätehtävien lukeminen ja läpikäynti olisi vaatinut tasaista ja jatkuvaa toteutusta onnistuakseen tavalla, jota koulukseen osallistuneet odottivat ennakkoon annetun tiedon perusteella sekä tarvitsivat koulutuksen aikana säilyttääkseen motivaation- sa (Poikela 2003b, 39 - 40).

4.2.2. Koulutuksen kehittämät kertojan osa-alueet

Tarinamestarin koulutusohjelman ensimmäinen kurssi päättyi kesällä 2010. Loppuhaastatteluita tehtäessä oli haastatelluille kertynyt lisää kokemusta verrattuna koulutuksen alun tunnelmiin ja odotuksiin. He pystyivät loppuhaastattelussa arvioimaan kehittymistään niin omien tuntemuksien kuin koulutuksessa opeteltujen arviointimenetelmien pohjalta. Valmistuneet tarinamestarit olivat haastatteluaineiston perusteella jo ennen TarinaMestaa hakeutumista pohtineet erilaisia tapoja kertoa ja tuottaa kerrottavia sisältöjä. Koulutus oli tästä huolimatta sysännyt osallistujat tutkimusmatkalle ja tuottamaan kerrottavaa ympäröivästä maailmasta. (E.4. ja E.7.)

”mie nyt olen löytänyt tai mie olen niinko mielestäni päässy jäljilleni siitä että mi millä tavalla mie voisin kertoa näitä tarinoita ja mie niinku tavallaan olen löytänyt sen [...] se on niinko avautumassa mulle vasta et se mie en ole sillä tavalla vielä siinä valmis mie olen nyt ruvennu nyt [...] et se avasi tien jota mie nyt kuljen si se oli se niinku elikkä .hh se ei ole ei ole mikhän valmis semmonen minkä mie voin niinku sanoa että tämä tämä ja tuo(,) vaan et tavalhan mä olen lähteny matkalle ja mä olen siellä tiellä ja se avas sen tien(,) ja nyt mie kuljen sitä”
(E.7.2.)

Koulutuksen jälkeen kertomuksen kehittäminen oli lähtenyt oivaltaen prosessoitumaan tilanteista, jotka olivat hyvinkin arkipäiväisiä sattumuksia, työtilanteita tai kohtaamisia. (E.3. ja E.4.) Kaivola-Bergenhøjn mukaan kertojan repertuaarin kehittyminen on aktiivinen prosessi, jossa nähtyä, kuultua ja koettua on syytä sulatella hetki mielessä ja omien elä-

mänkokemusten läpi ennen kuin sisällöt ovat esittämisvalmiita (Kaivola-Bergenhøj 1989, 49).

Tarinan kertomisen oppiminen kerrottiin haastatteluissa olleen yksi koulutuksen tulos. E.7. kuvasi kuinka hän konkreettisesti oivalsi kurssin aikana miten tarinan voi tuoda näyttämölle itse kertomalla. Tämä kehitys oli alkanut lukemalla kirjallisuutta ja tähän koulutuksen aikana tekemäänsä pohjatyöhön hän oli tyytyväinen. (E.7.2.) Tarinan rakentamisella ja kertomisella E.9. tarkoitti puolestaan, että kerätyn tiedon pohjalta ryhmän jäsenet oppivat rakentamaan tarinoita, esimerkiksi dramatisoimaan faktatietoa kiinnostavaan muotoon. Näin tehdessään osallistujat saivat konkreettisesti kokea, että kyky välittää haluamaansa tietoa kehittyi ilman rekvisiitan käyttöä. (E.9.14.)

Faktatiedon välittämisessä onnistumisessa ei tarkoitettu henkilökohtaisten mielipiteiden esittämisessä kehittymistä, vaan oman tulkinnan parantumista sekä kertojalle tarpeellisen sisältöjen prosessoinnin ja mielessä jatkuvasti tapahtuvan tarinakäsikirjoittamisen käynnistymistä. Kaivola-Bergenhøj on todennut, ettei jatkuvalla prosessilla tarkoiteta kuitenkaan kaiken mahdollisen ympärillä olevan tiedon omaksumista, vaan omaan mielenkiintoon pohjautuvaa tarkkailua, jonka pohjalta luodaan uutta kerrottavaa (Kaivola-Bergenhøj 1989, 49). Tanskalaisia tarinankertojia haastatelleen Andersenin mukaan kokeneet tarinankertajat katsovatkin, että kertojan kokemusta osoittavia merkkejä ovat heistä kyky luoda uusia sisältöjä ja varioida kertomaansa. (Andersen 2011, 50).

Esiintymisen harjoittelun myötä osallistujille kehittyi kyky eläytyä kerrontaan, kunhan sisältö tuntui luonnolliselta ja omalta. Yhtenä esimerkkinä mainittiin Samuli Paulaharjun teoksien pohjalta harjoituksissa kerrottu tarina. E.7. ei mielestään ollut onnistunut esityksessä, koska tarina oli hänelle itselleen vieras. (E.7.15.) Positiivisena kokemukse-
na E.11. kuvasi yleismaailmallisen teeman ympärille ja tunteisiin vetoavan kerronnan rakentamisen helppoutta. Tämä oli osa koulutuksen tuloksena kehittyneitä persoonallistunutta ja vähemmän opasmaista kerrontatyylejä.

”[...] ehkä mä pistän vielä enemmän itteni likoon ku niinko sen oman persoonallisuuten mut sitte se että se epäopasmainen on se että et opaskoulutuksessahan on aina se että, opas ei koskaan puhu itsestään mitään [...] ja se mikä tän mukana on tullu että(,) et niitä, ihan oikeesti sinne voi kertoa jotakin omakohtastah ilman että se kärsii se, tilanne.”
(E.11.15.)

Haastatellun nykyinen esiintymistyylei oli hänestä itsestään enemmän esiintyvään taiteilijaan kuin perinteisiin opaspalveluihin verrattavaa ammatinharjoittamista. (E.11.15.)

Kerronnan onnistumisen kannalta merkittävät esiintymistaidot olivat koulutuksen aikana parantuneet erityisesti kameraharjoittelun ja siitä saadun vertaispalautteen avulla. Lisäksi ohjaajat antoivat palautetta. (Poikela & Poikela 2012b, 23.) Kaikissa haastatteluisa tuotiin esille, kuinka kurssilla annettu palaute auttoi kaikkia osallistujia kehittämään itseään ja löytämään omat virheensä esiintyjänä. Suora palautteen antaminen yhdistettynä kameratyöskentelyyn ohjasi heitä huomaamaan virheitä, manereita ja kehittymisen kohteitaan esiintyjinä (esim. E.1., E.4 ja E.9.).

E.5. kertoi ylimääräisen liikkumisen vähentyneen ja puheen hidastuneen esiintymislanteissa ja E.1. itsereflektoinnin kyvyn kehittyneen kameraharjoittelun tuloksena. Esitysten analysoinnin apuvälineestä eli videokameran käytöstä oli koulutuksen aikana keskusteltu paljon. Toisia kameratyöskentely oli häirinnyt, mutta E.1. kuitenkin totesi, ettei ollut kuullut kameran ketään vielä syöneen.

”sitte se ku se näki itse siinä filmillä sitten niin(,) huomaa itte ne omat virheet mitä tekee et vaikka okei kai siit nyt oltiin aika montaa mieltä just siit kuvaamisesta mutta, minusta se on kauhean tärkeä asia eikä tuo kamera oo kettää viissiin syöny tähän päivään mennessä että, siihen joko kiinnittää huomiota tai sitten ei kiinnitä huomiota että ehtottoman tärkeä juttuhan toi on, sitä mie en mee sanomaan, että lisääkö se sitten vai vähentää rohkeutta, varmasti saattaa tehdä niinki mie en koe sitä sillätavalla ”
(E.1.31.)

Henkilökohtaisimmissa muistoissa, kuten E.5. ja E.7. kerronnassa paljastuu ,kuinka kameran edessä esiintyminen ja sen jälkeen omasta suorituksesta esitettyjen arvioiden kuunteleminen ei ollut aina helppoa jännityksestä johtuen (E.5. ja C.7).

Edellä mainituissa kuvauksissa paljastuu, kuinka kertojan taitojen kehittymiseen on lähijaksoilla ja fyysisillä tapaamisilla ollut suuri merkitys. Tämä tulee esille myös poissaolojen kautta. E.8. oli ollut pois siltä kerralta, kun tarinan käsitteisiin ja esiintymiseen liittyviin maneeritapoihin oli tutustuttu haastattelijan pitämässä tietoisuudessa ja sen jälkeen esitysten arvioinneissa käyty erityisen tarkkaan läpi. Käsitellystä aineistosta koostettiin vaihtelevasti materiaalia poissaolleille Optimaan. Lisäksi oppimisen kannalta merkittäväksi muodostunut vertaispalaute jäi hänellä puuttumaan (E.8.15.). Asia ei ollut pelkästään hänen tiedossaan, vaan poissaolosta johtuneista puutteista sisällössä ja esiintymisessä mainittiin toisessa haastattelussa. Toiset olivat huomanneet, että yksi poissaolo saattoi näkyä esityksissä koko loppuajan, kun muut olivat päässeet tietyistä manereistaan eroon tai kehittyneet jonkun kerronnallisen sisällön jäsentämisen suhteen eteenpäin. E.9. antoi vertaispalautteelle suuremman arvon kuin tarinankerronnan ja muun teorian oppimiselle tietoisuuksissa.

Työssään matkailijoiden parissa pitkään kerrontaa tehnyt E.6. ilmaisi, ettei usein saa asiakkailtaan kommentteja. Hän oli aiemmin ollut siinä luulossa, että asiakkaat olivat yleensä tyytyväisiä ja kaikki on mennyt hyvin. Nyt kurssilla oli ollut haastavaa ja sitä kautta mielenkiintoista, kun lähijaksolla hänen esityksiään oli tiukasti analysoitu vertaispalautteen voimalla. Analysoinnissa oli haettu pieniä yksityiskohtia siihen, miten hän saisi esiintymistä ja kerrontaa vielä paremmaksi. Omasta mielestään E.6. oli kuvitellut olevansa jo ”valmis kertoja”, kunnes oli osallistunut koulutukseen. (E.6.15.) Haastatteluvälineiston perusteella hän koki tulleet mestarikertojaksi ja varmemmaksi esiintyjäksi koulutuksen avulla, kun aikaisemmin hän oli vain luullut olleensa sellainen.

Neljä vastaajaa totesi, että rehellinen palaute toisilta kannusti ja antoi itsevarmuutta (esim. E.9. ja E.10.) Kriittinen palaute auttoi huomaamaan epäonnistumisen kerrontatyössään, koska kuulijat eivät olleet ymmärtäneet, mitä kertoja oli halunnut heidän kuulevan. (E.1.18.) Annetuista palautteista ja niihin suhtautumisesta nousi esille ongelma-perustaisen oppimisen vahvuus – ryhmän korjaava voima. Jokainen osallistuja asettui yksitellen kameran eteen ja kohtasi tilanteen jännittävyyden. Esitystä kehittävä ryhmän korjaava palaute koettiin yhden vastaajan mielestä erittäin tärkeäksi. Aina ei edes kaivattu teoreettista opetusta, vaan yhteisöllinen toiminta koettiin olleen tärkein tuki kertojana kehittymisessä. (E.9.) Jopa tietty suoruus ja kommenttien raakuus itseä ja toisia kohtaan sallittiin, kun todettiin, ettei hymistely anna mitään eikä vie esiintymisen tasoa eteenpäin. (E.1. ja E.6.)

Annettu palaute ei koskenut pelkästään esitystä, vaan tarinan sisältöä ja joskus myös etätehtävien tekemistä (E.6., E.8. ja E.14.). E.6. kertoi esimerkkinä, että oli saanut tarinapajojen jälkeen palautetta, etteivät esitykset olleet hyviä tai valmiita. Kokemus opetti, etteivät hätäisesti kyhätyt kertomukset menneet muiden osallistujien muodostamasta raadista läpi, vaan vaativat parempaa valmistelua. Kertomisen tekniikan taitojen kohdalla hän ei kokenut oppineensa uutta, mutta positiivinen palaute paransi itsetuntoa, kun hän oli huomannut tehneensä esiintyjänä intuitiivisesti työtään oikein. (E.6.15. ja C.6.)

Tarinamestarit harjoittelivat keväällä 2010 yhdessä kouluttajien kehittämää näytön arviointimenetelmää. Näytön kriteerien (LIITE2) yhtenä tarkoituksena oli kehittää itse- ja vertaisarviointia niin, että kriteerejä olisi mahdollista hyödyntää oppimisessa ja mahdollisesti tulevaisuudessa omassa ammatillisessa kehittämisessä. (Poikela & Poikela 2012, 27, 30). Koulutus päättyi näyttöihin aitoihin työympäristöihin lavastetuissa asiakastilanteis-

sa tai yhteisyleisöesityksessä kirjastolla. Eniten kykyä arvioida itseään näyttää kuitenkin kehittäneen kameratyöskentely, joka opetti tarkkailemaan itseään katsojan silmin (E.1.; E.5. ja E.14.). Lisäksi arviointikriteerien kerrottiin olleen aluksi vaikeita hahmottaa, vaikka harjoittelu oli kehittänyt ymmärrystä siitä, mitä niissä tavoiteltiin (E.5. ja E.7.).

Oman suorituksensa arviointiin kykeneminen on yksi ongelmaperustaisen oppimisen menetelmän tavoite (Lähteenmäki & Uhlén 2011, 144 - 145, 156). Työn suorituksen arviointi oli myös yksi TarinaMestan tavoitteista. Koulutukseen osallistuneille siitä tavoiteltiin tulevaisuuden esitysten itsearvioinnin apuvälinettä. (Poikela & Poikela 2012b, 23.) Siinä onnistuttiin, vaikka näytön kriteerit eivät haastatteluaineiston perusteella vaikuta olleen erityisen merkityksellisiä haastatelluille (E.12. ja E.13). Toisaalta näytön arvioinnin kriteerit sisälsivät samoja piirteitä arvioinnin perustana, kuin millaiseksi haastatellut mielsivät hyvän kertojan ominaisuudet (E.6.; E.10. ja E.11.). Vaikuttaa siltä, että tarinamestarit omaksuivat kriteereistä heille hyödyllisimmät ja yksinkertaisesti ymmärrettävissä olevat.

Tarinamestareiden harjoittelemat matkailutarinat ovat yksilöllisistä eroistaan ja osittaisesta valmistautumattomuudesta huolimatta olleet enemmän Kaivola-Bergenhøjn luokittelun julkisen esiintymisen (public performance) kaltaista ja etukäteen suunniteltua kerrontaa (Kaivola-Bergenhøjn 2011, 38). Esitykset toteutettiin aina tarinapajan harjoitustilanteissa ja pienen estradin kaltaisessa esiintyjälle varatussa tilassa. Osa tarinamestareista oli suunnitellut tarinatuissa videokameran edessä toteutettavan esityksensä etukäteen, joko mielessään tikkaiksi, sisällöltään muuten hyvin tarkkaan jäsenyneeksi tai koulutuksen alussa jopa eteensä muistilapulle kootuksi (esim. E.3. ja C.4.). Kuitenkin oli aina muutamia, jotka esittivät lähes valmistautumatonta, tilanteeseen heittäytävää kerrontaa (esim. E.10. ja C.10; E.13. ja C.13.).

Kaksi kertojaa hyödynsi muutamassa harjoittelutilanteessa selkeästi samankaltaisia kertomussisältöjä kuin he käyttivät työssään toimivasti (C.1. ja E.1.; C.6. ja E.6.) Tämä ei ole yllättävää, sillä Pasi Engesin mukaan kertomuksen kiinteä muoto voi olla osoitus siitä, että kertomusta on toistettu paljon tai kertoja on varma sisällön oikeellisuudesta (Enges 2012, 104 - 105). Harjoiteltu, kiinteä ja valmisteltu kerronta voi olla myös harjoittelun tulosta. E.7. ilmaisi selkeästi valmistellun, julkisen ja suorassa kontaktissa yleisöön tapahtuvan kertomisen määrän kasvaneen koulutuksen myötä.

Lene Andersen on tutkimuksissaan tullut siihen tulokseen, että valmisteluista huolimatta kertojat eivät tuota kertomusta samalla tavoin jokaisella kerralla, vaan sen sisältö vaihtelee riippuen yleisöstä, tilasta ja kertojan mielentilasta. (Andersen 2011, 48 - 51.) Tämä on yhdenmukainen Kaivola-Bergenhøjn tutkimuksen kanssa, joissa hän kansankertojia tutkiessaan havaitsi heidän huomioivan kerrontaa tuottaessaan tilanteen puhutut sekä puhumattomat elementit (Kaivola-Bergenhøj 2011, 34). TarinaMestan harjoitustilanteissa uusiokäytetyissä kertomuksissa hyödynnettiin luovasti yhdistäen matkailijoille jo ennen toistettuja ja erityisesti tunteisiin vetoavia tai viihdyttäviä kerronnan sisältöjä niin, että niihin lisättiin koulutuksessa opittua faktatietoa. (C.1. ja C.6.)

Koulutuksessa opittiin lisäksi Kaivola-Bergenhøjn määrittelemään henkilökohtaiseen (private presentation) kerrontaan kuuluvaa vuorovaikutusta ja monimerkityksellisyyttä, joten Tarinamestarin koulutusohjelman voi todeta harjaannuttaneen kertojalta odotettuja taitoja erilaisissa tilanteissa ja esiintymisympäristöissä. (Kaivola-Bergenhøj 2011, 38.) Ennen koulutusta yleisön edessä jännittämään taipuneet haastatellut kertoivat, kuinka olivat yllättäen huomanneet, että yleisöön oli ollutkin helppoa ottaa kontaktia. Samoin esiintymisen vapaus, rohkeus kohdata asiakkaat ja esiintyjän itsevarmuus olivat heillä löytyneet nopeasti. Harjoittelun myötä E.2. ja E.5. esimerkiksi uskalsivat katsoa yleisöä silmiin, samoin kuin kameraa, vaikka aluksi ja välillä edelleen asia oli heistä tuntunut todella epämieluisalta. (esim. E.2. ja C.2.; E.5. ja C.5.)

Tutkimusaineisto ei paljasta, puututtiinko harjoitustilanteessa esimerkiksi siihen, että esityksen aikana persoonamuoto kertomuksessa vaihtui kahteen tai jopa kolmeenkin kertaan (esim. C.6 ja C.9). Huolimatta siitä, että vertaispalautteen yhtenä piirteenä on ollut suora ja yksityiskohtiin puretuva palautteenanto, on huomiot pyritty pitämään kuulijoiden näkökulmasta merkityksellisissä seikoissa. Pienestä asiasta huomautettiin vain jos se häiritsevää (E.9.).

Verrattuna Anna-Leena Siikalan (1984) ja Annikki Kaivola-Bergenhøjn (1986) tutkimuksiin palkattomista kansankertojista, tarinamestareilla oli selkeästi harjoitustilanteissa rooleja ja ajoittain pukeutumista kokeilumielessä vahvistamaan antamaansa mielikuvaa. (esim. E. 1. ja C.1.; E. 13. ja C.13.) Kun tarkastelee koulutuksen alussa tuotettua kerrontaa, niin voimakkaasti opastaustaisilla haastatelluilla vahvistui koulutuksen aikana uskallus roolin ja kerronnan fiktiivisyyden lisäämiseen (E.11. ja C.11.; E.12. ja C.12.). E.11. kertoi kuinka opaskoulutuksessa painotus oli aina ollut faktatiedolla ja

oman persoonan etäännyttämisellä. Harjoitusten myötä esiintymisen tyyli oli hänellä muuttunut enemmän tarinoitsijaksi. Muutamat haastatelluista jatkoivat ennen koulutusta käyttämällään tyylillä eli joko neutraalilla pukeutumisella tai käyttäen pukeutumista kerrontaa tukemassa. (esim. E.1. ja C.1.; ja E.9. ja C.9.). Roolien avulla oli mahdollista helpottaa omaa kerrontaansa ja pukeutuminen vahvistaa otettua roolia (C.6. ja C.13.).

Kehitys kulki myös niin, että osalla rooliasujen tai käsityöelementtien käyttö osana kerrontaa oli ollut voimakkaampaa koulutuksen alussa, mutta koulutuksen myötä haastatellut olivat vähentäneet sitä. He uskalsivat kertoa omansa itsensä, ilman tarvetta tukeutua apukeinoihin. (esim. E.5 ja C.5; E.6. ja C.6.) Tämän muutoksen tiedostivat toiset kurssilaiset ja he olivat aiheesta ryhmänä keskustelleet lähijaksojen aikana (E.9. ja E.11.). Toisille koulutus on tarjonnut avartavan kokemuksen ja turvallisen mahdollisuuden kehittää omia taitojaan uuteen odottamattomaan suuntaan. He eivät enää vaikuta tarvitsevänsä esiintymisensä tueksi omaa verstastaan tai käsitöitä itsensä ja yleisön väliin. Tarinamestarit olivat selkeästi pystyneet ottamaan oppimansa suoraan käyttöön esimerkiksi teatterin tekemisessä ja matkailutyössään.

Aineiston perusteella kertojat ovat ennen koulutusta kertoneet enemmän Kaivola-Bergenhøjn määrittelemässä intiimissä yksityisessä (private presentation) tilassa, mutta askel askeleelta totuttautuneet julkiseen estradilla tapahtuvaan valmisteltuun (public performance) tilanteeseen (Kaivola-Bergenhøjn 2011, 38). Kehitys ja esiintymisympäristön muutos on ollut Richard Baumanin tutkiman itseoppineen kansankertoja Ed Bell'n kaltainen. Esiintymistilanteiden ja -paikkojen muututtua julkisemmiksi, muuttuivat myös kerronnan sisältö yleismaailmallisemmiksi, jotta perinneainesta tuntematon yleisö pystyi seuraamaan kerrontaa. (Bauman 1986, 81, 103.)

Kieli on ollut yksi ilmaisun osa-alue, johon TarinaMestan koulutuksella on ollut vaikutusta, esimerkiksi kun kerrontaan sisällytettyyn tiedonvälitykseen on esityksissä kiinnitetty huomiota. Osaava kertoja voi puheen kautta ylläpitää perinnettä esittämättä perinteen konkreettisia elementtejä suoraan kerronnassa. Kielen ilmaisut eivät ole passiivinen instrumentti, vaan niiden avulla kertoja voi herättää kuulijan huomion ja viestiä sisällön arvokkuudesta. (Briggs 1988, 8 - 9.) Lene Andersenin mukaan osa kertojista tietoisesti käyttää vanhoja ja jo käytöstä poistuneita sanoja korostaakseen esittämänsä sisällön historiallista arvokkuutta (Andersen 2011, 46). Silloin käytetyn kielen ja ilmaisujen kohdalla kertoja käyttää yhtäläillä valtaansa kuin esimerkiksi valikoidessaan esitettävää

sisältöä (Lehtonen 1996, 119 - 120). Näiden tutkimusten perusteella voisi kuvitella kertojien kiinnittävän paljon huomiota koristeellisiin ilmaisiin.

TarinaMestassa harjoitteluissa oli kiinnitetty huomiota kertojalle tärkeään työvälineeseen – kielelliseen ilmaisuun. Kuitenkaan tarinamestarit eivät tarinapajan esityksissään vältelleet tai korostaneet murreilmaisuja (esim. C.7. ja C.13.). Kertojan tehtävänä on Richard Baumanin mukaan esiintymisen työvälineillään, kuten kielellä, aloitustavoilla ja perinnesisällöillä mahdollisesti lisätä ymmärrettävyyttä. Juuri nämä seikat ovat keskeisiä, koska esiintyjällä on suurin vastuu esityksensä ymmärrettävyydestä. Puheella on aina kiinteä yhteys ympäröivään kulttuuriin ja sen resursseihin. (Bauman 1984, 11, 15 - 17.) Haastatellut tarinamestarit olivat tiedostaneet tämän, eivätkä tavoitelleet vanhakaltaisia ilmaisuja saadakseen arvostusta. E.11. kertoi ennemmin pyrkivänsä avaamaan sisältöjä kertoessaan niin, että kaikki kuulijat ne ymmärtäisivät. (E.11.)

Tarinamestareita kannustettiin koulutuksen aikana panostamaan siihen, miten faktaa kerrotaan niin, että jokainen kuulija sen pystyy ymmärtämään. Siihen myös haastateluissa todettiin esityksien valmisteluissa ja esitystilanteissa kiinnitettävän huomiota. (E.9. ja C.9.; E.10. ja C.10.; E.11. ja C.11.)

”siinä pitää panostaa siihen et miten faktatkin voidaan kertoa niin että että historiaalukematon, lapsi pystyy jotenkin niinku mieltämään et mistäs on kysymys eli se siellä .hh siellä vaaditaan yksinkertaistamista ja yksinkertaistaminen on aina vaikeeta.”
(E.11.15.)

Kerronnan ja sen sisältöjen vaatimaa yksinkertaistamista pidettiin vaikeana taitona (E.9, E.10. ja E.11.). Muutokset kerronnan sisällössä ovat toteuttamisen vaikeudesta huolimatta tärkeitä, sillä ne avaavat kertomukset yleisölle. Kuulijoiden huomiota ei nykyään tavoitettaisi ilman kertomuksen modernisointia. (Andersen 2011, 46 - 47, 52; Honko 1990, 114) Kertomusten modernisointi on kertojan vallankäyttöä. Kuuntelijalla on kuitenkin mahdollisuuksia hyväksyä tai hylätä kertojan uskottavuus ja sitä kautta tämän valta-asema. Kertojan asema pitää vuorovaikutuksen lisäksi ansaita myös sisällön suhteen, joten sisällön modernisointi on tehtävä kuuntelijoita kunnioittaen kaikilla tasoilla. (Lehtonen 1996, 119 - 120.)

E.9. kertoi kuinka tiivistämistä harjoiteltaessa kurssilaiset olivat oppineet seuraamaan ajankäyttöä ja huomioimaan, mitkä sanat olivat kerrotulle tarinalle oleellisia ja mitkä täytesanoja ja turhia sivujuonia. Ennen jokaisen tarinatuvan harjoitusta osallistujilla oli tiedossa, kuinka pitkä kertomus saisi olla sillä kertaa. Ajan lähestyessä loppua koulutta-

jat ilmoittivat jäljellä olevan ajan ääneen ja nämä tilanteet tallentuivat myös nauhoitteille. Tarinapajojen videoaineistosta paljastui, kuinka kerronnan taidot kehittyivät samalla, kun tarinamestarit oppivat rakentamaan tarinaa ja tiivistämään sisällöt vaadittuun aikaan. (C.2., C.7. ja C.13.)

Kehitys suhteessa aiempaan harjaantumattomuuteen oli ollut helppo havaita omien kirjallisten töiden ja aiemmin kerrottujen matkailutarinoiden hioutumisen kautta. Esimerkiksi koulutuksen alussa ongelmana olleet turhat toistot olivat jääneet kerronnasta pois. Tilalle oli tullut sisällöllisesti ehjemmät kokonaisuudet. (E.9.15.) Lukuisista kameran edessä toistetuista harjoitteista huolimatta vastaajista neljä koki ja kuvasi pettymystä siitä, etteivät olleet oppineet välittämään tietoa niin, että se olisi ymmärretty kertojan mielestä oikeasta tai tavoitellusta näkökulmasta (E.1., E.7., E.10 ja E.10.).

Tutkimusaineiston perusteella voidaan ja joudutaan kerrontaa matkailuympäristössä toteuttamaan hyvin monella eri tavoin – huolimatta siitä, että mielikuvat Lapin tarinankertojista voivat olla nostalgisia. Käytännössä matkailukerronta on useimmiten jotain muuta kuin piippusuisen erämiehen tarinointia kannonnokassa (E.11.6.). Toisaalta koulutuksen myötä oli osalle haastatelluista kehittynyt kertojasta eräänlainen ideaali muoto, joka tiedostettiin, vaikka siihen ei itse pyritty tai sellaiseksi ei oltu kehittymässä (E.7.; E.10. ja E.11.). Ideaaliksi muodoksi mainittiin kahdessa haastattelussa erämiehen tarinoita kertova tarinamestari ja sellaiseksi yksi koulutukseen osallistunut henkilö nimettiin. (E.7. ja E.11.). Muiden haastateltujen kohdalla ei ollut selkeitä yhteneviä ideaaleja kertojatyyppejä. Kaikkia tarinamestareita yhdistävät kuulijat eli paikalliset Pohjois-Suomen yhteisöt sekä asiakkaat, jotka heidän kohdallaan voivat olla niin matkailijoita, juhlavieraita tai muuten kertomuksista kiinnostuneita. On mahdollista, että matkailijoiden odotukset erätarinoita kertovasta tarinoitsijasta ja koulutuksen myötä herännyt tietoisuus perinteen ja kerronnan mahdollisuuksista, kannustivat haastateltuja tekemään tarvittavaa taustatyötä ja jopa pyrkimään esitystensä sisällöissä vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin.

Jokainen haastateltava totesi matkailukerronnan kannalta tarpeellisen tietomäärän Lapista lisääntyneen koulutuksen aikana. Kahdelle oleellisinta ja samalla vaikeinta oli koulutuksen oppien mukaisesti isojen sisältöjen käytännön hyödyntäminen eli pieneen tiivistämisen taito. (E.10. ja E.11.) Haastatellut kertoivat myös, kuinka tietoa ja yleisesti laajentunutta tietopohjaa pystyttiin hyödyntämään jokapäiväisessä työssä (E.4.18. ja

E.11.18.) Esimerkiksi aiheina mainittiin poro (E.9.14) ja kalastus (E.4.18.). E.5. ja E.12. olivat koonneet kaikesta verkkoympäristö Optimaan tuotetusta materiaalista ja muistiinpanoistaan kansion, tietopankin, jota he edelleen hyödynsivät työssään. Toinen heistä tunnusti, että kansio oli hänen aarteensa koulutuksen jäljiltä. Se sisältää kaikki ”matkailutraaman dramaturgiat”. (E.5.14.) Käytännössä E.5. on hyödyntänyt oppimaansa tietoa esimerkiksi niin, että oli toisen osallistujan tekemän etätehtävän lähdeluettelon pohjalta etsinyt tarvitsemansa kirjat ja sieltä saanut tietoa Lapin yrteistä (E.5.18.).

Tiedon hyödyntäminen ei jäänyt vain kerätyn materiaalin opetteluun, vaan opitun hyödyntäminen tuli konkreettisesti esille, kun oivallettiin faktatiedon soveltamisen uusia mahdollisuuksia.

”että se historiallinen totuus voi olla myös fiktiivinen totuus”
(E.5.4.)

Kansiosta oli tullut konkreettinen työkalu, mutta sellaiseksi käsitettiin myös yleisesti lisääntynyt tietomäärä. (E.11.18.) Yleis- ja paikallistieto ovat tärkeitä kertojan työkaluja, sillä perehtyneisyys kiinnittää kertojan kertomistilanteen ympäristöön, vaikka hän ei paikkakunnalta olisi kotoisin. Silloin taustatietoon joutuu tutustumaan haastatellen, arkistoaineistojen tai kirjojen välityksellä. Kertomukset ja tarinat eivät synny itseksensä tai tipahda taivaalta, vaan niillä on aina jotain historiallista, yhteiskunnallista tai vuorovaikutteista pohjaa siihen kulttuuriin, missä ne syntyvät (Kohler-Riessman 2008, 105). Vuorovaikutteisuudesta ja ideoiden kehittelystä Linda Dégn on todennut tutkimuksiansa perusteella, että nykyään kertojat lukevat ja kuulevat eri versioita tarinoista, ennen kuin kertovat niistä oman persoonallisen versionsa (Dégn 1995, 38.)

Kurssin aikana aiemmin oppaan työssä faktatietoon lähes täysin nojannut E.11. oli opinut, miten kummalliselta kuulostavaankin juttuun ja kansantarinaan on taustalla todellinen tapahtuma. Uudesta aluevaltauksesta innostuneena hän koki näiden tietojen esille tuomisen nykyisessä matkailutyössä positiiviseksi ja jopa ihanaksi asiaksi. Tietopohjalla hän ei silti tarkoittanut oman osaamisensa esittelyä matkailijoille yksityiskohtien avulla, vaan sitä että on helpompi tuottaa kerrottavaa, kun on jotain todellista faktaa esimerkiksi historiasta mihin kerrontansa voi nojata. (E.11.)

Haastatelluista kolme koki, että oman tarinan ja perinteen vahva tuntemus auttaa luoviin kerronnassa eteenpäin erityisesti, kun muistista voi poimia luotettavaa tietoa käyt-

töön. (E.3., E.9. ja E.10.) E.10. kertoi kuinka luottamus kertojan taitoihin oli kasvanut vuoden aikana paljon.

A: [...] minkä mä siis opin tosiaan, jos tarinaa tai jotakin .. juttua pitää kertoa, niin sen minä opin niinku ittestäni että kuhan vaan avaa suunsa ja rupeaa kertomaan. [...]
(E.10.13.)

Laaja tietomäärä ei hänestäkään automaattisesti tarkoittanut kerronnallisesti hyvää esitystä. Hänelle yksi kurssin anti oli ollut ennestään kehittyneet aineiston keruutaidot (E.10.13.).

Kokemus oli selkeästi yksi haastatteluissa ilmaistu kertojan esiintymisvarmuutta lisäävä tekijä. Tästä huolimatta, kahden haastattelun mielestä tarvitaan kehittyneitä mielikuvitusta erityisesti sisältöjen luomisessa, koska loppujen lopuksi kerronta kumpuaa ihmisen vahvuudesta ja karismasta (E.10.12. ja E.4.14.).

”siihen vaikuttaa tän tarinakertojan mielikuvitus ja perssoona.. siis, ei siis ilmeisesti ei mitään hyvä tarinan kertojaa voi olla jos ei oo mitään semmosta niinkun henkilökohtaista karismaa ja meriittiä takanaan ei”
(E.10.12.)

Eniten matkailukerrontaa tehneet kokivat, että koulutuksessa kerätyn tiedon avulla oli yhä helpompi lähteä esiintymään tilanteeseen kuin tilanteeseen (esim. E.6., E.10. ja E.11.). E.10. kuvasi tunnetta kuin vapaalla pudotuksella tietopohjan päälle niin, että sen päälle pystyi taas kerrontaa rakentamaan uudelleen. (E.10.18.)

Työssään E.10. ja E.11. olivat konkreettisesti kokeneet, kuinka he improvisoidessa pysyivät nyt hyödyntämään laajaa tietopohjaansa. He totesivat haastatteluissa, että matkailijat saattavat kysyä hyvin laajasti eri asioita ja suunniteltu opastus- tai tarinakäsikirjoitus menee melkein aina jollain tasolla uusiksi poikkeamien seurauksena. (E.10. ja E.11.) Kertojan tulee siis olla sanavalmis ja kuulijoidensa erityistarpeet huomioiva. Kaikkien kuulijoiden tulee ymmärtää mistä kerrotussa sisällöstä on kyse. (E.10.1.) Käytännössä yksinkertaistamista on kerronnan käynnistyttyä vaikea toteuttaa ilman ennakkovalmisteluja ja sisällön pohtimista. Lähtökohtana huomioivalle ja yksinkertaistetulle kerronnalle onkin esitettävän sisällön muuntelu sellaiseen muotoon, että se soveltuu siihen miljööhön ja kulttuuriin missä se esitetään. Mukauttamisella ei tavoitella pelkästään kerrottavan ymmärtävistä, vaan sisältö voidaan näin tehdä myös helpommin muistettavaksi. Lisäksi tutuksi tekemisellä sopeutetaan yleismaailmallinen sisältö kerrottuun ympäris-

töönä niin, että kuulijat sen ymmärtävät ja hyväksyvät. (Bauman 1984, 11, 15 - 17; Virtanen 1991, 27; Lehtonen 1996, 120 - 122.)

4.2.3. *Perinnettä hyödyntävä ja uusiokäyttävä matkailukertoja?*

Kerronnan avulla yleisölle välitetyt mielikuvat ovat merkittäviä, sillä ne voivat parhaimmillaan säilyä muistissa läpi elämän (Andersen 2011, 48). Tarinamestarin koulutuksessa mielikuvien merkitys vietiin pidemmälle. Kerrontaan pyrittiin sitomaan tuotetun elämyksellisyyden lisäksi myös faktatiedon välitys kuulijoille. Koulutukseen osallistuneista E.9. ja E.11. kokivat tärkeäksi välittää oikeaa tietoa ja oikaista väärinkäsityksiä paikallisesta elämästä matkailijoille (E.9. ja E.11.). Tulkitsin tiedon merkittävyyden oman ammattiympäristön lisäksi osoitukseksi perinteen arvostuksesta. Perinteen välittyminen on tärkeää matkailijoille, mutta myös paikallisille asukkaille. Tarinamestareista osa oli selkeästi koulutuksen aikana kokenut tiedollisen heräämisen tutustuessaan kirjastoihin ja muihin arkistoihin (E.6. ja E.12.).

Sanna Lanki on pro gradu -työssään tutkinut Torniossa toteutettuja kansanoopperoita ja hänen näkemyksensä on, että paikallisen kulttuurin merkityksen korostaminen on seurausta tiedonsaannin kehittymisestä nykyiseksi informaatiotulvaksi. Siksi nykypäivän epävarmuuden keskellä katse suuntautuu turvalliseen ja pysyvään menneisyyteen. (Lanki 2005, 9.) Tämä ei mielestäni koske tarinamestareita. Heille on ennemminkin herännyt huoli siitä, että samaan aikaan kun paikalliset ihmiset eivät tavoita sitä ”oikeaa” tietoa, laadullisesti epäpätevää tietoa kerrotaan matkailijoille stereotyyppioihin pohjautuen (E.9. ja E.11.).

Tulkintaa tukee Eija Timosen näkemys perinteen arvostuksesta, joka ilmenee toistuvana valmiutena sijoittaa henkisiä ja jopa taloudellisia resursseja vanhojen aineistojen uudelleen tulkintaan, tuotteistamiseen ja uusille yleisöille esittämiseen (Timonen 2004, 32). Esimerkiksi Länsi-Lapissa toteutetut Velho- ja Riekkooopperat ovat hyviä esimerkkejä pääosin paikallisin vapaaehtoisvoimin tuotetuista produktioista, joissa perinneainesta hyödynnettiin tuoden se esille uusilla esitystavoilla ja uusissa tiloissa. Tiedonsiirtäjiksi luokittelemiani tarinamestareita oli osallistunut näiden produktioiden toteuttamiseen ennen TarinaMestaa osallistumista (E.7. ja E.9.).

Perinneorientaatiota selittävien elämänvaiheiden selvittäminen ei ollut loppuhaastattelussa tavoitteena. Yleisluontoisen keskustelun myötä tiettyjä arvoja, joita paikalliselle

perinteiselle elämäntavalle annetaan, on silti mahdollista arvioida. Ainoastaan kaksi haastateltavaa puhui omasta elinympäristöstään tai osaamisestaan tavalla, joka hieman vähätteli niiden arvoa suhteessa johonkin suurempaan (E.12. ja E.14.). Muiden haastateltavien näkemykset ovat ristiriidassa julkisestikin esitettyjen näkemysten kanssa, jossa Lapin asukkaiden uskotaan väheksyvän omaa aluettaan ja perinnettään suhteessa Etelä-Suomeen. (esim. Niemi 2012; Jokiaho & Lavia 2007). On kuitenkin otettava huomioon, että Lapin perinteen arvostus on haastatelluilla voinut muuttua koulutuksen aikana. Lisäksi haastattelijan tunnettuus ”lappitietouden” monialaisena osaajana saattoi vaikuttaa kerronnan tiedollisen puolen merkityksen korostumiseen suhteessa esimerkiksi mielikuviin tai jopa esitystekniikkaan.

E.6. ja E.9. toivat selkeästi haastatteluissa esille, kuinka heillä oli nyt paljon tietoa esimerkiksi lappilaisen perinteen historiasta. Yleisesti ottaen Lapin historiaa ei tarvinnut heistä vähätellä verrattuna muuhun Suomeen. Matkailijoille esitettäviä matkailukertomuksia ei heidän näkökulmastaan tarvinnut rikastaa turhaan ulkopuolisilla vaikutteilla, vaan paikallisesta perinteestä riitti aiheita hyödynnettäväksi. (E.6. ja E.9.) Tarinamestari E.6. pystyi määrittelemään, kuinka tavat kehittää kerrottavaa repertuaariinsa olivat muuttuneet koulutuksen avulla. Aiemmin hän oli pohjannut kerrontansa enemmän omaan mielikuvitukseensa ja ruokkinut sillä faktatietoa. Kerrottavaa kehittäessään hän ei varsinaisesti aikaisemmin ollut tottunut hyödyntämään kirjoja. TarinaMestan aikana E.6. oli oppinut rakentamaan tarinaa enemmän erilaisista paloista, ottaen aineistoa osittain kirjoista, lainaten joitain hyviä ideoita kavereiltaan ja loput täyttänyt mielikuvituksellaan. (E.6.) Monipuolisen ja ympärillä olevan materiaalin aktiivinen hyödyntäminen esiintymisessä on yhteneväinen kokemuksena Kaivola-Bergenhøjn ja Lauri Hongon näkemyksiin perinteen luovasta ja sisältöjä aktiivisesti uudistavasta tuottajasta (Kaivola-Bergenhøj 1988, 15, 23; Honko 1990, 114).

Toimiessaan pelkän asiakaspalautteen pohjalta E.6. ei ollut varma siitä, meneekö uusi sisältö kokonaisuudessa yleisölle onnistuneesti läpi vai ei. (E.6.) Lene Andersenin mukaan luova tuotantoprosessi ja vähemmän tunnettujen teemojen kerronta toisaalta vapauttaa kertojat myös tunnettujen kertomusten perinteisestä esitystavasta. Kertojat saattavat kokea haasteelliseksi tilanteen, jossa yleisö odottaa tiettyä tapaa esittää tunnettuja motiiveja. Perinteisiin muotoihin mieltyneet kuulijat saattavat pettyä esitysten uudistettuihin versioihin. (Andersen 2011, 50.) Ennen koulutusta oli E.6. onnistumisen varmis-

taakseen tuottanut kerrottavaa samalla tavalla stereotypioihin nojaten kuin iso osa matkailukertojista yhä edelleen Lapissa tekee.

E.6. oli asteittain ryhtynyt avaamaan oman kotiseutunsa ja samalla sukunsa historiaa kalastusperinteen ja kerronnan kautta. Koulutuksen avulla hän sai vahvuutta tuoda markkinoinnissa osaamistaan omana itsenään enemmän esille. (E.6.) Vahvan itsetunnon ja identiteetin sekä avoimen mielen yhdistelmää Riikka Jokiaho ja Anna-Riikka Lavia (2007) peräänkuuluttavat lappilaisen matkailupalveluyrittäjän kommunikaatiossa suhteessa matkailijoihin. Luottamus siihen, että paikallisessa elinympäristössä ja perinteessä riittää kerrottavaa kaikessa monimuotoisuudessaankin antaa heidän mukaansa ehtymättömän lähteen kerronnan sisällöille.

Tulkitsin haastatteluaineiston tukevan osittain Jokiahon ja Lavian näkemyksiä. Tarinamestareista osa oli kuitenkin matkailutyön pitkäaikaisia ammattilaisia, joille kokemus on opettanut, että käytännössä todellisuutta joudutaan soveltamaan.

”täytyy pystyä välittämään semmonen jonkun näkönen toellisuuden kuvan että, tietenki [...] sen mie ymmärrän että jolleki, englantilaisille lapsille, ni se englantilainen joulupukki on se toinen joulupukki eikä se suomalainen joulupukki, ja jos niille nimenomaan lapsille tuotetaan ni sen, niinkö voipi hyväksyä että niille tuotetaan nimenomaan lapsille se elämys, vaikka tuotettais täällä [...] heijän tuntemalla.. joulupukilla ”
(E.9.1.)

Matkailijoiden ja erityisesti lasten toiveisiin vastatessaan matkailuyrittäjät etsivät tarvittaessa luovia ratkaisuja jo vuotta aikaisemmin asiakkaille myytyihin ohjelmapalveluihin. Esimerkiksi lumettomana alkutalvena jouluelämystä oli keinotekoisesti rakennettu tuomalla tykkilunta uraksi reelle (C.4.).

Verratessa perinteen alkuperäistä kulttuurikontekstia ja sen nykyistä käyttöä, perinnettä uudistetaan uusilla tavoilla ja uusissa ympäristöissä, kuten kulttuuritapahtumissa ja festivaaleilla, mutta myös arjessa. Tästä johtuen ei Laurin Hongon mukaan ole mahdollista sulkea perinnettä ja sen varioitumista muiden vaikutteiden ja vuorovaikutuksen ulkopuolelle. (Honko 1990, 113 - 114.) Perinteen muuntelu koskee matkailuteollisuutta maailmanlaajuisesti ja se on myös läsnä pienien pohjoisten yhteisöjen paikalliskulttuurin elävöittämisessä ja perinteen tuotteistamisessa (Jokiaho & Lavia 2007, 27 - 28).

Lapin suuria massoja liikuttavan matkailuteollisuuden toimintatapoja voidaan perinteen tutkimuksen näkökulmasta tarkastella kriittisesti. Nyt perinnettä hyödynnetään enemmän sen yksittäisten piirteiden kautta. Kysymyksessä voi olla esityksen

siirtäminen muille estradeille ja uudessa muodossa. Toisaalta tilannetta voi tarkastella Anna-Liisa Tenhusen esittämän perinteen kolmannen elämän näkökulmasta (Tenhusen 2006, 14). Matkailutarinoissa esitettyä perinnettä on keksitty ja se on otettu siitä huolimatta käyttöön tunnelmaltaan vanhana ja alkuperäisen kaltaisena esimerkiksi opastuksissa ja matkailushamaanien ohjelmistoissa. Samalla ei välttämättä ole tiedetty, mitä esitetyt asiat oikeastaan pitävät sisällään tai niistä ei ole välitetty.

”kyllä siinkö sillai että, kö mä itte tosta oppaan niin, jos ottais ton vaikka neljä viis vuotta sitten niin [...] turistiryhmän opas selitti pakasjärven rannalla että tähän, lappalaiset on uhranneet tähän saivoon. mie sanoin oppaalle että minun tietääkseni ei oo koskaan kukaan mitään uhrannu(,) saivo ei ole uhripaikka, ja opas on että ihan varmasti on, ryhmälle.”
(E.9.1.)

Lapissa voi sanoa olevan monta Lappia, jolloin esiteltävien monikerroksellisten perinneaineuksien tunteminen pintaa syvemmltä on kestävän matkailun avaintekijä. Paikallisten faktojen, kertomusten tai kertojan oman suvun tarinoiden käyttö ei ole itsensäselvyys matkailuyrityksien ohjelmistoissa (Jokiaho & Lavia 2007, 35 - 36). Ongelmia kerrottiin syntyvän jo siinä, ettei sesonkioppaiksi palkatuilla henkilöillä ole tarpeeksi yleistietoa, työkokemusta tai omaa paikallista perimätietoa kertoa elämästä historiallisesti virheittä (E.8, E.9. ja E.11.). Toisaalta Lapin sesonkioppaiden työn sisällön osaamisen yksinkertaisuudella tavoitellaan työnantajan riippumattomuutta työntekijän osaamisesta, koska ei edes pyritä pitkäaikaisiin työsuhteisiin (Valkonen 2011, 167).

Tarinamestarit sen sijaan palauttivat ammatilliset tavoitteensa matkailun uusiokäytön vaiheesta takaisin Lauri Hongon määrittelemän perinteen ensimmäisen elämän vaiheisiin heräämisen, tiedostamisen ja perinnekeruun kautta. Tulkintani mukaan koulutuksen pyrkimyksenä oli saada opiskelijat yhtäaikaisesti harjoittelemaan, luomaan uutta ja rakentamaan tarinaksi tuotteistettua perinnetietoa keräämänsä tiedollisen pohjan päälle. Ulkopuolisina herättelijöinä ei heidän kohdallaan olleetkaan tutkijat vaan ohjaajat, jotka kannustivat tutustumaan Lapista olemassa olevaan tietoon kirjastoissa, arkistoissa ja haastatteluilla sekä jakamalla kerättyä aineistoa keskenään. Kuten aikaisemmin olen tuonut esille (alaluku 4.2.1.) ei oppimisen prosessin sisäistäminen sujunut kaikilta osin luontevasti ja yleinen epä tietoisuus hidasti sekä ohjaajien että opiskelijoiden tavoitteiden mukaista toimintaa. Tästä huolimatta haastatteluaineiston perusteella voi todeta tapahtuneen heräämistä ja eräänlaista vastuunottoa paikallisperinteen ja yleisesti lappilaisen perinteen arvostuksen suhteen (E.9. ja E.12.).

Koulutuksen aikana ryhmän tavoitteet siirryivät vahvemmin eteenpäin perinteen

ensimmäisen vaiheen heräämisestä kohti tiedon hyödyntämistä osana kerrontaa. Tarinamestareita kannustettiin kasvattamaan ideaa, tietoa ja kerrontaa tuotteeksi ja kohtaamaan yleisöä kulttuurituotteen tuotteistamisen prosessien tapaan (Lanki 2005, 22). Tarinatuvat antoivat mahdollisuuden testata esitystä yleisön edessä ja saada siitä palautetta, ennen kehitetyn tarinatuotteen mahdollista markkinointia ja toteuttamista asiakastilanteessa eri esiintymistilanteissa. Suurin osa tarinamestareista rakensi tiedollista pohjaa perinteen toisen elämän tapaan ja kuului kiinteästi siihen ympäristöön ja perinteen piiriin, mistä he hankkivat lisää tietoa kerronnansa tueksi (esim. E.5., E.9. ja E.12.). Ilmaisuissa E.13. haki uusia muotoja esimerkiksi yhdistämällä stand-up-shamaanin rooliin ja saunottajan toimintaan tiedonvälityksen (E.13 ja C.13.).

Kolme haastatelluista oli aiemmin muuttanut muualta Suomesta Lappiin tai elivät muuten vain liikkuvaa elämää, joten he kasvattivat koulutuksen aikana yleistä tietouttaan Lapista kiinnittämättä sitä erityisesti mihinkään tai nykyiseen elinympäristöönsä (E.2., E.8. ja E.10.). He olivat lähempänä Anna-Liisa Tenhusen (2006) perinteen kolmannen elämän luovia taiteilijoita, koska murre jota he saattoivat käyttää oli opeteltu vuosien myötä ja kerronnan sisällöt eivät pohjanneet oman suvun tai elinympäristön kokemuksiin. Mikäli he hyödynsivät sukunsa perhekerrontaa, niin suku oli pääosin muualta kuin Lapista. Silti he saattoivat pitää pohjoisen perinnetiedon välittämistä äärimmäisen tärkeänä. Tulkitsin tämän aineiston perusteella johtuvan siitä, että tausta jonka pohjalle he uusia perinteen esittämisen muotoja rakensivat ja ympäristö missä esittivät, oli vain erilainen kuin toisilla tarinamestareilla.

Tuomas Hovi on todennut, että perinteen elämän vaiheiden määrittely voitaisiin suorittaa eri tavoin kuin kahteen tai kolmeen vaiheeseen jakaen. Hovi on käyttänyt oman aineistonsa analyysissä ja jaottelussa ajallista ja sisällöllistä yhteyttä. (Hovi 2007, 85.) Tapauskohtainen jaottelu on perusteltua, koska elämä, perinne ja yksilön sitoutuminen perinneainekseen muuttuu. Sen sijaan, että todellisuutta pakotetaan teoreettisiin raameihin, luokittelun tai tarkastelun tapoja joutuu muokkaamaan entistä moniulotteisemmiksi.

Asiakkaiden toiveet kerronnan ja uusiokäytettävän perinteen suhteen voivat tulla suoraan esille esimerkiksi tilauksia tehdessä: "Kerrothan sitten niitä tarinoita?". Yhden haastatellun ohjelmapalveluyrityksen tuotteet ovat aina sisältäneet matkailutarinoita,

mutta vasta viime vuosina tarinatuotteet ovat nousseet erityisasemaan. (E.6.) Matkailijat haluavat kokea enemmän kuin pelkän toiminnan, he haluavat olla osa suurta paikallista kertomusta ja ostaa elämyksen, jonka yhtenä selkeänä, määriteltävänä ja hinnoiteltavana osana on tarinatuote.

”nyhän mul on vieläki vaiheessa noi tuotepakkaukset, ja sitte kato mulla pitäis olla aikaa kehitellä niille tarinoita mul ei ollu ku muutamalle tarina [...] tuotteilla pitää olla ne tarinat mukana aivan erillälaila täällähän ((käsityöpajassa)) kato tuotteille tulee tarina, täällä tulee jo syntytarina, ihan materiaalista lähtien mut semmoinen tuote joka on jälleenmyynnissä [...] ihmisen matkamuistoissa ja näissä haluaa tietää onko se varmasti täällä tehty, mistä materiaaleista se on tehty [...] onko sillä joku historiallinen juttu takana, se on valtaavan tärkeä se tuotteen tarina”
(E.5.21.)

Lisäksi paikalliset tai muut käsityötuotteet myyvät matkailijoille paremmin, kun niihin on lisätty kirjallinen tai kerronnallinen kuvaus tai ylipäätään jollain tavoin kerronnallinen osuus, joiden avulla tuotteet kiinnittyvät ympäristöönsä. Nykyaikaisessa kehittyneessä matkailussa tuotteita tarinallistetaan ja matkailutarinoita tuotteistetaan niin, että ne palvelevat matkailuteollisuuden tarpeita.

Perinteen tuotteistamisen ja muun uusiokäytön haasteita lisää se, että kollektiivisesti omistettujen kertomusten hyödyntäminen kaupallisesti saattaa loukata elossa olevia henkilöitä tai kertomuksessa esiintyneiden henkilöiden sukulaisia. Riidat hankaloittavat pienyrityksen toimintaa, joten kirjallisten sopimusten käyttö on lisääntynyt. Kertomuksia kerättäessä on niiden tulevan hyödyntämisen selvittäminen perinteen kantajalle nykyisin suositeltu käytäntö. (Jokiaho & Lavia 2007, 27 - 28; 35 - 36) Riitoja ja työntekijöiden vaihtuvuudesta johtuvia ongelmia välttääkseen matkanjärjestäjät antavat oppaille tietyt sisällöt, jotka heidän tulee opetella ulkoa ja toistaa kierroksilla.

” [...] tai sanotaan näin että matkailussa mihin mä oon törmänny ei pelkästään se missä mä oon ite ollu töissä vaan muutenkin ni mä oon törmänny siihen että jotkun työnantajat vaatii jopa sanasta sanaan saman tarinan toistamisen ja sitten se kuulostaa aivan ylitylsältä jos se ihminen joka sitä kertoo että sil ei oo hyvä intonaatio tai hyvä ulostulo tai ei ymmärrä sitä yleisöä ei osaa reagoida yleisön kanssa tai muuta et hölpöttää vain sen niinku sen tekstin ulos, niin eihän se kiinnostaa ketään”
(E.8.1.)

Tietyn kaavan mukaan toistetut sisällöt takaavat sisältöjen olevan aina myyntipuheiden kaltaisia, vaikka ryhmänvetäjiä olisi useampia. E.8. piti riskinä sitä, että sisällöt muuttuvat kuulijoita aliarvioiviksi ja jopa tylsiksi.

Ristiriidoista huolimatta paikalliskulttuurin elävöittäminen ja oman perinteen arvostuksen lisäämistä pidetään tärkeänä, jolloin kaupallinen hyödyntäminen nähdään tietyn

ehdoin jopa hyödyllisenä koko pienyhteisölle (Jokiaho & Lavia 2007, 35 - 36). Nykyaikana vanhat kerätyt tarina-aineistot ovat muuttuneet eräänlaiseksi lähdeaineistoksi, kun niiden nähdään heijastavan yhtenäistä historiallista ja perinteistä maailmankuvaa.

”se oppaan juttu ei voi olla mikään fiktiivinen juttu eli se ei voi keksiä sitä juttua vaan se täytyy olla joku pohja ja.. et tuotetaan niinko (,) elämyksiä ku velho, riekko, käärme ooppera, mikä kuitenkin perustu siihen tarinaan mitä tääl on tapahtunu ja sitä niihin elämyksiin, ja sen elämyksen siirtäminen ihmisille et mitä tääl on ollu. et miten täällä on eletty, mikä on olla ihmisenä täällä. miten ihmiset on selvinneet. mikä se historia(,) ni sen välittäminen”
(E.9.1.)

Esimerkiksi E.9. kertoi, kuinka peikkoihin uskottiin ennen oikeasti, mutta nyt ne on otettu osaksi matkailuesitystä ja niiden avulla välitetään paikallisesti tärkeäksi ja säilyttämisen arvoiseksi koettuja asioita. Muutoksesta huolimatta on perinteen välittäjänä toimivilla paikallisilla vaikuttajilla edelleen kiinnostusta välittää perinteisenä näkemäänsä maailmankuvaa uudelleen ja uusissa muodoissa. Suullisen perinteen kohdalla pelkona on ymmärrettävästi, että kansankertomukset katoavat suullisesta perinteestä ilman uutta ilmenemismuotoa ja eri versioiden arkistointia. (Timonen 2004, 32; 46.)

Perinteen säilymisen kannalta alkuperäisen merkityksen tai tekstin sisällön vaalimisen sijaan on tärkeää kerronnallisten taitojen kehittäminen. Näin taataan, että sisältö ymmärretään, vaikka esityspaikka on vaihtunut perinteistä turistibusseihin ja käytetyt termit muuttuneet yleiskieliseksi tai asiat avataan selkeästi selittämällä nykykielelle. Mikäli kertomuksen alkuperäistä ympäristöä tai toimintaa ei ole enää olemassa, niin sen sisältö on silti ymmärrettävissä variaation ja muuntelun avulla, kun kertomusta sen avulla avataan kuulijoille. (Honko 1990, 114; Andersen 2011, 50.) Matkailutyöstä haaveillut tarinamestari kertoi, miksi arvosti myös viihteellistä perinne-esitystä:

H: [matkailushamanismi viihteen ilmentymänä] tai viihdetaidetta paremminkin niin, mutta tuota sitten on olemassa se syvempi merkitys sillä niin, se ei häirinny sinua ollenkaan että tässä on nyt tavallaan kahdesta eri kulttuurista

A: ei se sikäli että mä kuitenkin nään sen, matkailusamanisminkin sellasena, tavallaan niinko [...] sen perinteen niinkö esillä tuojana ja ylläpitäjänä. että se joka sitten tahtoo, oikeesti tutustua siihen että mistä pohjalta tää lähtee ni se voi tommosta saada siihen kimmokkeen ja, kaikkihan sen tietää et se on leikkiä sitten niinko tää että se on..

(E.2.5.)

Ei pelkästään yleisö vaan kertova perinteenvälittäjäkin voi olla vieraantunut alkuperäisestä toimintatavasta ja -muodosta. Silloin uusi esitysmuoto, performanssi tai näyttely voi olla parempia keinoja lisätä kertomuksen ymmärrettävyyttä sekä saavutettavuutta laajemmalle yleisölle. Samalla on mahdollista huomioida alueelle tyypilliset piirteet ja toteutettavuus. Uudet ilmaisukeinot ja esitysympäristöt ovat toisinaan välttämättömiä

perinnetiedon sisäistämiseksi, kun perinnettä tarkastellaan nykyajan ja sen tapojen kautta. Luovan esittäjän vapaudella on sisällöstä mahdollisuus tehdä ymmärrettävämpi niin työnäytösten kuin Velho- ja Riekkooopperoiden tapaan. (Honko 1990, 113 - 114; myös Viitanen & Poikela 2012, 124 – 125; Jutila 1998, 7.)

Albert Lordin mukaan kerrottavaa ei luoda esitystä varten, vaan esityksessä (Lord 2003;1960, 13). Tutkimuksissaan Lord hahmotti kolme eri vaihetta hyväksi suullisen perinteen kertojaksi ja runolaulajaksi kehitymisessä. Tiettyjä yhtäläisyyksiä on myös tarinankerrontaan ja tarinamestareihin. Ensimmäisellä vaiheella Lord tarkoitti uutta osaamista ahnehtivan ja sisältöjä vielä ulkoa opettelevan runolaulajan kehitysvaihetta, josta itseopiskelija kehittyi aikaa myöden ja muita esiintyjä sivusta seuraten toiseen vaiheeseen. Siinä runolaulaja pystyy jo tuottamaan itse yksittäisen esityksensä sisällön. Kolmas vaihe merkitsee kykyä esittää lukuisia lauluja ja vielä useita iltoja perättäin. (Lord 2003;1960, 22 - 28.)

Tarinamestarit ovat ja tulevat olemaan kaukana Lordin esittelemästä kolmannesta vaiheesta ja valtavasta perinnerepertuaarista. Todellisuus vaikuttaa siltä, että vertailu yli-päättään ei enää ole mahdollista hyvien tai perinteentutkijoiden ihailemien esiintyjien vähentyessä. Kuitenkin tarinamestareiden kertomaa on mahdollista peilata runonlaulajien kehityskaareen ja samalla huomioida koulutuksen vaikutuksia. TarinaMestan aikana perinnetietoisuuteen heränneet ja voimaantuneet kertojat ovat vastaavassa kehittyvässä tilassa kuin Lordin analysoimat ensimmäisen vaiheen runonlaulajat. Nämä tarinamestarit omaksuvat vaikutteita intensiivisesti tietolähteistä, eri ympäristöstä ja muilta esiintyjiltä (E.2., E.3. ja E.14.). Toisessa vaiheessa ovat tarinamestareista vielä sekä tietoa siirtävät että viihdyttävät kertojat, mutta eri syistä. Viihdyttävät kertojat ovat esiintyjinä jo kykeneviä pitkiin ja monipuolisiin esiintymisiin, joiden sisällöistä he vastaavat itse. Koulutuksen aikana he saivat esityksistään palautetta ja lisää yksityiskohtaista faktatietoa laajentaakseen kerrontansa sisältöjä. (E.6. ja E.13.)

”ku mie valmistelen tarinoita nin se täytyy niinko todella ammattitaidolla mieltiä, harkita, mikä on mistä kerrot miten milläläilla, ja onko se faktaa mitä voit laittaa fiktiota sinne matkaan(.) että näitten kaikkien ((koulutuksen aikaisen)) positiivisten ja negatiivisten palautteiden kautta ni, pysty vielä enemmän kehittämään sitä omaa, kerrontaa ja sitä tavallaan sitä tuotantoa että mitä kertoo, ja mitä mitä kehittää, sinne niinku arse arsenaaliin sinne, jos sanotaan että sulla on niinku korttipakka taskusta mistä sie veät niitä tiettyjä tarinoita”
(E.6.15.)

Tietoa siirtävät tarinamestarit taas omaavat paljon materiaalia, josta voivat rakentaa tulevaisuudessa kerrottavaa. Heidän kehittymisen kohteensa olivat pääasiassa esitys- ja vuorovaikutustilanteet ja tarinan rakentamisen taidot. Paikallisperinteen välittämisestä kiinnostuneille koulutus antoi vertaisoppimisen ja kameraharjoitteiden kautta apuvälineitä esiintymistilanteisiin. Nyt he pystyvät esiintyjinä toimimaan varmemmin ja välittämään haluamaansa tietoa, sekä samalla harjaantumisen ja itsereflektoinnin kautta kehittämään esiintyjän taitojaan paremmiksi. (E.7.; E.9. ja E.11.)

Koulutuksen myötä kaikki osallistujat pystyivät kertomaan faktatietoa fiktiivisessä muodossa. Mikä sitten erottaa hyvän koulutetun matkailukertojan muuten erinomaisesta itseoppineesta kansankertojasta? Aineistossa esiteltujen näkemyksien pohjalta lähtökoh- ta on molemmilla sama, mutta koulutuksen avulla kertojaksi kehittymisen matka on helpompi. Hyväksi kertojaksi ei voi oppia kuka tahansa, vaan se kysyy tietynlaista luonnetta ja persoonallisuutta (E.1.16. ja E.10.12.). Saman on todennut Linda Dégn, jonka mukaan kertojan kyvyn tai taidon omaavalle henkilölle riittää, kun tietää pari ker- tomusta, jotta voi tehdä niistä satoja (Dégn 1995, 44). Yksilöllä täytyy olla halu kehittyä kertojana ja viihdyttäjänä, sillä vastentahtoista ei voi kertojaksi opettaa, vaikka mene- telmät olisivat kuinka hyviä (E.11.).

Tarinamestarin koulutusohjelma ei myöskään antanut toteutuksessaan yksinkertaistettua ratkaisua tarinankertojaksi oppimiseen. Koulutuksessa lähdettiin siitä, että hyvä kertoja ennen kaikkea tietää paljon ja vastauksia eivät kouluttajat anna, vaan ne etsitään itse. (Poikela & Poikela 2012b, 18 - 31.) Muut yksittäiset koulutukset ja projektit, kuten esimerkiksi työväen- ja kansalaisopistojen järjestämät tarinailtamat ja kirjoituspiirit, ovat perustuneet yksinkertaistetumpiin ratkaisuihin vastatessaan ihmisten henkilökohtaiseen tarpeeseen muistella menneitä kirjallisesti ja suullisesti jonkun muun tai itsensä tuottamana (Muistelukirjoittaminen torjuu dementiaa, YLE uutisointi, luettu 22.10.2013).

Toinen yleinen tausta-ajatus muissa jo järjestetyissä koulutuksissa on ollut oppilaitoksien ja elinkeinoelämän kehittyminen suuntaan, jossa on oleellista hallita kerronnallisia taitoja lasten, nuorten ja erityisryhmien kanssa. Oppilaitoksissa on silloin hyödynnetty Juttutalkoot-hankkeen tapaan kansainvälistä draaman opettamisen osaamista ja perinneaineista (Juttutalkoot kotisivut, luettu 20.5.2013). Tarinasta on käytännössä tullut yleiskielinen ilmaisu kattamaan suullista, kirjallista ja digitaalista

kerrontaa. Toisaalta myös asiakaspalvelua ja yritystoimintaa on tietoisesti markkinoitu tarinallisuuden ja elämysten avulla (Heikkinen, Huttunen & Raunio 1999, 39). Yritykset ja yhteisöt voivat nykyään ostaa tarinaidentiteetin käsikirjan, tarinallistaa palveluitaan tai harjoitella aihetta erityisistä tarinaideapajoissa (Tarinakone kotisivut, luettu 20.5.2013).

Maailman ja elämäntapojen muutoksen sekä viihteellisen vapaa-ajan tarjonnan kasvun on katsottu vaikuttaneen siihen, miten ihmiset ovat menettäneet kiinnostusta yhteisöllistä kerrontaa kohtaan (Lord 2003;1960, 20). TarinaMestan sisällöt kuitenkin vastasivat niin matkailukertojien kuin asiakkaiden tarpeisiin tutustua perinteeseen kerronnan välityksellä. Matkailuteollisuus yleisestikin käyttää tällaista nostalgian kaipuuta raaka-aineena kehittäessään suunnitelmallisesti matkailutuotteita ja -kohteita. Kiinnostus omien juurien etsintään ja vanhojen perinteiden nostalgiasointiin synnyttää menneisyyden kaipuuta, johon osaavalla kerronnalla voidaan tämän työn tulosten mukaan vastata. (Petrisalo 2001, 121 - 122.)

Koulutukseen osallistuneet tarinamestarit eivät ole ainoita kerronnallisuudesta kiinnostuneita toimijoita Lapissa. Posiolla kunnan, matkailuyritysten ja mainostoimiston avulla lähdetty kerronnan keinojen ja mielikuvien avulla luomaan uutta matkailullista imagoa TarinoidenTaikamaa-kehittämishankkeessa (Taikamaan tarinat kotisivut, luettu 20.5.2013). Näihin verrattuna TarinaMesta oli ammatillisen osaamisen tiedon lisäämisen tavoitteissan hyvin kunnianhimoinen, mutta myös tuloksekas (Poikela & Poikela 2012b, 18 - 31).

5. PÄÄTELMÄT

Kerronta ei tutkimusaineiston tulkintani pohjalta ole yhteisöissä vähentynyt tai kadonnut, vaan sen esittämisen tavat ja muodot ovat muuttuneet ja kehittyneet kohderyhmien mukana. Kaupallisilla nykyaikaisilla kertojilla, niin matkaoppailla kuin lapinkasteen suorittavilla shamaaneilla, ei haastateltujen kokemusten perusteella ole vain aina perinne- ja historiatietoutta omasta elinympäristöstään.

Etsin haastatteluaineistosta mahdollisia kertojatyyppejä koulutukseen osallistuneiden kertojien joukosta. Kerronnan funktio nousi merkittävimmäksi vaikuttavaksi tekijäksi ryhmien määrittelyssä ja niiden pohjalta myös vertailin ryhmien piirteitä aikaisempien tutkimusten tuloksiin vahvistaakseni jaotteluani. Ryhmiin jakaminen ei tarinamestare-

den kohdalla tarkoittanut sitä, että yksilö olisi ollut pelkästään tietyn tyyppinen kertoja, vaan jokaiselta löytyi muitakin piirteitä.

Viihdyttävät kertojat keskittyivät voimakkaimmin luomaan kuuntelijalle elämyksiä viih-teellisyyden, huumorin ja luontokokemuksen yhdistelmänä. He olivat pitkään matkailun alalla ja esiintyjinä työskennelleitä, joten matkailijoiden ja muun yleisön odotukset sekä sesonkityön vaatimukset ohjasivat heidän kerrontaansa ja siinä kehittymistään. Kertoji-na viihdyttävät kertojat pitivät mieluiten pientä etäisyyttä yleisöönsä.

Perinnettä siirtävät kertojat olivat taustaltaan joko matkaoppaita tai paikallisperinteestä kiinnostuneita ja mahdollisesti matkailu- ja käsityöyrittäjiä. Aikaisempi koulutus, työkokemus ja nykyinen elinympäristö ohjasivat heitä selkeästi huomioimaan ja jopa ko-rostamaan asiasisältöjen välittämisen. Heistä osa koki itselleen merkityksellisen tiedon siirtämisen kerrontatilanteessa olevan tärkeä tavoite. Huumori saattoi silti olla läsnä, mutta se ei ollut niin voimakkaasti esillä eikä tarkoituksena ollut naurattaa. Kuuntelijan tavoittaminen onnistui heidän esiintymistyyliensä kohdalla enemmän hyvän ja hyvin kerrotun tarinan kautta, joka myös opetti ja jätti kuulijansa muistiin jotain faktatietoa elämyksen lisäksi.

Voimaantuneet kertojat etsivät koulutuksen jälkeenkin vielä kerrontansa ja oman henki-lökohtaisen perinteensä suuntaa. He olivat koulutuksen aikana tyyppinä olleet avoimia kaikille ja kiinnostuneina ammentaneet tietoa ympäristöstään ja kokeneemmilta kertojil-ta. Haastatteluajankohtana he vielä pohtivat, mitä oikeastaan voisivat kerronnalla tark-kaan ottaen tehdä. Koulutuksen aikana heidän paikallisidentiteettinsä vahvistui. Tutus-tuessaan eri aineistoihin antoi Lapin historian monipuolinen tuntemus voimaa kertoa paikallisuudesta heidän omista lähtökohdistaan.

Tarinamestarit edustavat selkeästi uutta kehittyvää kertojan tyyppiä, joka tietoisesti te-kee töitä tunnistaakseen juurensa ja ymmärtääkseen mennyttä. Osallistujien tavoitteena ei ollut tai edelleenkään ole vain kehittyä kertojana itsensä ja muiden iloksi, vaan paran-taakseen elinkeinonharjoittamisen mahdollisuuksia ja toteuttaa elämyksiä kuuntelijoille. Samalla he osaavat hyödyntää olemassa olevaa perinnettä matkailutuotteiden kehittämi-ssä yhä paremmin.

Kun varsinaisessa tutkimusongelmassani etsin vastausta siihen millaisia tarinankertoja koulutuksella saadaan, niin tarinamestareilla on selkeästi syttynyt oivallus tiedon

merkityksestä ja niistä mahdollisuuksista mitä paikallinen ympäristö kerronnan sisällöille tarjoaa. Viihdyttävät, tietoa siirtävät ja voimaantuneet kertojat ovat koulutuksen jäljiltä ennen kaikkea tietäviä ja myös yksilöllisesti esiintymistilanteissa oivaltavia.

Olemassa olevan tiedon hyödyntämisestä voi todeta tulleen koulutuksen aikana kaikille tarinamestareille rutiininomaisempaa. Erityisesti esiintymistilanteita simuloineet videoidut ja analysoidut tarinapajat sekä vertaispalaute olivat tarinamestareille itselleen merkittävimpiä vaikuttajia siihen, millaisiksi kertojiksi he kehittyivät vuoden aikana. Nämä tulokset tulivat esille sekä haastatteluissa että nauhoitetuissa esityksissä.

Kokemus koulutuksesta on ollut osallistujille kokonaisvaltainen. Taidot analysoida kirjallisuutta ja tuottaa kirjoitettua tekstiä, jopa julkaisuksi asti, kehittyivät kaikilla osallistujilla. Tarinatuotteiden rakentamisen he aloittavat nyt tiedon etsimisestä, yksittäisten asioiden yhteen kokoamisesta ja fiktiiviseen muotoon tuottamisesta. Varsinaisessa esityksessä paljastuu vain vähän siitä taustatiedosta, mitä he ovat keränneet. Tieto on se pohja, mistä he saavat esiintymiseensä itsevarmuutta, kun esiintymistilanteet muuttuvat ja elävät.

Koulutus jo itsessään toi kaikille tarinamestareille rohkeutta esiintyä sekä laajaa tietoutta kerronnan taustaksi. Toiset heistä saivat koulutuksen kautta tukea löytää uusia piirteitä ja muotoja esiintymiseensä ja toisille ääneen kertominen taas toteutui ensimmäisiä kertoja julkisesti perhepiirin ulkopuolella. Haastatteluissa korostunut tärkeä kerronnan työkalu oli sisältöjen tiivistäminen kuulijoita kiinnostavaan ja helposti ymmärrettäväänkin muotoon.

Analyysin tulosten perusteella merkittävänä vaikuttajana kertojan taitojen kehittämisessä on kokemus. Varsinkin jos taitoja on tietoisesti lähtenyt kehittämään sen sijaan, että ne olisi opittu luontaisesti elinympäristöstä. Pelkkä halu välittää olemassa olevaa perinnetietoa ei riitä, vaan sitä täytyy harjoitella. Ennen kaikkia kerronnalle täytyy olla esiintymistilanne – väylä löytää kuulijansa, kuten matkailijat tai paikallinen yhteisö. Esiintymistilanteeseen kiteytyvät kaikki etukäteisvalmistelut, mutta tilan ja vuorovaikutuksen hallinta ratkaisee kokonaisuuden.

Koulutuksesta huolimatta kerronnan sisältöjen ja esiintymisen lopputulokseen vaikuttavat myös menneisyydessä ja elämässä yleisesti kohdatut tilanteet, joissa oman suvun

perinteeseen ja tarinankerrontaan on tutustuttu. Matkailukerrontaa työkseen tekevillä repertuaarin monipuolisuuteen vaikuttavat paikallisen ympäristön ja sen perinteen omaksi kokeminen. Sisältöjen kehittämisen näkökulmasta on tärkeää omata kuuluvuuden tunnetta siihen kulttuuriin ja ympäristöön josta kertoo.

Haastatteluaineiston perusteella voi todeta sekä ohjaamisen että sisältökysymysten olevan tärkeitä PBL-koulutuksen onnistumisen kannalta. Ohjaajien osaamisalueiden painopisteet olisivat voineet olla tasapainoisempi kokonaisuus, jotta koulutuksen eri vaiheet olisivat toimineet tarinankerronnan oppimisen kannalta tuloksekkaammin ja opiskelijoita vähemmän hämmentävästi. Suurin haaste toteutuksessa vaikuttaa kuitenkin olleen ajan puute, joka vaivasi kaikkia kahden päivän lähijaksoja. Jälkikäteen tarkasteltuna tapaamisten vähentäminen, mutta kolmipäiväisinä jaksoina toteuttaminen, olisi voinut toimia paremmin.

Osallistujista osa oli kaivannut enemmän ohjaajien läsnäoloa ja ohjeiden toistoa. Asiiasältöihin ja tehtäviin olisi kolmen päivän aikana päästy pureutumaan syvemmin ja pienyrittäjillä olisi ollut yleisesti enemmän aikaa vertaiskeskusteluun ja kokemusten jakamiseen. Lisäksi kerronnan harjoitteisiin olisi ollut paremmat mahdollisuudet heittäytyä ilman luovuutta rajoittanutta kiireen tuntua ja menetelmän seuraamiseen keskittymistä. Tutkimusaineiston arvioinnissa oli positiivisena lisänä huomioitava, että tarinamestarien ryhmä oli koulutuksen ensimmäinen ja sitä kautta nautti kaikkia yhdistävästä pioneeri-hengestä, joka kantoi läpi koulutuksen.

Kokonaisuudessaan haastatteluaineiston perusteella Tarinamestarin koulutusohjelmaa arvostettiin ja kokemusta pidettiin osallistujien keskuudessa hyvänä. Koulutuksen arvostuksesta huolimatta erityisesti matkailun käytännön työtilanteissa opittuja taitoja pidettiin tärkeinä kertojana kehittämisessä. Lisäksi koulutuksen hyöty on ollut helpompi havaita, jos oppimaansa oli haastatteluajankohtaan mennessä ja muutenkin pystynyt hyödyntämään työssään jatkuvasti.

Kokemuksen kokonaisvaltaisuus tulee esille esiintymistilanteiden vuorovaikutuksellisuuden kehittämisessä. Koulutuksen myötä varsinkin vähiten esiintyneet tarinamestarit kokivat harjaannuttaneensa taitojaan tulkita yleisöä ja sen tarpeita sekä suhteuttaa kerronnan toteutusta esiintymistilaan. Tarinankerronnan taitoja pystyi koulutuksen avulla siis oppimaan. Siitä huolimatta todelliseksi mestariksi

kehittyä haastatteluaineiston perusteella vain esiintyjän taitoja harjoittamalla ja omaa elämäkokemustaan kartuttamalla.

6. POHDINTA

Olen arvioinut kertojaksi oppimista sekä koulutuksen toimivuutta haastatteluaineiston pohjalta ja huomioiden, että tämä pro gradu -työ tehdään folkloristiikan oppiaineeseen. Tutkielman painopiste on kulttuurintutkijan näkökulmasta muistoissa, joiden kautta määrittyvät tarinankertojien yksilölliset erot, mutta myös siinä kuinka kertojana kehittymisestä kerrotaan oppimisprosessin arvioinnin ohella. Koulutuksessa käytetyllä menetelmällä on kuitenkin ollut merkittävä vaikutus tulokseen, eikä sen käsittelyä voinut näin ollen sivuuttaa.

Mitä tässä työssä olisi voinut suorittaa toisin? Jälkeenpäin tarkasteltuna olisin voinut kerätä tutkimusaineiston itse ja varta vasten tätä pro gradu -työtä varten. Olen haastatteluaineistoa tarkastellessani ottanut huomioon, että haastattelutilanteessa on aina kyse tietynlaisesta poikkeustilasta, eikä tilannetta voi tarkastella täysin autenttisena – oli haastattelijana kuka tahansa. Tästä huolimatta monipuolinen ja erilaista tietoa tuottava aineisto oli tarpeen, sillä haastattelijana ei ollut ”tietämätön kyselijä”.

Nyt ohjaajana toimineella haastattelijalla oli selkeästi havaittava asiantuntijuus ja intohimo käsiteltyyn aiheeseen. Useimmiten tämä tuli esille pitkänä haastattelijan puheenvuoroina, joita sisältyi jokaiseen haastatteluun. Tämä ei kuitenkaan johtunut negatiivisesta suhtautumisesta aiheeseen tai haastateltavaan – päinvastoin. Syytä siihen, miksi osa vastaajista vierasti tarinankerrontaa ja sen oppimista käsitteleviä kysymyksiä, ei tyhjentävästi voi antaa. Kenties tarinamestarit eivät halunneet vastata väärin, vaan olla vain tarinankerronnan mestareita?

Olen pro gradu -työn verran ja kolmen vuoden ajan saanut punoa omaa kertomustani tarinamestareista ja kertojaksi oppimisesta. Kerrontani oli kuin palmikon punomista, jossa tehtävänäni oli katsoa kaikille suortuville oma paikkansa ketään unohtamatta ja mitään korostamatta. Erityisesti koulutukseen osallistuneiden näkökulmien esilletuominen oli yksi työni hyvistä puolista. Aikuisopiskelijat ja erityisesti yrittäjät ovat vaativia osallistujia, sillä he tarvitsevat selkeän hyödyn, jotta osallistuminen kannattaa. Tulosten analysointi kaikin tavoin oli tästä syystä perusteltua ja tarpeellista. Ajanpuutteeseen, epäselvästi ymmärrettäviin käytäntöihin ja opetusmenetelmän

seuraamiseen liitetyt tunteet ja niiden käsittely auttavat jatkossa kehittämään ammatillista ja tarinankerronnallista täydennyskoulutusta.

Erityisen merkitykselliseksi koin varsinaisen tutkimusaineiston ulkopuoliset epäviralliset keskustelut ja tapaamiset niin haastateltujen tarinamestareiden kuin koulutuksen ohjaajien kanssa. Heistä jokainen on omalla tavallaan auttanut syventämään ymmärtämystäni ja johtopäätöksien tekemistä koskien tarinankertojana kehittymistä osana koulutusta, jonka käytännön toimintaan en kuitenkaan osallistunut.

Toivon, että tulevaisuudessa minulla on mahdollisuus jatkaa tutustumista osaan tarinamestareista. Haluaisin havainnoida, miten he kertojana vuosien myötä kehittyvät ja kuinka heidän yhteytensä elinympäristöjensä perinteeseen ja sen hyödyntämiseen on muuttunut koulutuksen jälkeen. Kuluneiden vuosien aikana olen saanut tutustua ja tulla osaksi Lapin alueella tapahtuvaa tarinankerronnan toteutuksen ja koulutuksen kenttää. Sille matkalle olen henkilökohtaisesti saanut hyvän alun tämän tutkimustyön myötä.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Haastattelut

Aineisto on Lapin yliopiston kasvatustieteen tiedekunnan hallussa.

E.1.	13.9.2010	94minuuttia
E.2.	27.9.2010	117 minuuttia
E.3.	1.1.2011	123 minuuttia
E.4.	7.1.2011	80 minuuttia
E.5.	7.1.2011	78 minuuttia
E.6.	12.12.2010	194 minuuttia
E.7.	17.7.2010	98 minuuttia
E.8.	25.11.2010	164 minuuttia
E.9.	16.7.2010	112 minuuttia
E.10.	8.1.2011	104 minuuttia
E.11.	15.7.2010	121 minuuttia
E.12.	6.9.2010	91 minuuttia
E.13.	14.12.2010	106 minuuttia
E.14.	14.5.2010	120 minuuttia

Videoaineisto

Aineisto on Lapin yliopiston kasvatustieteen tiedekunnan hallussa.

- C.1.
- C.2.
- C.3.
- C.4.
- C.5.
- C.6.
- C.7.
- C.8.
- C.9.
- C.10.
- C.11.
- C.12.
- C.13.

Havainnointi ja suulliset tiedonannot

Tarinamestarin koulutusohjelman 2. kurssin lähijakso 7.–8.1.2011. Rovaniemellä. Muistiinpanot ovat kirjoittajan hallussa.

Lapin tarinamestarit ry:n kokoukset ja tapaamiset 30.9.2011, 28.10.2011, 25.11.2011, 28.2.2012 ja 1.2.2013 Rovaniemellä. Muistiinpanot ovat kirjoittajan hallussa.

Tarinamestarien jatkokoulutuspäivät Rovaniemellä 30.9.–1.10.2011, 28.–29.10.2011, 25.–26.11.2011. Koulutuspäivien sisällöt, käsitellyt aiheet ja palautekeskustelut ovat Tarinamestariin koulutusohjelma -hankkeen ja Lapin yliopiston kasvatustieteen tiedekunnan hallussa.

Suulliset keskustelut Lapin tarinamestarien yhdistyksen puheenjohtaja Manu Frimanin kanssa 2.–4.5.2013 Posiolla

Suulliset keskustelut Lapin tarinamestarien yhdistyksen kokoontumisen ja koulutuspäivien yhteydessä 10.–11.5.2013. ja 20-21.9.2013 Sodankylässä

Aikakauslehdet

”Hyvä tarina syntyy tiedosta ja paikallistuntemuksesta.” Tarinankerrontakoulutus: Lapilaisperinnettä ja arjen kulttuuria matkailijalle. *Lapin kansa* 24.4.2009.

”Tarinankerrontaa voidaan opettaa.” *Levin sanomat* maaliskuu-toukokuu 2010.

Verkkosivut

Apo, S. & Anttonen, P. (2001) *Perinteentutkimuksen terminologia*. Haettu 16.11.2012 osoitteesta <http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#perinne>

Elämäntarinayhdistys ry. (10. elokuu 2013). Haettu 10. elokuu 2013 osoitteesta <http://elamantarinayhdistys.wordpress.com/>

Helsingin yliopisto. (2001). *Perinteentutkimuksen terminologia*. Haettu 16. 11 2012 osoitteesta <http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#perinne>

Holappa, L. (21. lokakuu 2013). *Muistelukirjoittaminen torjuu dementiaa*. YLE Perämeri. Haettu 22. lokakuu 2013 osoitteesta http://yle.fi/uutiset/muistelukirjoittaminen_torjuu_dementiaa/6892322

Hyvärinen, M. (helmikuu 2006). *Kerronnallinen tutkimus*. Haettu 24. lokakuu 2012 osoitteesta www.hyvarinen.info

Juttutalkoot-hanke. (20. toukokuu 2013). Haettu 20. toukokuu 2013 osoitteesta <http://www.koti-teatteri.fi/nordicvoices/juttutalkoot/>

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. (31. tammikuu 2012). Haettu 31. tammikuu 2012 osoitteesta <http://www.ely-keskus.fi/FI/ELYKESKUKSET/LAPINELY/>

Lapin tarinamestarit ry. (18. marraskuu 2011) Haettu 18. marraskuu 2011 osoitteesta <http://www.lapintarinamestarit.com/>

Poikela, E. (2006). *Ongelmaperustainen pedagogiikka - näkökulmia oppimiseen*. Haettu 07. 09 2012 osoitteesta <http://www2.kyamk.fi/dl/muotoilujamedia/viestinta/Lumo06/EsaPoikela.pdf>

Rakennerahastot. (31. tammikuu 2012). Haettu 31. tammikuu 2012. osoitteesta http://www.rakennerahastot.fi/rakennerahastot/fi/02_eu_rr_ohjelmat/02_esr/index.jsp

Tarinakone (20. toukokuu 2013). Haettu 20. toukokuu 2013 osoitteesta www.tarinakone.fi

Tarinoiden taikamaa -kehittämishanke (20. toukokuu 2013) Haettu 20. toukokuu 2013 osoitteesta www.taikamaantarinat.fi

Käsikirjoitukset

Hovi, T. (2007). *Historiallinen Dracula. Vlad Tepesiin liittyvä perinne ja sen soveltaminen*. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Lanki, S. (2005). Joppaus kulttuurisena ilmiönä. Matkailullinen näkökulma paikallis-kulttuuriin ja sen tuotteistamiseen. Pro gradu -tutkielma, Turku: Turun yliopisto.

Reichardt, R. (2011). *Viron venäläisiä vai venäläisiä Virossa - kuusi tulkintaa identiteettistä*. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Tiitola, K. (2011). *Mielikuvia menneisyydestä. Kansanperinteen uusi elämä nuorten Juurileirillä*. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Vasenkari, M. (1994). *Mitä se sanoo? Mistä se kertoo? Dialoginen antropologia, haastattelu ja folkloristiikka*. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Kirjallisuus

Aaltonen, H. (2011). *Silta tarinoiden maailmaan : opaskirja aikuisille, jotka haluavat jakaa tarinoita lasten ja nuorten kanssa*. (H. Aaltonen, Toim.) Turku: Turun kasvatus- ja opetustoimi.

Andersen, L. (2011). Comtemporary Storytellers and traditional Folk Narratives in Denmark. *Fabula* 52(2).

Anttonen, P. (2009). Kolumni: Kulttuurin, perinteen ja perinnön kysymyksiä. *Elore*, 16(1), 1 - 8.

Apo, S. (2001). *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Aristoteles. (1976). *Runousoppi*. (Alkuteos n. 330 - 320 eaa. Poetica) Suom. P, Saarikoski. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino.

Aro, L. (1996). *Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folkloreina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Barrett, T., Cashman, D. & Moore, S. (2011). Designing Problems and Triggers in Different Media: Challenging All Students. Teoksessa T. Barrett & S. Moore (toim.), *New*

Approaches to Problem-Based Learning. Revitalising Your Practice in Higher Education (18 - 35). Oxon, Iso-Britannia: Routledge.

Barrett, T. & Moore, S. (2011). Students Maximising the Potential of the Problem-based Learning Tutorial. Greating Dialogic Knowing. Teoksessa T. Barrett & S. Moore (toim.), *New Approaches to Problem-Based Learning. Revitalising Your Practice in Higher Education* (115 - 129). Oxon, Iso-Britannia: Routledge.

Bauman, R. (1977; 1984). Verbal art as performance. Teoksessa Bauman, R (toim.), *Verbal art as performance* (3 - 51). Illinois, USA: Waveland Press, Inc.

Bauman, R. (1986). *Story, performance and event. Contextual studies of oral narrative*. New York, USA: Cambridge University press.

Bendix, R. (2009). Heritage between economy and politics. An assessment from the perspective of cultural anthropology. Teoksessa L. Smith & N. Akawaga (Toim.). *Intangible heritage* (253 - 269). London: Routledge.

Briggs, C. L. (1988). *Competence in performance. The creativity of Tradition on Mexicano Verbal Art*. Pennsylvania, USA: University of Pennsylvania press.

Cashman, R. (2011). *Storytelling on the Northern Irish Border. Characters and community*. Indianapolis, USA: Indiana University press.

Cruikshank, J. (2000). *The Social Life of Stories. Narrative and knowledge in the Yukon Territory*. London: The University of Nebraska Press.

Dégn, L. (1995). *Narratives in Society: A performer-centered study of Narration*. FF Communications No. 255. Indianapolis, USA: Indiana University Press

Enges, P. (2012). *"Minä melkein uskon" : yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenon-saamelaisessa uskomusperinteessä*. Turku: Turun yliopisto.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2005). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino.

Hakamies, P. (2010). Safeguarding Intangible Cultural Heritage – a Case in Finnsih North Karelia. Teoksessa M. Hoppál (Toim.). *Sustainable Heritage* (72 - 78). Budapest: European Folklore Institute.

Hakkarainen, H. & Poikela, S. (2011). Liikkuva kuva sytyttää ongelmaperustaisessa oppimisessa. Teoksessa P. Hakkarainen & K. Kumpulainen (Toim.). *Liikkuva kuva – muuttuva opetus ja oppiminen* (169 - 188). Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius; Rovaniemi: Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, mediapedagogiikkakeskus.

Harju, J & Pukkinen, T. (2004). *Uusien ja vähän aikaa toimineiden mikroyritysten neuvontapalvelut: selvitys julkisten ja yksityisten palveluiden kattavuudesta ja vastaavuudesta yritysten tarpeisiin*. KTM Julkaisuja 23/2004. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Heikkinen, H.L.T., Huttunen, R. & Kakkori, L. (1999) ”Ja tämä tarina on tosi...” Narratiivisen totuuden ongelmasta. *Tiedepolitiikka* 4/99 (39 - 52)

Honko, L. (1988) Perinnelajiteoria. *Sanajalka* 30, 99 - 123.

- Honko, L. (1993). Dialogisesta kenttätymetodista. *Sanajalka* 34, 123 - 137.
- Honko, L. (1990). Folkloreprosessi. *Sanajalka* 32, 93 - 121.
- Jauhiainen, M. (1999). Suomalaiset uskomustarinat. Tyypit ja motiivit. Tarkistettu ja laajennettu laitos L. Simonsuuren teoksesta Typen- und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen. (FF Communications No. 182. Helsinki 1961.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jokiaho, R. & Lavia, A.-R. (2007). *Perinteestä matkailutuotteeksi: paikalliskulttuuri kylien ja matkailun voimavarana*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jutila, T (1998). *Elämyksiä maaseutumatkailuun. Kansanperinteestä ohjelmapalveluiksi*. Maa- ja kotitalousnaisten Keskuksen julkaisuja no 165. Helsinki: Maa- ja kotitalousnaisten Keskus.
- Kaivola-Bergenhøj, A. (1988). *Kertomus ja kerronta*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Kaivola-Bergenhøj, A. (1989). Folklore Narrators. Teoksessa A-L. Siikala (toim.), *Studies in Oral Narrative*. Studia Fennica 33. (45 - 54). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaivola-Bergenhøj, A. (2007). Kolumni: Kun kertomus ei päästä irti. *Elore* 14(1), 1 - 4
- Kaivola-Bergenhøj, A. (2011). The Narrator as Reporter or Performer. *Fabula* 52(2).
- Knuutila, S. (2002). Perinnepolitiikkaa - kontrollista vaikuttavuuteen. Teoksessa P. Laaksonen & S-L. Mettomäki (Toim.), *Pyhän perintö. Kirjoituksia suomalaisesta pyhästä Kalevalasta, kansanperinteestä, luonnossa ja taiteessa*. Kalevalaseuran vuosikirja 79 - 80. (250 - 262). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kohler Riessman, C. (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. London, United Kingdom: Sage Publication.
- Koski, K. (2007). Katsaus: Mikä kertomus on? Tieteidenvälisyyden haasteita "kertomusten" tarkastelussa. *Elore* 14(1), 1 - 11.
- Koski, K. & Ukkonen, T. (2007). Saatteeksi: Folkloristiikka ja kertovat tekstit. *Elore* 14(1).
- Koskinen, H. (2012). Kääpiön tarina. Teoksessa E. Poikela & S. Poikela (Toim.), *TarinaMesta – opastaja ja matkalaisen kohtaamisen taito* (45 - 54). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kuula, A. (2006). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Linde, C. (1993). *Life Stories. The Creation of Coherence*. USA, New York: Oxford University Press.
- Lehtonen, M. (1996). *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Lord, A. B. (2003; 1960) *The Singer of Tales*. 2. painos. Lontoo, Englanti: Harvard University Press.

- Luumi, P. (1987). *Taitava kertoja*. Helsinki: Lasten keskus Oy.
- Luupi, P. (2006). *Kertojan käsikirja*. Helsinki: Lasten keskus Oy.
- Lähteenmäki, M-L. & Uhlin, L. (2011). Developing Reflective Practitioners through PBL in Academic and Practice Environments. Teoksessa T. Barrett & S. Moore (toim.), *New Approaches to Problem-Based Learning. Revitalising Your Practice in Higher Education* (144 - 157). Oxon, Iso-Britannia: Routledge.
- MacDonald, D. A. (1981). Some Aspects of Visual and Verbal Memory in Gaelic Storytelling. *The Scandinavian Yearbook of Folklore* 1981, 31.
- Nagy, I. (2000). Scenario of the Performance of traditional narratives in everyday communication. Teoksessa M. Vasenkari, P. Enges & A-L. Siikala (Toim.), *Telling, remembering, interpreting, guessing* (72 - 79). Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Niemi, T. (2012). Tarinamatkailu kunnioittaa vanhan Lapin arvoja. Teoksessa E. Poikela & S. Poikela (Toim.), *TarinaMesta - opastaja ja matkalaisen ohjaamisen taito* (129 - 142). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Niemi, T., Poikela, E. & Poikela, S. (2012). TarinaMestan tarina ..ja tämä tarinahan on taivhan tosi! Teoksessa E. Poikela & S. Poikela (Toim.), *TarinaMesta - opastaja ja matkalaisen kohtaamisen taito* (33 - 40). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Peltonen, U.-M. (1996). *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Petrisalo, K. (2001). *Manneisyys matkakohteena: kulttuuriantropologinen ja historiatieteellinen tutkimus perinnekulttuurien hyödyntämisestä matkailuteollisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Poikela, E. (2003a). Ongelmaperustainen pedagogiikka - mitä se on? *Fysioterapia - lehti*(5).
- Poikela, S. (2003b). Ongelmaperustainen pedagogiikka ja tutorin osaaminen. Tampere: Tampere yliopistopaino.
- Poikela, E. (2012). Matkalaisen kohtaaminen - kirjan kertomaa. Teoksessa E. Poikela & S. Poikela (Toim.), *TarinaMesta - opastaja ja matkalaisen ohjaamisen taito* (5 - 7). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Poikela, E. & Nurmenmaa, A. R. (2002). Ongelmaperustainen oppiminen tiedon ja osaamisen tuottamisen strategiana. Teoksessa E. Poikela (Toim.), *Ongelmaperustainen pedagogiikka. Teoriaa ja käytäntöä*. Tampere: Tampere University Press.
- Poikela, E. & Poikela, S. (2010a). Ongelmaperustainen pedagogiikka eilen, tänään ja huomenna. *Kasvatus ja Aika*, 4(4), 91 - 120.
http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=354
- Poikela, E. & Poikela, S. (2010b). Learning Tourism and Story Telling. Teoksessa H. Urponen & R. Mark (Toim.) *Lifelong Learning for the new decade. Proceedings of the 39th EUCEN Conference*. (107 - 114). Lapland University Press: Rovaniemi.

- Poikela, E. & Poikela, S. (2012a). Kohti oppivaa matkailua. Teoksessa E. Poikela & S. Poikela (Toim.), *TarinaMesta - opastaja ja matkalaisen kohtaamisen taito* (11 - 17). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Poikela, E. & Poikela, S. (2012b). TarinaMesta - oppimisen ja kehittymisen paikka. Teoksessa E. Poikela & S. Poikela (Toim.), *TarinaMesta - opastaja ja matkalaisen kohtaamisen taito* (18 - 32). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Pöysä, J. (2006). Matkalla kaupunkiin ja ikuisuuteen. Nuoren joensuulaisen kirjoitettujen paikkakokemusten lähilukua. Teoksessa S. Knuutila, P. Laaksonen & Piela, U. (Toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. (156 - 170). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Rossi, L. (2009). Haastattelijan dilemma: Olenko minä oikea henkilö haastattelemaan tätä kertojaa? *Sanajalka* 51, 99 - 109.
- Siikala, A.-L. (1984). *Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siivonen, K. (2009). Osallistava kulttuurituotanto. Teoksessa M. Grahn & M. Häyrynen (Toim.), *Kulttuurituotanto. Kehykset, käytäntö ja prosessit* (62 - 81). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sintonen, T. (1999). *Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. Jyväskylä: SoPhi
- Smith, G. (1981). Urban Legend, Personal Experience, Narrative and Oral History. *The Scandinavian Yearbook of Folklore* 1981, 31.
- Tenhunen, A.-L. (2006). *Itkuvirren kolme elämää*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Timonen, E. (2004). *Perinne käsikirjoittajan työkaluna: kansanperinteen transformoituminen eri medioihin käsikirjoittajan näkökulmasta: tapaustutkimus suomalaisen kansanperinteen muokkaamisesta lapsille ja nuorille*. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Ukkonen, T. (2000). *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemukseromusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ukkonen, T. (2003). Kertomisen voima. *Elore* 10(2).
- Vakimo, S. (2010). Periaatteista eettiseen toimijuuteen – tutkimusetiikka kulttuurintutkimuksessa. Teoksessta J. Pöysä, H. Järviluoma & S. Vakimo (toim.), *Vaeltavat metodit* (79 - 133). Helsinki: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura
- Valkonen, J. (2011). *Palvelutyön taito*. Tampere: Vastapaino
- Viitanen, J. & Poikela, E. (2012). Perinne matkailun uusiokäytössä. Teoksessa E. Poikela & S. Poikela (Toim.), *TarinaMesta - opastaja ja matkalaisen kohtaamisen taito* (119 - 128). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

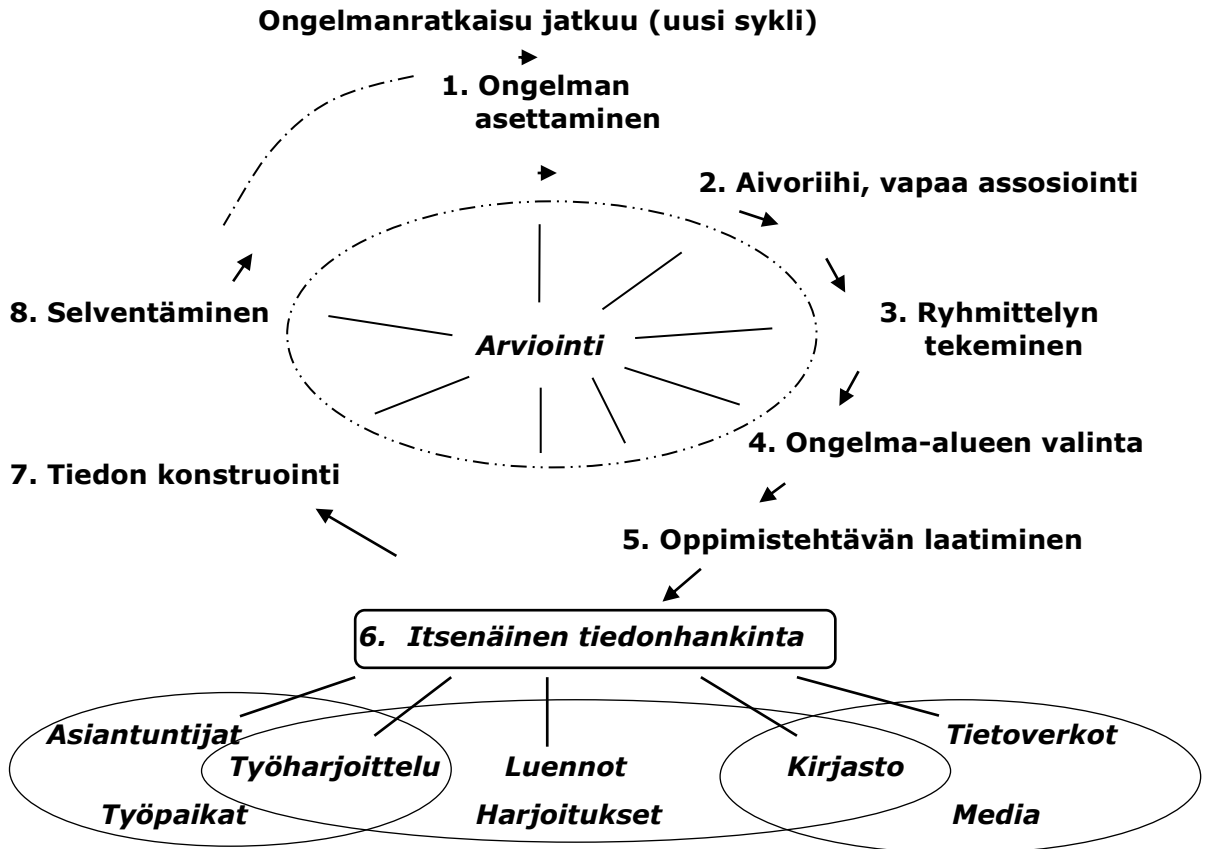
Virtanen, L. (1991). *Suomalainen kansanperinne* (2 p.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virtanen, L. (1982) Henkilökohtainen kerronta. Teoksessa I-R, Järvinen & S, Knuutila (Toim.), *Kertomusperinne. Kirjoituksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta. Tietolipas 90*. (171 - 205). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

LIITE 1.

Ongelmanratkaisun vaiheet – ongelmaperustainen oppiminen

(Poikela & Poikela 2010, Poikela & Poikela 2012b, 21)

LIITE 2

Tarinamestarikoulutuksen näytön kriteerit (Poikela & Poikela 2012b, 28.)

Oppimisen tulos/osaaminen	Arvioinnin kohteet	Hyväksytty	Hyvä (+)	Erinomainen (++)
Operatiivinen osaaminen <ul style="list-style-type: none"> - tekee - toimii - havainnollistaa 	Artikulaatio Esiintyminen Näyttämölle panno Kokonaisvaikutelma	Puhuu selkeästi	Havainnollistaa, käyttää kehoaan ja tilaa kertomisen tueksi	Liittää ympäröivän todellisuuden osaksi kertomusta
Sosiaalinen osaaminen <ul style="list-style-type: none"> - osallistaa - vuorovai- kuttaa - innostaa 	Vuorovaikutus yleisön kanssa Osallistaminen tarinaan	Saa kontaktin kuulijoihin	Hyödyntää kertomuksessa vuorovai- kutusta, huomioi esim. kysymykset, keskeytykset	Osallistaa ja innostaa kuulijoita yhteisen kertomuksen tekemiseen
Reflektiivinen osaaminen <ul style="list-style-type: none"> - ennakoi - oivaltaa - ratkoo tilanteita 	Tilannetaju Oivaltaminen Luovat ratkaisut Kekseliäisyys	Hallitsee kertomistilanteen	On ennakoinut, oivaltaa tilanteen/ kääntein/ yllätyksen luoman mahdollisuuden tarinassa	Lisäksi muuntaa/ luo/ sepittää (uuden) tarinan tilanteen pohjalta
Kognitiivinen osaaminen <ul style="list-style-type: none"> - muistaa - tietää - ymmärtää 	Tarinan rakenne Draamallisuus Tarinatyyppi Tietopohja/ lappisivistys <ul style="list-style-type: none"> - arktinen/ pohjoinen/ lappilainen - historia/ perinne/ arki/ luonto/ mytologia 	Tietää mistä puhuu	Kykenee kertomaan vanhankin tarinan tuoreella tavalla: osaa hyödyntää erilaisia tietopohjia	Osoittaa laajaa/ syvää/ yhdistelevää lappitiedon ja tarinankerronnan hallintaa

LIITE 3.

Tarinamestarien loppuhaastattelut – haastattelurunko

HENKILÖKOHTAINEN OPPIMINEN

Muistele odotuksiasi, kun aloitit koulutuksen

Mitkä odotuksistasi ovat täyttyneet?

Onko jotain mikä ei ole täyttynyt?

Mikä on ollut erityisen kiinnostavaa opinnoissa?

Mikä on ollut vähemmän kiinnostavaa opinnoissa?

Mitä yllättävää opinnot ovat tuoneet tullessaan, sellaista mitä et osannut odottaakaan?

Kerro siitä tarkemmin.

Oletko oppinut jotakin itsestäsi oppijana ja mitä?

Oletko yhtä innostunut opinnoistasi kuin alussa?

TIETOVERSTAS/RYHMÄISTUNNOT

Miltä on tuntunut työskennellä ryhmässä?

Miten kuvailisit ryhmäsi työskentelyä?

Miten uuden ryhmän muotoutuminen sujui?

Miten ryhmä on auttanut oppimistasi?

Miten muut ryhmät ja koko kurssiyhteisö (yhteiskeskustelu) ovat vaikuttaneet oppimiseesi?

TARINAPAJA

Miten olet kyennyt kehittämään tarinankertojan taitojasi?

Mikä kertojan taidoissa on ollut helppo oppia?

Mikä kertojan taidoissa on ollut vaikea oppia?

Missä seikoissa koet kehittämisen tarvetta kertojana?

Miten olet pystynyt hyödyntämään oppeja työssäsi/muissa käytännön tilanteissa?

TUOTEKAMMI

Miten oman tuotteen/osaamisen esittäminen tuntui toisille?

Saitko sellaista palautetta, joka auttaa kehittämään tuotetta/itseäsi eteenpäin?

Oletko jo saanut tuotettasi kehitettyä tuotekammiesittelyn jälkeen; jos olet, niin mikä kurssin anti sitä eniten tuki?

JATULIN VERKKO

Miten Optimassa työskentely on sujunut

Mitä olet oppinut toisilta?

Mikä on ollut vaikeaa tiedonhankinnassa?

Onko verkkokeskustelu auttanut oppimistasi?

Miten näet verkon/internetin hyödyn tästä eteenpäin?

Mitä haluaisit tehdä verkon avulla jatkossa? esim. Facebook tai muut foorumit voivat palvella sinua tarinamestarina?

OHJAUS, JOHTAMINEN

Miten arvioit ohjaajien/kouluttajien työskentelyn onnistumista (työnjako, ohjaus, palaute?)

Millaisia terveisiä haluat lähettää kouluttajille - risut ja ruusut?

Miten koulutuksen käytännönjärjestelyt (koulutuspaikat, aikataulut ym.) ovat mielestäsi sujuneet?

MATKAILUN NÄYTTÄMÖ

Miten valmistauduit osaamisesi näyttään?

Olivatko näytön arviointikriteerit toimivia?

Miten koit yleisön tai sen puuttumisen vaikuttaneen näyttöösi?

Miten näyttöä (valmistautuminen, tilanne, palaute) voisi kehittää?

JATKO-ODOTUKSET

Mitä muuta haluaisit sanoa Tarinamestari-koulutuksesta?

Koetko tarvitsevasi jatkokoulutusta ja jos, niin millaista?

Millaisena näet tarinamestarin tulevaisuutesi?